

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Historická próza Sofie Podlipské

Historical prose of Sofie Podlipská

Diplomová práce

Diplomant: Bc. Jakub Raida

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, PhD.

Studijní obor: Česká filologie

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní všechny použité prameny i sekundární literaturu.

Jakub Raida

V Olomouci dne .....

Podpis autora: .....

Chtěl bych vyjádřit poděkování zejména Mgr. Janě Vraiové, PhD., za mnohé přínosné konzultace, rady, doporučenou sekundární literaturu a připomínky k práci. Dále bych rád poděkoval pracovníkům Literárního archivu Památníku národního písemnictví za ochotu a vstřícnost a také Mgr. Zuzaně Zemanové, PhD., a Mgr. Lence Pořízkové, PhD., s nimiž jsem řešil literárně-historickou stáž.

Obsah

Úvod	1
1 Žánrové a typologické vymezení	4
1.1 Žánr historického románu	4
1.2 Typologie historického románu	6
1.3 Typologie historické prózy Sofie Podlipské	10
1.4 Staré pověsti české v díle Sofie Podlipské	11
1.5 Historická próza v 19. století, zejména v českém prostředí	12
2 Intertextualita	18
2.1 Poznámky k pracem se středověkou tematikou	18
2.2 Citace a odkazy týkající se starší české literatury a Jaroslav Vrchlický	20
2.3 Vliv básně Jaroslav do 80. let 19. století	21
2.4 Vztah Sofie Podlipské k Rukopisům královédvorskému a zelenohorskému	25
3 Autorské poznámky a odbočky	29
3.1 Komentáře Podlipské k vlastnímu aktu psaní	29
3.2 Poznámky o současnosti a obecně historické odbočky	31
3.3 Obecná tvrzení o životě a o lidech	34
4 Diskurzivní charakteristika	37
4.1 Biedermeier	37
4.2 Romantično	42
5 Postavy	46
6 Témata lidství, žentství a války	49
6.1 Motivy lásky	49
6.2 Válka a ženy	51
6.3 Motiv prostého člověka	59
7 Témata náboženství, kultury a národa	61
7.1 Vztah Podlipské ke křesťanství	61
7.2 Fiktivní reformní hnutí	67
7.3 Přírodní vědy a racionalita	69
7.4 Lidové náboženství	72
7.5 Národ a jazyk	73
7.6 Český dávnověk	75
Závěr	78
Anotace	81
Summary	82
Použité zdroje	83
Prameny	83
Sekundární literatura	84

Úvod

Tato práce se zabývá částí prozaické tvorby Sofie Podlipské, pro niž čerpala látku z historie a která je svým dějem do historie zasazená. Prvním analyzovaným dílem je román *Anežka Přemyslovna*, který vyšel roku 1879 v rámci edice *Libuše, matice zábavy a vědění* v pražské tiskárně Františka Šimáčka, zakladatele časopisu *Posel z Prahy* a muže zapáleného pro vydávání naučných a osvětových knih.¹ *Anežkou Přemyslovnou* tehdy již zavedená spisovatelka povídek, pohádek, životopisů a sociálně laděných novel vstoupila do literárních dějin také coby autorka historické prózy. V téže edici vyšel o dva roky později román *Jaroslav Šternberk*, jenž na *Anežku Přemyslovnu* navazuje a těžištěm jeho děje je fiktivní střet českých bojovníků s Mongoly u Olomouce. *Jaroslav Šternberk* je s *Anežkou Přemyslovnou* propojen nejen prostředím a dobou (tedy situováním děje do českých zemí 13. století), ale také postavami, stylem a tématy. *Jaroslav Šternberk* je vnitřně dělen na pět formálních knih.

Na *Anežku Přemyslovnu* a *Jaroslava Šternberka* Podlipská navázala začátkem 90. let knihou *Přemysl Otakar II.*, která vyšla ve třech dílech. *Anežka Přemyslovna*, *Jaroslav Šternberk* a *Přemysl Otakar II.* tak dohromady tvoří trilogii a též hlavní část autorčiny historické prózy. Volba 13. století pro své největší dílo žánru historického románu není u Sofie Podlipské žádným překvapením, když uvážíme, jaké možnosti jí situování do této doby poskytovalo. Století (a také časové rozpětí trilogie) rámuje život sv. Anežky České, s níž se jako s dítětem setkáváme v prvním díle, v *Anežce Přemyslovně*, a která umírá v závěrečné části *Přemysla Otakara II.*, přičemž hraje významnou roli ve všech třech dílech trilogie. Anežka Přemyslovna Sofii Podlipskou nadchnula coby historická postava a mohla si do ní též promítnout své obecně lidské a ženské ideály.

Zejména však je 13. století dobou, do níž byl zpočátku (těmi, kdo přijímali jeho pravost) řazen *Královédvorský rukopis*. Zasazení příběhu do 13. století umožňovalo Podlipské začlenit do trilogie postavu Záviše z Falknštejna, dle některých autora rukopisu.² Rukopisy, kterých si Podlipská velmi cenila, hrají u těchto knih důležitou

---

¹ DURDÍK, J. Vzpomínka na Fr. Šimáčka. *Světlozor*, 1885, roč. 19, č. 23, s. 354-358.

² Tuto myšlenku podsouval od počátku již sám Václav Hanka, přijal ji František Palacký. Palacký argumentoval, že jediný Záviš z Falkenštejna splňuje v rámci 13. století charakteristiku urozeného a umělecky nadaného básníka v českém jazyce. Viz IVANOV, M. *Tajemství Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského*. Třebíč 2000, s. 71n.

roli jako inspirační zdroj. Ústředním tématem druhého dílu trilogie, knihy *Jaroslav Šternberk*, je pak bitva postavy Jaroslava s Tatary z básně *Jaroslav*.

Druhá část historických próz Sofie Podlipské sestává z děl zejména z 90. let, která jsou situována do českého dávnověku, vycházejí tematicky z pověstí, jsou didaktičtější a očividně mají jiného modelového čtenáře, kterého reprezentuje spíše mladší percipient. Knihy *Přemysl a Libuše* (1889), *Dívčí boj v Čechách* (1889), *Horymír Neumětelský* (1900) a *Oldřich a Božena a sv. Prokop* (1905) vydalo nakladatelství A. Štorcha syna. Se Štorchem spolupracovala Podlipská ráda, jak dokazuje vlastními slovy.³

Mimo tyto dva proudy jde pouze povídka *Divá žena*, která je chronologicky situována do blíže neurčené doby mezi českým pohanským dávnověkem a křesťanským středověkem. Vyšla roku 1875 v nakladatelství Jana Otty. U Jana Otty vyšlo více děl Sofie Podlipské. Ve spolupráci se sestrou a s Terezou Novákovou⁴ u něj též vedla edici *Ženská bibliotéka*.⁵ Podlipská se osobně stýkala i s ženou Jana Otty.⁶

První část diplomové práce se zabývá žánrovým a v rámci žánru pak typologickým vymezením sledovaných próz. V rámci zařazení textů Sofie Podlipské do kategorie žánru je také tematizován žánr pověsti. U historické prózy, potažmo historického románu, je sledován jeho vývoj v českém prostředí do 80. let 19. století, tedy do doby, kdy na tuto linii Podlipská sama navázala.

Při volbě metody k uchopení a interpretaci díla Sofie Podlipské je zřejmě třeba vycházet nejen z toho, jak autorka psala, ale také proč psala⁷ a jaké cíle při psaní sledovala. Na rozdíl od řady jiných autorů, u Podlipské máme díky rozsáhlé pozůstalosti, ale také poznámkám v samotném díle, možnost sledovat autorčiny myšlenky osobní i ty prezentované v díle. Pro neobvyklou konzistenci autorčina

³ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 113.

⁴ KORDASOVÁ, V. *Charakteristika a význam nakladatelství J. Otto* [online]. 2009 [cit. 5. 12. 2013]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/wvxa80/>>, s. 64.

⁵ Tamtéž, s. 26.

⁶ Tamtéž, s. 13.

⁷ Ovšemže kromě toho, že tím, jakožto profesionální spisovatelka, vydělávala peníze. K profesionálnímu psaní v 19. století viz BREŇ, T., ed. a JANÁČEK, P., ed. „*O slušnou odměnu bude pečováno— “: ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha 2009. O popularitě a komerčnosti prózy Sofie Podlipské viz také KALIVODOVÁ, E. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha 2010, s. 130-133.

myšlení a také díky její upřímnosti a malé míře falešné stylizace, se dají právě tyto dva proudy názorů sledovat jako prolínající a doplňující, popř. až jako proud jeden.

Podlipská měla ucelenou představu o tom, jak svět lidí vypadá a zejména, jak by měl vypadat. Nechávala ji vystupovat jak ve svém osobním životě, tak kupř. při přednáškách a v nebeletristických textech, ale též ve své umělecké próze. Její dílo nikterak neskrývá osobu fyzického autora, ta se za ním neztrácí a nenechává jej žít vlastním životem. Její osobnost z něj neustále promlouvá a vystupuje, je jako uvaděčka a učitelka, která osobně (a se svým komentářem) předává ponaučení věcné i morální.

Další oddíl diplomové práce se zabývá intertextuálními konotacemi sledovaného díla. Je brán zřetel na autorčiny vlastní poznámky, odkazy a souvislosti v celku tvorby a myšlení. Zejména ve vztahu k románu *Jaroslav Šternberk* je pak rozveden význam básně *Jaroslav z Rukopisu královédvorského*. Obecně je řešen vztah Podlipské k rukopisným „nálezcům“.

Následující část práce se zabývá texty samotnými a zejména pak různými metatexty a paratexty. Sledovány jsou časté odbočky autorky od děje, poznámky komentující její současnost, týkající se vlastního spisovatelského aktu a postřehy obecně historické či poučné. Dále je řešena realizace *biedermeierových* a romantických znaků v primárních textech historické prózy Sofie Podlipské. Následuje část o literárních postavách v těchto dílech. Poslední dvě části této práce poukazují na některá rekurentní témata, skrze něž Podlipská v beletrii manifestovala své názory a hodnoty. Nejprve jsou přítom sledována témata spíše obecně lidská, týkající se jednotlivců, potom spíše kulturní, národnostní a jazyková.

1 Žánrové a typologické vymezení

1.1 Žánr historického románu

Historický román je možno definovat jako žánrovou formu v rámci literární kategorie románu.⁸ Dagmar Mocná a Jaroslava Janáčková definují historický román jako „románovou fikci o minulosti, již autor sám nezažil.“⁹ Většina autorů se nicméně shodne, že samotné vymezení časovým vztahem příběhu k době vzniku díla pro pojem daného žánru nedostačuje. Josef Hrabák požadavek autorovy nemožnosti prožít empiricky dobu, o které píše, vztahuje také ke čtenáři.¹⁰ Dalším rozšířením tvrzení o autorově osobní nezkušenosti s dobou, je postulování, že o (čistou) historickou prózu se jedná tehdy, opírá-li se pouze o historické prameny.¹¹

Janáčková s Mocnou vymezují přechodný žánr tzv. retrospektivní prózy, která sice pojednává o minulosti, ale ta je zároveň součástí autorova života. Jako typický zástupce jsou uvedeny např. rodové kroniky.¹² O retrospektivním románu hovoří také český literární historik Bohuslav Dokoupil,¹³ který rovněž za důležitý distinktivní prvek považuje časový odstup autora od látky, na druhou stranu však soudí, že toto vymezení nestačí a román definovaný pouze časovým odstupem nazývá „historický román v širokém smyslu slova“.¹⁴ Dokoupil za dostatečný časový odstup považuje zhruba šedesát let.¹⁵

Oproti Hrabákovi odmítá Dokoupil hledisko čtenáře a jako rozhodující vnímá toliko distanci autora, kterou konkretizuje jako chybějící přímou, osobní zkušenost autora s danou dobou.¹⁶ S fyzickou postavou autora a tedy i s konkrétní dobou vzniku díla pak souvisí to, že historickým románem se nemůže stát román jen tím, že „zestárne“, tj. že doba, do níž je situován, se pro nové generace čtenářů stane dějinami.¹⁷ Vztáhneme-li toto na Podlipskou, je pro nás podstatná doba její současnosti. Situování příběhu do historie jí umožňuje idealizaci, napětí a srovnávání ve vztahu k současné době. Ač se např. její *Lidské včely* (1901) odehrávají v pro nás

---

⁸ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 13n.

⁹ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 239.

¹⁰ HRABÁK, J. *Úvahy o literatuře*. Praha 1983, s. 121.

¹¹ Tamtéž, s. 122.

¹² MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 240.

¹³ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 18.

¹⁴ Tamtéž, s. 15.

¹⁵ Tamtéž, s. 18.

¹⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁷ Tamtéž, s. 17.

uzavřené epoše 19. století, o historický román přirozeně nejde, stejně tak stranou stojí životopisná díla (např. biografie Boženy Němcové).

Pro Györgyho Lukáče je klíčový pojem „světodějinného individua“ jakožto typického hrdiny historické prózy. Hrdinou historické prózy je dle Lukáče většinou obyčejný člověk, „člověk středu“, který se nějak vyrovnává s velkými dějinnými událostmi a stává se jejich kritikou.¹⁸ Vystihnutí společenské situace je u Lukáče pro historickou prózu podstatnější, než autorský odstup od zobrazované doby, proto by za historický román označil i Stendhalova *Červeného a černého*, s čímž explicitně nesouhlasí Mocná s Janáčkovou¹⁹ i Janáčková ve vlastním pojednání o historické próze *Historický román na rozcestí*.²⁰

Obě autorky souhlasí s konceptem nepřímých zdrojů inspirace, o jakých mluví Hrabák, vzdálenost čtenáře od dané doby však považují za irelevantní, protože čtenář není na rozdíl od autora nijak zakódován v textu.²¹ Historický román je psán obvykle jazykem autorovy současnosti, ačkoliv mezi příznaky historického žánru patří i archaismy. Dalšími charakteristickými znaky pak jsou různé reálie, explicitní ukotvení dle letopočtů či jiná specifika autorem sledované doby (zejména různé stereotypy).²² Janáčková také uvádí, že „historický román čtenáři pozapomenutím na vlastní všední život a na jeho starosti, poskytuje ‚výlet‘ do světa, který už svou odlehlostí může být poetičtější než jeho vlastní, a přitom se zdá být ‚reálný‘ i ‚skutečný‘ (už tím, že kdysi byl)“.²³ Tato poetická lákavost, ale na druhé straně faktická ukotvenost, stojí zřejmě za tím, že historický román vyplňuje celé spektrum čtenářské náročnosti.

Pro Mocnou a Janáčkovou má historický žánr unikátní schopnost sledovat zlomová období dějin a střety kultur, řeč je také o vystižení „celistvosti epochy“.²⁴ Tento pojem „celistvosti“ používá také Vladimír Svatoň ve své monografii o ruské próze,²⁵ přičemž čerpá opět z Lukáče.²⁶ Pro Svatoně je klíčové dílo Waltera Scotta,

¹⁸ LUKÁCS, G. *Historický román*. Bratislava 1976, s. 43.

¹⁹ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 239.

²⁰ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha 1985, s. 232.

²¹ Zde by bylo možné oponovat pomocí pojmu modelového čtenáře, pro jakého autor dané dílo psal, který v textu nepochybně nějak zakódován je. Na druhou stranu, čistě logicky, pro definici historické prózy je zbytečné uvažovat o čtenáři a dostatečnou podmínkou je autorův odstup, jelikož nejstarší možný čtenář určitého díla musí pořad alespoň přibližně spadat do autorovy současnosti.

²² MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 240.

²³ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha 1985, s. 233.

²⁴ Tamtéž, s. 239.

²⁵ SVATOŇ, V. *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. Praha 1993, s. 111.

jehož historické romány ukazují konflikt kultur a sociálních vrstev, tedy v podobném smyslu, jak jej hodnotí Lukács: „Námětem próz Waltera Scotta nebyla prostě ‚minulost‘, nýbrž zápas dvou odlišně koncipovaných duchovních struktur (celistvostí), většinou srážka přirozeného rodového společenství (Skotska) a moderní státnosti s jejím právním řádem i bezprávím jiného typu, než jaké znamenala tradiční patriarchální moc (Anglie).“²⁷

Svatoň uvádí dva typy pohybů: „cestu k“ (typický pohyb pro „román sebeutváření“) a „cestu zpět“ („román kronikální“ či „idylický“). V románu historickém neprovádí hrdina ani jeden z těchto pohybů, ale typické je pro něj bloudění, k čemuž Svatoň podotýká, že „hrdina obvykle prochází oběma bojujícími tábory“.²⁸

1.2 Typologie historického románu

Žánr historického románu je dnes již pevně etablován. Bohuslav Dokoupil poukazuje na fakt, že již před snahou o literárně teoretické vymezení tohoto žánru zde existuje jakási laická klasifikační kategorie v povědomí čtenářské obce. Jedná se o vágní klasifikaci, ale právě pro její „uzuální sílu“ ji není možné úplně přehlížet.²⁹

Mocná s Janáčkovou vydělují tři základní typy historické prózy,³⁰ přičemž v jednom díle se mohou realizovat všechny tři tyto modely. Poněkud stranou stojí typ atraktivizační (či „kostýmní“), kde historické reálie pouze dodávají dobrodružnému příběhu neobvyklou, přitažlivou a exotickou podobu. Atraktivizační typ připomíná Hrabákovu teorii o tom, že první historické prózy v našich zemích se snažily „oživit před čtenářovými očima v první řadě pestrý život turnajů, podat strhující líčení krutých bitev, autenticky vylíčit dobové kroje, obyčeje, život na hradě, ve městě a na vesnici“.³¹ Mocná s Janáčkovou k tomuto typu řadí např. Alexandra Dumase. S atraktivizačním typem souvisí Lukácsův pojem „privatizace“, který zmiňuje také Dokoupil, kdy dějiny tvoří autorovi pouhou kulisu pro příběh s časově indiferentními konflikty.³²

---

²⁶ LUKÁCS, G. *Metafyzika tragédie*. Praha 1967, s. 95n. Svatoň dochází od pojmu „celistvosti“ až k „nepomíjivosti“ a „trvalosti“; těmito pojmy připomíná teorii epiky Emila Staigera.

²⁷ SVATOŇ, V. *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. Praha 1993, s. 118.

²⁸ Tamtéž, s. 119.

²⁹ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 11.

³⁰ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 240.

³¹ HRABÁK, J. *Úvahy o literatuře*. Praha 1983, s. 124.

³² DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 25n.

Dalším typem historického románu je typ mimetický. Ten se snaží o přesné zachycení minulosti, o věrohodnost a příp. také řeší historické otázky. Zde podle Mocné s Janáčkovou patří tvorba Aloise Jiráska, Lva Nikolajeviče Tolstého a Waltera Scotta, což zmiňuje i Miroslav Hroch: „Na místo historických próz, které minulosti užívaly jako pouhého kostýmu, převleku či ilustrace současných vztahů a příběhů, nastupuje historický román ve vlastním slova smyslu (jak jej reprezentuje např. Scott), který zachází s minulostí jako se svébytným objektem zobrazení a respektuje její specifiku, její vlastní kauzální souvislosti a odlišnost od přítomnosti.“³³

Protikladem vůči typu mimetickému je typ projekční, kdy historické téma je pouhou zástěrkou pro řešení problémů, které autor vnímá ve své současnosti. Typickým autorem tohoto typu je ve 20. století Vladimír Körner.³⁴ Typ projekční by zřejmě odmítl Hrabák s jeho požadavkem „pravdivosti“, při níž „člověk minulé doby nemůže v určitých situacích jednat tak, jak by jednal (nebo měl jednat) člověk dnešní“.³⁵

Bohuslav Dokoupil podle míry historické fakticity na jedné straně a literární fikce na straně druhé od sebe odděluje typ dokumentární a epický. Dokumentární může ve své krajní poloze přecházet až do literatury faktu, snaží se přiblížit dobu a podobá se tak tomu, co Janáčková s Mocnou vymezují jako typ mimetický. Vedle toho typ epický může fakticitu v zájmu potřeb děje potlačovat a v rámci konfliktů řešit obecnější nadčasové problémy.³⁶ Jako další typ zmiňuje Dokoupil typ projekční v obdobném způsobu, jako Janáčková s Mocnou: „zrcadlo, které spisovatel nastavuje tváří své vlastní epochy“.³⁷ Dokoupil ještě rozlišuje dva typy: přechodný a syntetický. Typ přechodný mísí v sobě typ dokumentární, epický a projekční, typ syntetický v sobě zase spojuje přednosti³⁸ těchto tří typů.³⁹

---

³³ HROCH, M. Některé metodologické poznámky ke studiu úlohy historického vědomí v národním hnutí 19. století. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 64.

³⁴ Kupř. *Písečná kosa*, která se odehrává za dob křížových výprav, začíná explicitním výrokem: „Toto není historický příběh!“ In KÖRNER, V. *Písečná kosa*. Praha 1970, s. 7.

³⁵ HRABÁK, J. *Úvahy o literatuře*. Praha 1983, s. 123.

³⁶ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 29n.

³⁷ Tamtéž, s. 30.

³⁸ Pojem „přednost“ ovšemže evokuje hodnotící soudy. Dokoupil v zásadě nepodává typ syntetický jako něco kvalitativně odlišného od typu přechodného, ale jako spíše jeho „vyšší stupeň“. Dalo by se tedy říct, že rozlišuje toliko tři různé typy (dokumentární, epický, projekční), které se mohou navíc mísit.

³⁹ Tamtéž, s. 33.

Dokoupil připomíná též dělení románů Juliana Krzyżanowského z hlediska tematického na romány „individua“ (zabývající se lidskou subjektivitou a psychikou), „společnosti“ (akcentující sociální vztahy a problémy) a „děje“ (zejména romány dobrodružné).⁴⁰ Krzyżanowski také dělí romány podle chronologického hlediska a přidáním možných příznaků „z minulosti“, „ze současnosti“ a „z budoucnosti“ mu tak vzniká tabulka devíti výsledných kombinací. Historický je pro něj román umístěný do minulosti a ten se tak může realizovat jako historický román individua, historický román společnosti či historický román děje.⁴¹

Uvedené dělení Dokoupilovi nestačí a v rámci hlediska tematického přidává pojem „historické konkrétnosti“ vycházející z Lukácsova konceptu „historické věrnosti“.⁴² Historická konkrétnost se odvíjí od míry závislosti „fabule a charakterů na konkrétní a jedinečné historické situaci“.⁴³ Jinak řečeno jsou „individuální osudy hrdinů uváděny do souvislosti s reálnými společenskými procesy a historickými událostmi“.⁴⁴ Ve starším pojednání *K typologii historického románu* ještě Dokoupil užívá Lukácsův pojem „věrnost“, v *Českém historickém románu 1945-1965* již preferuje výraz „konkrétnost“, který tolik nepřipomíná historickou věrnost z pohledu kritické historiografie: „i dílo, které není historicky ‚věrné‘, může být umělecky pravdivé“.⁴⁵

Dokoupil dále dodává, že historické próze „mohou být v podstatě lhostejná jména jednotlivců, přesná data bitev či korunovací“.⁴⁶ Autorovy tvůrčí možnosti jsou dle Dokoupila v historickém románu omezovány, protože do určité míry se dobou, o které píše, musí řídit, přičemž je řeč zejména o „historicky věrné psychologii postav (...) spojení sociálně historické determinace jednání postav s jejich psychologickou věrohodností, jíž autor dosahuje stejným způsobem jako v románě ze současnosti“.⁴⁷

Historickou věrnost zmiňuje také Hrabák. Autor historické prózy je dle Hrabáka ve zvláštní pozici, protože sice na jednu stranu má větší prostor pro modelování fikčního světa, neboť jeho zachycení životní reality nemá modelový čtenář přímo s čím zkonfrontovat, na druhou stranu před ním stojí jakýsi požadavek „pravdivosti“,

---

⁴⁰ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 19.

⁴¹ Tamtéž, s. 19n.

⁴² Tamtéž, s. 20.

⁴³ Tamtéž, s. 21.

⁴⁴ Tamtéž, s. 23.

⁴⁵ Tamtéž, s. 20n.

⁴⁶ Tamtéž, s. 26.

⁴⁷ Tamtéž, s. 27n.

tedy jakési historické věrnosti a věrohodnosti.⁴⁸ Hrabák má také na mysli spíše zachycení možností a obecné podoby dané doby, v otázce historické fakticity konkrétních reálií a událostí pak vyděluje od sebe „historický román“ a „román z historie“, kdy první typ zachycuje reálné události a je takřka dokumentárním žánrem, zatímco druhý fabuluje, ovšem v rámci daného „ducha doby“.⁴⁹

Hrabák uvádí, že pokud by se dal příběh bezproblémově přepsat tak, aby se odehrával v současnosti, nedostalo by dílo požadavku „pravdivosti“.⁵⁰ Co se pojmu „pravdivosti“ týče, Janáčková vychází z Mukařovského, pro kterého „charakteristickým znakem biografie nebo také historického románu je kolísání mezi hodnocením existenciálním (pravdivost – nepravdivost) a estetickým“.⁵¹ Ačkoliv Mukařovský uznává, že někteří čtenáři preferují mimoestetické hodnoty díla, estetická složka, která odlišuje dílo básnické od běžné promluvy, je pro něj, v tomto případě v opozici k Hrabákovi, vždy nadřazená a řídící.⁵²

S historickou věrností souvisí u Lukáče i Dokoupila také pojem historismu, kdy autor vnímá svou dobu jako výsledek předchozí a měl by v dějinách vidět pohyb, zákonitost a vývoj.⁵³ Dokoupil toto vztahování se autora k minulosti vnímá v kontextu specifčnosti 19. století: „Není náhodou, že historický román ve vlastním smyslu slova se zrodil v době, kdy se hroutil feudální pořádek v celé Evropě a kdy se vítězíci buržoazie ujímala iniciativy ve všech oblastech společenského života.“⁵⁴ Mezi autorem a minulostí to však má do určité míry „jiskřit“, má zde být napětí: Dokoupil pro popis tohoto vztahu volí pojem „aktualizace“.⁵⁵

Historická konkrétnost pak u Dokoupila vyděluje z množiny historických románů v širokém smyslu romány historické v užším smyslu, přičemž ty zbývající nazývá „romány historizující“.⁵⁶ Dokoupil podotýká, že předpoklady pro vyšší míru

---

⁴⁸ HRABÁK, J. *Úvahy o literatuře*. Praha 1983, s. 122.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 123.

⁵¹ MUKAŘOVSKÝ, J. *Studie z estetiky*. Praha 1966, s. 140.

⁵² Tamtéž.

⁵³ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 24. Marxistická větev hegelianství je v tomto konceptu samozřejmě dobře čitelná.

⁵⁴ Tamtéž, s. 23.

⁵⁵ Tamtéž, s. 24n.

⁵⁶ Tamtéž, s. 21n.

historické konkrétnosti má dle Krzyżanowského dělení zejména historický „román společnosti“, nicméně nejedná se o žádnou zákonitost.⁵⁷

Dokoupil dělí historický román také podle kompozice, přičemž zde v úvahu připadají dvě hlediska: stupeň kauzality spojení tematických složek (od oslabené kauzality kroniky po epické zhuštění) a okruh postav v centru autorovy pozornosti (od jednoho centra po více center).⁵⁸ Kombinací pólů obou hledisek vytyčuje opět čtyři typy. Prvním je polycentrický román-kronika, který tematické složky řadí chronologicky a jejich kauzální spojení je slabší, zatímco hrdinů je několik, popř. hrdinu můžeme označit za hrdinu kolektivního. Druhý je monocentrický román-kronika, který sleduje jednoho hrdinu a témata opět řetězí chronologicky. Třetím typem je polycentrický román se zhuštěně epickou výstavbou, také označován jako freska. Poslední typ je monocentrický román zhuštěné epické výstavby.⁵⁹

1.3 Typologie historické prózy Sofie Podlipské

Z hlediska literárního žánru se u knih odehrávajících se v 13. století jedná o romány. Knihy z českého dávnověku jsou spíše povídkami, popř. novelami, *Divá žena* je povídka. Všechna sledovaná díla se dají označit za historickou prózu v širším slova smyslu, neboť jsou z hlediska autorky situovány do dostatečně vzdálené minulosti. V užším slova smyslu pak jsou skutečnými historickými romány ty odehrávající se v 13. století, u děl situovaných do doby starší bychom mohli vzhledem k rozsahu uvažovat o povídkách a z hlediska žánru se blíží pověstem.

V případě, že bychom přistoupili na typologizaci historického románu pracující s atraktivizačním, mimetickým a projekčním typem, je v zásadě možné hned vyloučit typ mimetický, popř. v rámci Dokoupilova dělení typ dokumentární. Až na pár pouček o historickém životě a o historii obecně není zjevně spisovatelským záměrem Podlipské charakterizovat historický kontext, myšlení středověkého člověka ani hodnoty tehdejší společnosti. V autorčině myšlenkovém rámci se lidé ve své podstatě v průběhu let nemění. Ideály ženy, muže či práce jsou z jejího hlediska stejné na úsvitu českých dějin i v 19. století. Tam, kde je z textu patrný rozdíl mezi dávným a soudobým člověkem, jde pak spíše o intence signifikantní pro projekční typ historické prózy: tedy zejména romanticky zveličít a zdůraznit větší čestnost, sílu,

---

⁵⁷ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 22.

⁵⁸ Tamtéž, s. 37.

⁵⁹ Tamtéž, s. 37n.

lásku hrdinů, nebo na druhé straně hrůzy násilí či tmářství. Podlipská ve svých textech odkazuje k nadčasovým hodnotám, přičemž naivizované dějiny umožňují tyto hodnoty ukazovat ve velkolepější míře a také je z hlediska historismu, dle přesvědčení o „historii, učitelce života“, legitimizovat.

Z pohledu Krzyżanowského dělení typů románu nalezneme u Podlipské spíše typ individua a děje, problémy hlouběji tematizovány nejsou. Co se kompozice týče, je kauzálně provázanější trilogie z 13. století, příběhy z českého dávnověku vedle toho často odbočují od hlavní dějové linie a mnohdy řadí mýtické události za sebe bez příčinných souvislostí.

1.4 Staré pověsti české v díle Sofie Podlipské

Romány z 13. století se více blíží mimetickému typu, než novely či povídky z českého dávnověku. Ty mají spíše podobu dobrodružných příběhů vystavěných na pozadí českých lidových pověstí, v níž se vyskytují různé postavy a jevy coby symbolická vyjádření lidských ctností; dá se až říct, že je možné tyto knihy řadit spíše k žánru pověsti, než k historické próze. *Oldřich a Božena a sv. Prokop* stojí ohledně historičnosti na pomezí, jelikož tato kniha je do velké míry vystavěna stejným způsobem, jako třeba *Přemysl a Libuše*, na druhou stranu však z hlediska látky čerpá jak z historicky reálných osob a událostí, tak z pověstí (o sv. Prokopu, o setkání s Boženou apod.). Z pohledu zejména mravní didaktičnosti se dá opět mluvit o projekčním typu, co je však ještě příznačnější, je právě fantasknost a dobrodružnost, očividně cílená na mladší publikum, která řadí knihy k atraktivizačnímu, resp. v kontextu Dokulilova dělení k epickému typu.

Dagmar Mocná a Josef Peterka definují pověst jako „krátký prozaický útvar původně folklórní (orální) epiky, tematicky vázaný k reálnému místu, kraji, předmětu, historické či pseudohistorické osobnosti nebo události“.⁶⁰ Příznačné jsou úžasné, podivuhodné a často i zázračné motivy, ukotvenost v některém (někdy nepřesně vymezeném) okamžiku dějin, zdání fakticity a jednoduchý způsob vyprávění.⁶¹ Všem těmto rysům díla Sofie Podlipské z českého dávnověku odpovídají. Dějinná ukotvenost je o to větší, že často vedle fiktivních postav, jako je Krok, zmiňuje též osoby historické, jako je Sámó.

---

⁶⁰ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 509.

⁶¹ Tamtéž.

Od mýtu Mocná s Peterkou vymezují pověst větší doslovností, ačkoliv styčné body by se daly nalézt v tom, že tyto knihy rovněž sledují počátky (a vznik) národa, popř. že pracují se symboly a vnášejí do příběhu jistou míru zposvátnění.⁶² Sami rovnou podotýkají, že tzv. „staré pověsti české“ jsou zvláštním podtypem typu pověstí historických „s výraznými rysy mýtu o vzniku národa, jež se postupně staly jedním z pilířů národní kulturní tradice“.⁶³ Oproti pohádkám jsou zase pověsti místně a folklórně konkrétnější, nemívají typické náležitosti pohádek (jako několikeré opakování), nemusí v nich vítězit dobro nad zlem.⁶⁴

Již v první polovině 19. století se pověsti v českém prostředí těšily velkému zájmu a řada obrozenců je sbírala (Božena Němcová, Karel Jaromír Erben). Karel Hynek Mácha čerpal z pověstí témata pro svou beletristickou práci a Erben vydal roku 1853 známou *Kytici z pověstí národních*. Nelze samozřejmě v této souvislosti opomenout rukopisná falza, která též zpracovávají některé pověsti. Zájem o kulturní dědictví, ať už zakotvené v reálných dějinách či v pověstech, souvisel samozřejmě s národně agitačními a sebe utvrzujícími snahami. Na pomezí 70. a 80. let ovlivnily mýty např. tvorbu Julia Zeyera (*Vyšehrad*, 1880) či Jaroslava Vrchlického (*Mýty*, 1879). Roku 1881 se jako první hra v čerstvě otevřeném Národním divadle realizovala Smetanova opera *Libuše*. Nejznámějším dílem tohoto žánru z druhé poloviny 19. století jsou zřejmě Jiráskovy *Staré pověsti české* (1894).⁶⁵

1.5 Historická próza v 19. století, zejména v českém prostředí

Historický román vznikl počátkem 19. století spolu s rozmachem žánru románu. V počátcích tohoto rozmachu stojí dle Miloše Tomčíka zejména postavy Charlese Dickense, Gustava Flauberta a Victora Huga.⁶⁶ Janáčková s Mocnou připomínají Waltera Scotta, který v rozmezí let 1814-1819 vydal svá nejznámější díla *Waverley*, *Srdce Edinburghu* a *Ivanhoe*, dále pak třeba Edwarda Bulwer-Lyttona, který byl ve 30. letech čten i v našem prostředí, a Alexandra Dumase, který *Tři mušketýry* vydal v polovině 40. let.⁶⁷ Hrabák vidí počátky českého historického žánru v romantické próze inspirované Walterem Scottem, přičemž tato větev historické prózy pro něj vrcholí Zikmundem Winterem a je typická tím, že se především snaží co

⁶² MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 509.

⁶³ Tamtéž, s. 510.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 512.

⁶⁶ TOMČÍK, M. *Literární dvojobrazy*. Bratislava 1976, s. 68.

⁶⁷ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 241.

nejautentičtěji vykreslit dobové klima. Jiným směrem pak jdou např. Václav Beneš Třebízský či Alois Jirásek, kteří se také zabývají významem historie, často sledují velká dějinná hnutí a vnímají historický vývoj.⁶⁸ Walterem Scottem historická próza začíná i pro maďarského filozofa a literárního kritika György Lukáče,⁶⁹ kterého v této souvislosti zmiňuje Dokoupil.⁷⁰

Jaroslava Janáčková pro první polovinu 19. století připomíná Jamese Fenimora Coopera, který ve 20. letech vydal *Posledního Mohykána*, a Washingtona Irvinga,⁷¹ který mimo jiné dal svým *Dobrodružstvím černého rybáře* z roku 1820 podnět pro Máchovy *Cikány*.⁷² Pro druhou polovinu 19. století pak je klíčové jméno Lva Nikolajeviče Tolstého, který na sklonku 60. let vydal *Vojnu a mír*.⁷³

Velké oblibě se v českém prostředí těšily historické prózy Karla Herloše-Herloßsohna, jehož vliv na české literární prostředí byl českou literární historií v souvislosti s marginalizací problému bilingvismu povětšinou opomíjen. Tento německy píšící autor z první poloviny 19. století působil krátce v Praze a déle pak v Lipsku, kde vydával časopis *Der Komet*.⁷⁴ Herloš, který pro své historické romány vybíral úseky české historie, zejména pak psal o husitství, byl českým prostředím reflektován již v první polovině 19. století.⁷⁵ Ve 20. a 30. letech se těšil v našem prostředí velké popularity, což souviselo s rodícím se zaujetím pro historickou tematiku, které zase vyplývalo z romanticky nacionálního kulturního ovzduší. Zuzana Urválková ve své monografii *Dvojlomná zrcadlení: dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu* uvádí, že plnila v českém prostředí důležité národně-literární funkce nejen pro orientaci její látky, ale též proto, že ekvivalentní četba v českém jazyce neexistovala a dokonce ani jazyk sám nebyl schopen plnit všechny funkce, tedy kupř. neměl konverzační styl, díky němuž byly Herlošovy romány velmi čtivé.⁷⁶

---

⁶⁸ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 124.

⁶⁹ Nutno podotknout, že Lukács, stejně jako Hrabák, vychází z marxistických pozic a tím jsou z našeho hlediska jejich teorie až příliš ideologicky zabarvené a příliš orientované diachronně a na sociální vztahy.

⁷⁰ DOKOUPIL, B. K typologii historického románu. *Česká literatura*, 1979, roč. 27, č. 4, s. 311.

⁷¹ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha 1985, s. 233.

⁷² CHARYPAR, M. *Máchovské interpretace*. Praha 2011, s. 164.

⁷³ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 241n.

⁷⁴ URVÁLKOVÁ, Z. *Dvojlomná zrcadlení: dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*. Praha 2009, s. 12n.

⁷⁵ Tamtéž, s. 24.

⁷⁶ Tamtéž, s. 26n.

Po Herlošově smrti roku 1849 se začaly jeho romány hojně překládat do češtiny, zejména zásluhou nakladatelství Jaroslava Pospíšila a nakladatelství Ignáce Leopolda Kobra. Urválková k tomu podotýká, že do tak rozsáhlého vydavatelského počínu by se jistě nikdo nepouštěl, kdyby předem nepočítal se zájmem čtenářstva.⁷⁷ K Herlošovi se též váže pozitivní hodnocení husitství, které od konce 40. let 19. století bylo symbolem českých nacionálních snah.⁷⁸ Romantizující Herlošův styl měl být v první řadě zábavný, přičemž historická fakticita stála na druhé koleji.⁷⁹ Nejblíže k Herlošovi ve spisovatelském stylu, jak soudil Jan Neruda, byl z českých autorů Prokop Chocholoušek.⁸⁰

V našem prostředí se žánr historické prózy a úžeji pak historického románu komplikuje tím, že nástup románu byl u nás relativně opožděn. Jak připomíná např. Michal Charypar ve svém pojednání o již zmíněných Máchových *Cikánech*, je diskutabilní už jen to, kdy u se nás romány skutečně začaly psát. Někteří badatelé hovoří jako o prvním českém románu již o Lindově *Záři nad pohanstvem* (1818),⁸¹ jiní počátky kladou do 40. a 50. let, pro některé badatele však český román začíná až *Vesnickým románem* (1867) Karolíny Světlé.⁸²

Historická beletrie měla v českém prostředí výsadní postavení, které bylo, jak připomíná Dokoupil, dáno „potřebou utlačeného národa opřít se ve svém emancipačním úsilí o mravně povzbudivé příklady velké národní minulosti, čerpat z historie posilu i poučení“.⁸³ Próza tohoto typu tedy plnila také funkci výchovnou a národně agitační, navíc dokázala oslovovat široký okruh čtenářů. Některá díla a jejich autoři tak mohli balancovat na rozhraní literatury vyšší a literárního braku.⁸⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že první polovině 19. století v našem prostředí probíhala spíše jakási předehra, či to, co Mocná s Janáčkovou nazývají „průpravná a krystalizační fáze“ vývoje českého historického románu. Zmiňují zde knížky lidového čtení (např. Prokopa Šedivého a jeho *České Amazonky* z konce 18. století), Lindovu *Záři nad pohanstvem* z roku 1818, která mimo jiné reflektuje spor

---

⁷⁷ URVÁLKOVÁ, Z. *Dvojlomná zrcadlení: dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*. Praha 2009, s. 30.

⁷⁸ Tamtéž, s. 31.

⁷⁹ Tamtéž, s. 32.

⁸⁰ Tamtéž, s. 52n.

⁸¹ DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010, s. 226.

⁸² HAMAN, A. *Zakladatelka českého románu*. *Kruh*, 1958, roč. 1, s. 140n.

CHARYPAR, M. *Máchovské interpretace*. Praha 2011, s. 160.

⁸³ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987, s. 6.

⁸⁴ Tamtéž, s. 7.

historických postav Václava s Boleslavem,⁸⁵ dále pak Václava Klimenta Klicperu, Josefa Kajetána Tyla či Jana z Hvězdy.⁸⁶ Ke Klicperovi se více vyjadřuje Janáčková, která cituje jeho předmluvu k *Točníku*. Tato historická povídka vyšla roku 1828 a autor se v ní zamýšlí nad neutěšeným stavem historického žánru v českých zemích. Janáčková dodává, že jako neutěšený tento stav přišel i mladému Nerudovi třicet let po *Točníku*.⁸⁷

Miroslav Hroch připomíná, že jisté historické myšlení je přítomné v každém nacionálním hnutí a neodlučitelně provázelo od svých počátků i české obrození: „Znalost minulých dějů vlastního národa byla zdrojem hrdosti, inspirace pro národní boj, východiskem pro tvorbu mravních norem.“⁸⁸ Mojmír Otruba přímo říká: „Obrození je také dobou zrodu a počátku vývoje novověkého historického myšlení u nás.“⁸⁹ V roce 1848 a následujících letech navíc František Palacký, kromě práce odborně historické, zapojoval historické názory do svého politického působení.⁹⁰

Jan Havránek vidí vzestup českého historismu i v revolučním příklonu k staré české monarchii, jaký byl znatelný mezi odpůrci metternichovské vlády v roce 1848. Zmiňuje kupř. báseň Václava Filípka *Pro krále a vlast*, v níž dochází k identifikování českého krále a vlasti.⁹¹ Ještě v tomto duchu byla podle Havránka komponována Smetanova *Libuše*,⁹² kterou se (dvakrát) v 80. letech otevíralo Národní divadlo. Historismem rozumíme, jak píše Jaroslava Pešková, „vztah k minulému dění jakožto minulému (v obsahovém smyslu), které má ‚smysl‘ pro současnost, a zároveň je to způsob myšlení, které vykládá všechny činy, výkony a hodnoty z historických podmínek a každou věc vykládá s ohledem na její vznik a vývoj ve vztahu k jejímu věcnému obsahu a současnému smyslu“.⁹³

---

⁸⁵ Viz VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské: Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Jinočany 1994.

⁸⁶ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 243.

⁸⁷ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha 1985, s. 233.

⁸⁸ HROCH, M. Některé metodologické poznámky ke studiu úlohy historického vědomí v národním hnutí 19. století. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 61.

⁸⁹ OTRUBA, M. Ahistorický historismus českého obrození. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 112.

⁹⁰ URBAN, O. Funkce historismu v programu české měšťanstva v polovině 19. století. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 78n.

⁹¹ HAVRÁNEK, J. Český historismus druhé poloviny 19. Století mezi monarchismem a demokraticismem. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 29n.

⁹² Tamtéž, s. 32.

⁹³ PEŠKOVÁ, J. Filozofické problémy historismu. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 53.

Pešková k rozvoji historismu v druhé polovině 19. století připomíná též spory o rukopisy. Spory o rukopisy nevnímá jako snahu o vědecké uchopení jejich pravosti, ale jako snahu pochopit a nalézt místo národa v moderním současném světě a to pomocí historie, či i za pomoci mýtu.⁹⁴ Hroch podotýká, že historie poskytovala „látku pro pochopení současnosti“⁹⁵ a také on se ohledně fakticity táže: „cožpak vůbec je k dosažení výše uvedených výsledků pro národní myšlení potřebná historická pravda? Nepostačil by k dosažení výše uvedeného národně povzbuzujícího efektu soubor vhodně vykonstruovaných a upravených mýtů a legend?“⁹⁶

Mocná s Janáčkovou řadí z druhé poloviny 19. století k mimetickému typu Třebízského, Jiráska a Wintera. Třebízský psal elegickým a sentimentálním způsobem o pobělohorském období a setkával se s dobrým ohlasem široké čtenářské veřejnosti. Stejný ohlas měla i Jiráskova díla. Zikmund Winter byl zřejmě z této trojice nejvíce historicky faktickým. Výhodou nově se rodící české historické prózy ze 70. a 80. let bylo nejen to, že byla původní (do té doby se vydávaly spíše překlady), ale umožňovala pro svou zaměřenost na české dějiny sloužit i vlasteneckým, politickým a obecně tendenčním cílům.⁹⁷ Moderna v 90. letech potom „připouštěla historický román jen jako typ projekční – fiktivní sebevyjádření autora jako alegorii a symbol jeho duše“,⁹⁸ což příliš nenahrávalo mimetickému typu historického žánru, na druhou stranu, jak soudí Janáčková, „Jiráskův umělecký vývoj, jeho tvárné objevy a také neobyčejná popularita by byly sotva myslitelné (...) bez podnětného kritického myšlení, které ten bouřlivý vzmach českého písemnictví od let devadesátých provázelo“.⁹⁹

Jirásek i Třebízský začali psát historickou prózu v 70. letech, stejně jako Sofie Podlipská (*Divá žena* 1875, *Anežka Přemyslovna* 1879), dá se tedy říct, že její dílo také stálo přímo v počátcích české historické beletrie. Rozmach české historické prózy u Jiráska a Wintera v 70. letech vnímá Janáčková jako nemožný bez celkového obecného kvalitativního vývinu české literatury, který započal v 60. letech a pojí se

---

⁹⁴ PEŠKOVÁ, J. Filozofické problémy historismu. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 59.

⁹⁵ HROCH, M. Některé metodologické poznámky ke studiu úlohy historického vědomí v národním hnutí 19. století. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 61.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ JANÁČKOVÁ, J. Funkce historického románu v české literatuře. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 133.

⁹⁸ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 244.

⁹⁹ JANÁČKOVÁ, J. Funkce historického románu v české literatuře. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 134.

jmény prozaiků Nerudy či Světlé a tvůrců eposů Zeyera, Čecha a Vrchlického.¹⁰⁰ V 90. letech přestávala být Podlipská čtena a sama si začínala připadat nedocenená,¹⁰¹ což mohlo také souviset s novým modernistickým pojetím literatury.

---

¹⁰⁰ JANÁČKOVÁ, J. Funkce historického románu v české literatuře. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.

¹⁰¹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 112.

2 Intertextualita

2.1 Poznámky k pracem se středověkou tematikou

V pozůstalosti Sofie Podlipské se dochovaly tzv. *Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou*,¹⁰² které obsahují řadu pracovních poznámek k *Anežce Přemyslovně, Jaroslavu Šternberkovi a Přemyslu Otakarovi II.*

Z odkazů na odbornou historickou literaturu jednoznačně převažují Palackého *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*. Sama Podlipská nikde v *Poznámkách* neuvádí, z kterého vydání *Dějin* čerpá, omezuje se toliko na jednoduché odkazy, např. „Pal. 48“.¹⁰³ K dispozici mohla mít první¹⁰⁴ i druhé vydání,¹⁰⁵ přičemž obě vycházela v nákladu Bedřicha Tempského, první u J. G. Calveho¹⁰⁶ a tiskem Kateřiny Jeřábkové, druhé pak tiskem Jindřicha Mercyho. Usuzuji, že Podlipská užívala druhé vydání, protože v něm odpovídají konkrétní stránky jejím poznámkám, tj. kupř. na jednom místě má Podlipská uvedeno „o Mikuláši v Palackém 87“,¹⁰⁷ přičemž v druhém vydání *Dějin* na dané stránce je řeč o Mikuláši,¹⁰⁸ zatímco v prvním vydání ne.¹⁰⁹ Podlipská někdy komentuje komparaci vlastních domněnek s Palackým: „Nemýlila jsem se tedy, že je tu motiv.“¹¹⁰ Někdy komentuje samotná historická fakta, např. to, že byla Kunhuta matkou ve dvaceti letech.¹¹¹

Ze starších autorů jsou zde odkazy na Dalimila i Václava Hájka.¹¹² Občas odkazuje ke knize *Dějepis města Prahy* od Václava Vladivoje Tomka.¹¹³ Cituje také články z časopisů, nejčastěji z *Muzejníku*, méně pak ze *Světozoru*.¹¹⁴ Několikrát opět

---

¹⁰² LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou*, nestr.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. Praha 1848-1876.

¹⁰⁵ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. Praha 1862-1878.

¹⁰⁶ U nějž vyšel též *Rukopis královédvorský* či pojednání Ignáce Cornovy. Viz výše.

¹⁰⁷ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou*, nestr.

¹⁰⁸ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. Praha 1862-1878, s. 87.

¹⁰⁹ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. Praha 1848-1876, s. 87.

¹¹⁰ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou*, nestr.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy*. Praha 1855-1901.

¹¹⁴ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou*, nestr.

odkazuje k *Rukopisům*, nejčastěji k básni *Záboj a Slavoj*.¹¹⁵ Zmiňuje také německé historiky Franze Theodora Kuglera a Georga Voigta.¹¹⁶

Co se vlastní tvorby týče, čteme v poznámkách často připomenutí, co si ještě dohledat, spisovatelské plány, či jak byly fakticky fundovány jednotlivé kapitoly: „Pro čtvrtou kapitolu nesbíralo se zvlášť. Materiál třetí byl použit.“¹¹⁷ Jsou zde i zkratkovité poznámky k určitému dojmu, jaký chce obrazy vyvolat: „Velká scéna.“, „Modlitba. Dlouhá modlitba. Mechanické opakování.“ či „Scéna mezi Anežkou a Nomedou. Obě co amazonky bojují spolu. Kontrast mezi těmi dívkami.“¹¹⁸ Zapisuje si též poznámky k celkovému ladění knih: „dát důraz na vzrůstání moci českého národa“.¹¹⁹ K *Jaroslavu Šternberkovi* pak: „Tataři musejí tvořit střet obrazu a rozhodný obrat tohoto životopisu.“¹²⁰

Některé poznámky jsou čisté faktické, např. „Jantar nosil se.“¹²¹ Do sešitů si Podlipská psala i různé zajímavosti, např. o řádové sestře, která přečetla pět miliónů řádek ze spisů církevních otců, ale nikdy v životě se nemyla, popř. si zapisovala poznámky hodnotící vlastní tvorbu z různých hledisek, např. co se fakticity týče, přičemž si slibovala něco, co je v poznámkách pod čarou v *Jaroslavu Šternberkovi* vcelku dodržováno: „Vyzpovídám se raději hned, které moje obraznost se osmělila přidati události, abych nebyla vinna nějakých omylů neznalosti historie mých čtenářek.“¹²² Jinde zas čteme: „Spisovatel historických románů nečiní nic jiného, než co činí lid neuvědomělým způsobem od pravěků až na naše věky. To jest on doplňuje a vysvětluje¹²³ svým rozumem historické události. Co spisovateli se nedostává svěžesti a původnosti neuvědomělého bájení, to hledí nahradit svědomitostí a šetrností. Vyrovnává-li se co do pravdivosti svých dojmů národním básníkům, může vždy doufat, že přísná věda historická s jeho sny a bájemi se smíří.“¹²⁴ Z jejich

---

¹¹⁵ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou, nestr.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Před „vysvětluje“ je škrtnuté „přebásňuje“. Zjevně Podlipská vyznění radši o něco zmírnila, aby to nevypadalo tak, že přisuzuje spisovateli až příliš velkou míru libovůle.

¹²⁴ Tamtéž.

poznámek je zjevná idealizace dějin a snad až typický obrozenecký pocit nemožnosti dostát staré slávě předků: „Naše nedostatečnost naproti dějinám.“¹²⁵

2.2 Citace a odkazy týkající se starší české literatury a Jaroslav Vrchlický

Na několika místech ve sledovaných knihách je citována či zmíněna starší česká literatura. Vedle citování literatury pak může jít o zmínky konkrétních výroků historických postav, např. krále Václava,¹²⁶ kdy Podlipská sice uvádí, že by mělo jít o doslovnou citaci, ale již nezmiňuje zdroj, ze kterého čerpala (nejspíše půjde o list krále Václava, který zmiňuje jinde;¹²⁷ o tomto listu, napsaném za pobytu Mongolů v českých zemích, hovoří také Jaroslav Goll, který soudí, že by rovněž mohl být jedním z pretextů básně *Jaroslav z Rukopisu královédvorského*).¹²⁸ V *Legendě o praotci Čechu* se několikrát Podlipská v poznámce pod čarou odvolává na Šafaříkovy *Slovanské starožitnosti*.¹²⁹ V *Horymírovi Neumětelském* zase v poznámce uvádí jako zdroj Hájkovu *Kroniku českou*, přičemž říká, že Hájkova věrohodnost je sice pochybná, ale jedná se o velkého umělce a jeho kronika je nesmrtelným národním dílem.¹³⁰

Pro uvození jedné kapitoly *Jaroslava Šternberka* je citován Dalimil,¹³¹ z méně známých např. Jan Dubravius.¹³² Jako zdroj, zejména pro popisné pasáže, bývá občas zmíněna i zahraniční literatura, např. Marco Polo¹³³ či perský dějepisec Vazaf.¹³⁴ V *Přemyslu Otakarovi II.* je jedna z kapitol dokonce uvedena citátem Immanuela Kanta.¹³⁵ Někdy je odkazování trochu nejasné a vyvstává až otázka, zda jde o odkaz, či o stylizaci: „v některé kronice psáno bylo“¹³⁶ či „ze současného spisu“.¹³⁷ Jindy

---

¹²⁵ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou, nestr.

¹²⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 87.

¹²⁷ Tamtéž, s. 373.

¹²⁸ GOLL, J. *Historický rozbor básni Rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha 1886, s. 84.

¹²⁹ PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu*. Praha 1888, s. 7, 17.

¹³⁰ PODLIPSKÁ, S. *Horymír Neumětelský: obrázek z pravěku českých dějin*. Praha 1900, s. 11.

¹³¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 153.

¹³² Tamtéž, s. 340.

¹³³ Tamtéž, s. 215.

¹³⁴ Tamtéž, s. 377.

¹³⁵ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 139.

¹³⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 359.

¹³⁷ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 97.

např. zmiňuje jen blíže neurčené „německé prameny“.¹³⁸ Přímo v textu *Anežky Přemyslovny* autorka zmiňuje a cituje Františka Palackého.¹³⁹

Jaroslav Vrchlický, o jehož platonické lásce se Sofií Podlipskou, svou pozdější tchýní, bylo napsáno mnohé,¹⁴⁰ s autorkou do jisté míry spolupracoval na díle *Jaroslav Šternberk*. Konkrétněji řečeno, napsal pro knihu dvě básně. První báseň je v knize zpívána novorozenému Závišovi bílou paní,¹⁴¹ druhá je pak píseň v knize složena Jaroslavem a jedná se o romanci *O opuštěném krbu*.¹⁴² Vrchlický také některé básně odcitované ve sledovaných dílech přeložil.¹⁴³

Trochu zvláštním případem intertextuality je situace, kdy Podlipská odkazuje na svá vlastní díla. To se děje zejména v *Přemyslu Otakarovi II.*, kde na mnoha místech v poznámce pod čarou odkazuje k předcházejícímu dílu trilogie *Jaroslav Šternberkovi*.¹⁴⁴ Tyto odkazy završuje prosbou ke čtenáři: „Jak jsem již mnohdy učinila během tohoto vypravování, musím na tomto místě opět poukázat na dějinnou souvislost tohoto románu s předešlými romány často zmíněnými. Není sice nutno je znát pro povšechné porozumění ději, leč pro tento závěrek celku tohoto pr o s í m přece aspoň myslícího čtenáře o jejich probrání.“¹⁴⁵

2.3 Vliv básně Jaroslav do 80. let 19. století

Mnohé středověké kroniky směšují informace o vpádu Mongolů (1241) s pozdějším vpádem Uhrů a Kumánů (1253), kronika Václava Hájka z Libočan je sice rozlišuje,¹⁴⁶ ale na druhou stranu Václav Hájek již hovoří o fiktivní postavě Jaroslava

---

¹³⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 173.

¹³⁹ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 250.

¹⁴⁰ Např. DRMOLOVÁ, V. *Literární přátelství Jaroslava Vrchlického* [online]. 2012 [cit. 12. 12. 2013]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/nbs1cg/>>, s. 26-36.

¹⁴¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 124n.

¹⁴² Tamtéž, s. 381.

¹⁴³ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 114.

¹⁴⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 49.

PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 68, 156.

PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 48, 50, 70, 83.

¹⁴⁵ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 200.

¹⁴⁶ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 9n. Palacký si nicméně o Václavku Hájkovi naopak myslel, že tyto dvě události směšuje. Viz tamtéž, s. 19.

ze Šternberku, kterého uvádí v souvislosti s bitvou s Uhry.¹⁴⁷ Příběh o vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary roku 1241 tak vznikl po řadě nepřesných kronikových zápisů z původní prohry Zdislava ze Šternberka s Uhry roku 1253.¹⁴⁸

V *Rukopisu královédvorském* střet tematizuje nejdelší báseň rukopisu *Jaroslav*. Již den po „nálezu“ rukopisu psal Václav Hanka dopis Josefu Dobrovskému, v němž tvrdil, že by situoval rukopis do 12. století, nebýt právě této básně popisující boj s Tatary. Dodal také, že rod Šternberků bude touto básní jistě velmi rozradostněn.¹⁴⁹ Dobrovský podle Hanky okamžitě hraběte Kašpara ze Šternberku o básni informoval.¹⁵⁰ Šternberkové potom poslali Hankovi děkovný dopis.¹⁵¹ Dobrovský pravost *Rukopisu královédvorského* nezpochybnil¹⁵² a datoval jej na přelom 13. a 14. století,¹⁵³ díky čemuž se rozšířily teorie o možném autorství Závěše z Falkňštejna, který vystupuje ve dvou knihách Podlipské jako hrdina a který byl popraven roku 1290.¹⁵⁴ Rok po „nálezu“ vyšla Lindova *Záře nad pohanstvem*, která má s *Jaroslavem* např. obdobné téma střetu křesťanství s pohanstvím.¹⁵⁵ Roku 1829 vyšlo nové česko-německé vydání rukopisů, které bylo věnováno hraběti Kašparu ze Šternberka.¹⁵⁶

Z hlediska množství adaptací se jeví, že pro 19. století je velmi podstatná báseň *Jaroslav z Rukopisu královédvorského*,¹⁵⁷ jak usuzoval už roku 1845 Pavel Josef Šafařík, podle nějž navedl správným literárním směrem např. Jana Kollára či Františka Ladislava Čelakovského.¹⁵⁸ V básni je řada událostí, které použila v *Jaroslavu Šternberkovi* Sofie Podlipská: ústup na Hostýn, zabití tatarského vojevůdce či postava Vratislav jako jednoho z velitelů.¹⁵⁹ Již před „nálezem“ rukopisu (1817) však o Jaroslavu Šternberkovi psal roku 1813 osvícenský historik Ignác Cornova v textu *Jaroslav von Sternberg der Sieger der Tartarn*, který vydal

¹⁴⁷ HÁJEK Z LIBOČAN, V. *Kronyka Česká*. [Česko] 1819, s. 238.

¹⁴⁸ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 10.

¹⁴⁹ DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010, s. 213n.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 221.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 221.

¹⁵² Ovšemže na rozdíl od *Rukopisu zelenohorského*, který bez většího váhání odmítl jako podvrh.

¹⁵³ Tamtéž, s. 222.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 226.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 233

¹⁵⁷ *Kralodvorský rukopis: zbrjka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskými zpiewy*. Praha 1829, s. 119.

¹⁵⁸ DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010, s. 231.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 130.

Johann Gottfried Calve,¹⁶⁰ stejný vydavatel, který vydal též *Rukopis královédvorský* s předmluvou Václava Aloise Svobody.¹⁶¹ Roku 1841 se oslavovalo šestisté výročí tohoto vítězství nad Tatary a při té příležitosti vznikla řada dalších falz. Za řadou z nich stál Antonín Boček, moravský historik a autor studie *O vítězi nad Mongoly*, která vyšla v Šemberově knize *Vpád Mongolů do Moravy*.¹⁶² Roku 1823 uvedl Linda divadelní hru *Jaroslav Šternberg v boji proti Tatarům*.¹⁶³ O dva roky později vytvořil František Šír text písně *Hon Jaroslavův na Tatary*.¹⁶⁴

František Palacký roku 1824 napsal *Dějiny rodu Sternbergů* (k čemuž Palackého doporučil Dobrovský),¹⁶⁵ v nichž považuje Jaroslava za historickou osobnost, jeho vlastnoruční zabití vůdce Tatarů za doložený fakt a dokonce cituje verše z *Rukopisu královédvorského*.¹⁶⁶ Hrabě František Šternberk byl nadšený numismatik a historik, ani on, ani Dobrovský však v *Dějínách* nenašli jediné historické nesrovnalosti.¹⁶⁷ Palacký si rukopisů nejspíš velmi vážil, přičemž je vnímal zejména jako výborný pramen a zdroj k posílení národního cítění,¹⁶⁸ a nepřestal si rukopisy vysoce cenit ani přesto, že později již zaujímal k jejich věrohodnosti spíše skeptický postoj.¹⁶⁹

Palacký se k tématu vrátil v pojednání *Der Mongolen Einfall im Jahre 1241* (1842).¹⁷⁰ Jan Kotůlek připomíná, že je „nezbytné uvědomit si účelovost Palackého historických prací, službu národu v každé minutě jeho života“.¹⁷¹

---

¹⁶⁰ GOEDEKE, K., GOETZE, E. *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*. Drážďany 1916, s. 201-203.

¹⁶¹ *Kralodvorský rukopis: zbrjka staročeských zpiewo-prawných basnj, s niekoľika ginymi staročeskými zpiewy*. Praha 1829.

¹⁶² ŠEMBERA, A. V. *Vpád Mongolů do Moravy: se starší historií Mongolů, jich powahopisem a popsáním Hostýna*. Olomouc 1841.

¹⁶³ ŠTĚPÁNEK, V. *Historická tragédie a historismus v období národního obrození. Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981, s. 127.

¹⁶⁴ *Dennice aneb Noworočenka na rok 1825*. Hradec Králové 1825, s. 48-50.

¹⁶⁵ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 17.

¹⁶⁶ PALACKÝ, F., STERNBERG, Z. *Dějiny rodu Sternbergů. Geschichte der Familie Sternberg*. Moravský Beroun 2001.

¹⁶⁷ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 18.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 17.

¹⁶⁹ KONČELÍKOVÁ, I. *První recepční vlna Rukopisu Královédvorského a Rukopisu Zelenohorského v letech 1817-1852*. [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/wdfk0a/>>, s. 28.

¹⁷⁰ PALACKÝ, F. *Der Mongolen Einfall im Jahre 1241: eine kritische Zusammenstellung und Sichtung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten, mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage der Mongolen bei Olmütz*. Praha 1842.

Linda roku 1824 napsal drama *Jaroslav ze Šternberka*, které z rukopisu vychází a cituje jej.¹⁷² Roku 1850 napsal Adolf Josef Vlček báseň o deseti zpěvech *Válka s Tatary*.¹⁷³ Na konci 60. let se téma znovu rozhořelo, když začaly anonymní útoky na pravost rukopisů, přičemž v té době už Palacký v pravost rukopisů nevěřil.¹⁷⁴ Jan Vocel roku 1868 poukázal na podobnosti *Jaroslava s Miliómem* Marca Pola, který mohl být do češtiny přeložen nejdříve roku 1320.¹⁷⁵ Hanka *Milion* vlastnil a znal.¹⁷⁶

Heslo „Jaroslav vítěz nad Tatary před Olomoucí“ se objevilo též roku 1865 v Riegerově *Slovníku naučném*. Heslo obsahovalo citaci z *Rukopisu královédvorského*.¹⁷⁷ Roku 1875 Josef Rupert Maria Přecechtěl napsal pojednání *Českomoravský národ, vítěz nad Tatary*.¹⁷⁸ V 80. letech se téma řešilo např. v *Osvětě*, *Athenaeu* či *Lumíru* a autory nejvýznamnějších pojednání o rukopisech z té doby jsou Jaroslav Goll, Tomáš Garrigue Masaryk a Jan Gebauer.¹⁷⁹

Jaroslav Goll se ve spisu *Historický rozbor básní Rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava* (1886) zabývá nejvíce *Oldřichem*, nicméně i *Jaroslava* poměrně podrobně analyzuje. Srovnává báseň s možnými pretexty, např. s německou legendou o sv. Hedvice, z níž by mohla v *Jaroslavu* být užitá první pasáž, ve které tatarská princezna Kublajevna touží poznat slovanské kraje a vypravuje se tedy do nich.¹⁸⁰ Vedle již zmíněného *Milionu* pak Goll jako vzory přidává *Alexandreidu*, *Osvobozený Jeruzalém* Torquata Tassa či popis bitvy u Lehnice u polského historika z 15. století Jana Długosze,¹⁸¹ ze kterého pak čerpal v 16. století Jan Dubravius, přičemž i ten mohl být dle Golla zdrojem inspirace pro tvůrce *Rukopisu královédvorského*.¹⁸² Z Hájkovy *Kroniky české* pocházejí zřejmě

---

¹⁷¹ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 3.

¹⁷² DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010, s. 232n.

¹⁷³ VLČEK, A. J. *Wálka s Tatary: báseň epická w 10 zpěwích*. Praha [1850?].

¹⁷⁴ KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 31.

¹⁷⁵ DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010, s. 246.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 247.

¹⁷⁷ RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Díl čtvrtý, I-Lžidimitrij*. Praha 1865.

¹⁷⁸ PŘECEHTĚL, J. R. M. *Českomoravský národ, vítěz nad Tatary 1241*. Olomouc 1875.

¹⁷⁹ JIROUŠEK, B. Jaroslav Goll, rukopisy a osmdesátá léta. *Čas pádu rukopisů*. České Budějovice 2004, s. 53-55.

¹⁸⁰ GOLL, J. *Historický rozbor básní Rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha 1886, s. 75.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 76.

¹⁸² Tamtéž, s. 78.

verše o čarodějích a hadačích.¹⁸³ Goll soudí: „Básník *Jaroslava* znal i Hájka i Dubravia.“¹⁸⁴ Dalším zdrojem, konkrétně např. v přirovnání Tatarů k povodni, by mohl být český jezuitský historik ze 17. století Jiří Crugerius se svým rozsáhlým dílem *Sacri pulveres*: „jsme básníka jako pilného čtenáře díla Crugerova seznali“.¹⁸⁵ Goll nalézá shody též s *Kronikou trojanskou* Quidona de Columna z 13. století.¹⁸⁶

Jaroslav Goll také obšírně ukazuje, že postava Jaroslava není historická a že stejně tak je smyšlenkou české vítězství nad mongolskou armádou.¹⁸⁷ Vznik fiktivní postavy Jaroslava ze Šternberka nachází v Pulkavově kronice, kde však je řeč pouze o pánovi ze Šternberka, na Jaroslava jej překřtil až Hájek, který z něj též udělal „vítěze v bitvě u Olomouce nad pohany“.¹⁸⁸ Hájek, spolu s Długoszem, se pak mohl do *Jaroslava* dostat ještě přeneseně přes Dubravia, který z obou vycházel.¹⁸⁹ Od Dubravia přejal jméno Jaroslava, který zvítězil na Tatary, Bartoloměj Paprocký, polský historik působící též v českých zemích, který jej zmiňuje v díle *Zrcadlo slavného Markrabství moravského* (1593).¹⁹⁰ Paprocký o Jaroslavovi mluví též v předmluvě k dílu *Kvalt na pohany* (1595), nicméně jej tam nazývá Vratislavem, což podle Golla je pouze tisková chyba.¹⁹¹ Více pak Paprocký téma rozebírá v kapitole o rodu Šternberků z díla *Diadochus* (1602).¹⁹²

2.4 Vztah Sofie Podlipské k Rukopisům královédvorskému a zelenohorskému

Jak je rozvedeno výše, byl to právě *Rukopis královédvorský* a v něm obsažená báseň Jaroslav, který uvedl postavu Jaroslava Šternberka do povědomí 19. století. Šedesát čtyři let po „nalezení“ rukopisu vydala Podlipská svého *Jaroslava Šternberka*. Svou návazností na rukopisy a oblibou v nich se nikdy netajila. V pozůstalosti Podlipské je k nalezení text s názvem *Myšlenky prostého čtenáře o rukopise Zelenohorském a Královédvorském*.¹⁹³ Podlipská v něm vyjadřuje lítost nad případným finálním odhalením rukopisů jako falz, které by vnímala jako jistou

¹⁸³ GOLL, J. *Historický rozbor básní Rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha 1886, s. 77.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 80.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 82.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 84-88.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 90.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 90n.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 91.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 92.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Myšlenky prostého čtenáře o rukopise Zelenohorském a Královédvorském*, 4 str.

ztrátu: „Potvrdí-li poslední zkoušky paleografické závažné důvody filologické o nepravosti těchto zbožňovaných památek českého starověku, jinak docela zapadlého za dobu středověkou, tážu se, co si počne literární historik s tímto eratickým valounem vyčnívajícím s fyziognomií velkolepou nad zjevy básnickými současnými jmenovitě volnou formou, bohatou mluvnicí, epickou silou homérovskou, šťavnatostí obrazů staroindických, pravými perlami starodávné moudrosti.“¹⁹⁴

Podlipská předvádí zajímavé důvody k obhajobě pravosti rukopisů. Úroveň textu je podle ní příliš vysoká na falzum. Táže se: „Kdo byl tedy geniální neznámý ten podvodník?“¹⁹⁵ Tvrdí, že Hanka by snad mohl oklamat čtenáře, ale ne v takové míře a na ploše tak velkolepého a velkého básnického díla. „Můj bože! Toť je přece práce, to není hříčka!“¹⁹⁶ Jinde: „To bylo básněno velkým duchem, skrze jehožto vnitřní zření proudila velikost a krása.“¹⁹⁷ Jako snad jediného z doby nalezení, kdo by byl schopný napsat něco takového, zvažuje Kollára.

Podle Podlipské ještě rukopisy nebyly ani dostatečně zkoumány: „Mám za to, že rukopis posud nenašel svého pravého kritika, jenž by se byl věnoval léta studiu jeho charakteru.“¹⁹⁸ Zajímavé je též tvrzení, že i pokud bude prokázána fyzická podvrženost rukopisů, ještě bude třeba prokázat, že duch rukopisů je moderní, tedy v podstatě, že jsou rukopisy nezdařilé coby ohlasová literatura. „Ale budou-li moci dokázati spolu také, že duch a krása tohoto díla jsou podvrženy, nevíme ještě.“¹⁹⁹ Podlipská navrhuje dokonce hypotézu, proč nejsou o rukopisech žádné historické zmínky: je to údajně dáno jejich pohanským vyzněním, kvůli kterému na nich leželo v křesťanské společnosti tabu. V závěru textu pak připomíná biblický Šalamounův soud: „Nechte především to dítě žít: což nevidíte na jeho čele záři božského původu?“²⁰⁰

Rukopisy jsou zmiňovány i přímo v beletristických textech Sofie Podlipské. Báseň *Záboj a Slavoj*, v níž je připomenut pěvec Lumír, zmiňuje autorka v *Přemyslu a Libuši*, kde spolu s *Dívčím bojem v Čechách* vystupuje Lumír i jako postava: „Také památka Lumírova byla by málem zapomenuta. Toliko slovo jediné zachovalo

---

¹⁹⁴ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Myšlenky prostého čtenáře o rukopise Zelenohorském a Královédvorském, 4 str., s. 1

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 2.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 3.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Tamtéž.

potomstvu skvělý jeho obraz, a to bylo báječnou takřka náhodou nám zachováno v písni *Královédvorského rukopisu*.²⁰¹ Báseň *Záboj a Slavoj* je připomenuta také na jednom místě v *Anežce Přemyslovně*, kde Anežka nadšeně vypráví, jak slyšela kdysi píseň o Zábojovi a Slavoji a kterak jen ta jí potom zněla v hlavě, když oprostila svou mysl od německého a „písně minnesängrů utichly rázem v myslí“²⁰² její,²⁰³ přičemž v textu je dokonce několik veršů z rukopisu ocitováno.²⁰⁴

V *Jaroslavu Šternberkovi* je postava Vratislava v jednom momentu tázána, zda se již zúčastnila boje. Vratislav odvětí: „Jednou vedl jsem výpravu co jinoch. Víš proti komu? Proti vlastnímu otci. Tehdy byl jsem poražen s vojem cizinců, které jsem vedl proti lidu svému.“²⁰⁵ V poznámce pod čarou autorka vysvětluje: „Naráží na onen vpád Sasů, který je vyličen v básni *Královédvorského rukopisu*: ‚Beneš Heřmanov‘.“²⁰⁶ Později se mluví o postavě Vneslava, která také vystupuje v básni *Jaroslav*:²⁰⁷ „Kdož byl hrdina Vneslav, jehož jmenuje ta drahocenná stará píseň, jež opěvovala Jaroslava, jak zasluhoval býti opěvován? Ta píseň, jež zapadla na dlouhé věky jako do hrobu a jako zázrakem vstala z mrtvých ve svaté době vzkříšení národa.“²⁰⁸ V souvislosti s Jaroslavem se v knize mluví ještě o jedné písni, která o něm byla složena, „s nadšením přijata a všude zpívána na hradbách i na tvrzích, v ulicích a hospodách (...) znal ji každý“²⁰⁹, ta však měla být o osvobození Alžběty, zřejmě se tedy nejedná o narážku na báseň *Jaroslav*.

Někdy Podlipská *Rukopis královédvorský* přímo cituje: „z jeho bohatýrských ňader letěla slova, jež píseň nesmrtelná zachovala: ‚Vzhůru, bratři, vzhůru‘...“ V dané pasáži užívá Podlipská stejných obrazů, jaké jsou i v básni

²⁰¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 38.

²⁰² PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 202n.

²⁰³ Nutno podotknout, že tato scéna se odehrává před bojem Jaroslava s Tatary. Podlipská tak buď implicitně předkládá domněnku, že básně vznikaly postupně v rozmezí mnoha let a navíc, že je všechny nenapsal Záviš, jelikož ten v době scény dokonce ani ještě nebyl na světě, nebo, a to spíše, vzhledem k tomu, že rukopisy Podlipská považuje za unikátní zachycení velkých příběhů polomytických pěvců, má tato píseň, kterou zná Anežka neurčeno odkud, představovat nějakou fázi pretextu básně *Záboj a Slavoj*. V takovém případě by to nicméně znamenalo, že autor rukopisů tento pretext okopíroval doslovně, neboť citace v *Anežce Přemyslovně* přesně odpovídají básni *Záboj a Slavoj*. Viz *Kralodvorsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskými zpiewy*. Praha 1829, s. 70, 72.

²⁰⁴ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 203n.

²⁰⁵ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 286.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ *Kralodvorsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskými zpiewy*. Praha 1829, s. 126.

²⁰⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 332.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 330.

Jaroslav; u Podlipské: „udeřil na stříbrný svůj štít“²¹⁰ a v básni *Jaroslav*: „udeři svým mečem na štít stříbrný“.²¹¹ Příznačné je, jak oslavně a pochvalně vždy Podlipská takovéto citace uvádí. Spojení „nesmrtelná slova“ je užito vícekrát: „zvolal nesmrtelná slova: ‚Mrzkost jest poroba Hospodinu, hřích, v porobu samochťíc dát šiji.‘“²¹² Někdy není citace ani nijak naznačena a je pouze vložena do textu.²¹³ Je samozřejmě příznačné, že všechny tyto pasáže jsou blízko u sebe v místech, kde je v knize líčena rozhodující bitva Jaroslava s Tatary.

Rukopisy jsou zmiňovány též v posledním dílu trilogie: „Není-liž to báseň sama? Není-liž spřízněna co do ducha a mohutnosti i formy s básní ‚*Jaroslav*‘ z *Rukopisu Královédvorského*? Ó, jak mluví, jak zaznívá stříbrozvukem, jak připomíná a dosvědčuje nám, že byla tehdy velká doba zpěvů ještě českých, od kterých se pak uchýlovali učení veršovníci, kteří za jinými vzory se brali.“²¹⁴ Zmínkou rukopisů a jejich významu pro obrození dokonce Podlipská celou trilogii uzavírá: „Ale Hostivít nevrátil se tam více. Putoval se synem a s písněmi svými a Závišovými, s prastarými po bábě zděděnými od hradu ke hradu, od chýše k chýši, a česká země hlaholila zpěvem, milovala zpěv, nezadala ho ani v nejsmutnější porobě. On přetrval její záhubu, a když se probudila ze dlouhé mdloby a z mrtvých vstala, byla to česká píseň lidem zachovaná, která byla první její křísitelkou.“²¹⁵

---

²¹⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 351. Citovaná pasáž in *Kralodworsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskymi zpiewy*. Praha 1829, s. 126.

²¹¹ *Kralodworsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskymi zpiewy*. Praha 1829, s. 126.

²¹² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 357. Citovaná pasáž in *Kralodworsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawnych basnj, s niekoľika ginymi staročeskymi zpiewy*. Praha 1829, s. 132.

²¹³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 361.

²¹⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 128n.

²¹⁵ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 216.

3 Autorské poznámky a odbočky

3.1 Komentáře Podlipské k vlastnímu aktu psaní

Ve svém díle se několikrát autorka vyjadřuje k vlastnímu tvůrčímu aktu či k beletristickému psaní obecně. Někdy komentuje fakticitu svých historických tvrzení, např. uvádí, že dané tvrzení „zakládá se v obrazotvornosti“.²¹⁶ Jinde se naopak domýšlení autorka vyhýbá: „Není známo a nelze uhodnout, ani se domyslet, jaká choroba či nehoda schválila toho muže veleslavného.“²¹⁷

V *Jaroslavu Šternberkovi* v poznámce pod čarou přiznává, že osoba rytíře Zbyhoně, který pronásleduje Bolemilu a Srpoše,²¹⁸ je fiktivní.²¹⁹ Ke smyšlenosti faktů se autorka přiznává vždy tehdy, když se jedná o osoby významnější či o děje rozsáhlejší, např. boje kyjevského bohatýra Ilji s Tatary²²⁰ (samotný Ilja navíc není historickou postavou).²²¹ Důvody, proč Bedřich odmítl Vladislavovi přiřknout Ketrudu, jsou, jak přiznává Podlipská, též pouze plodem teoretizování.²²² V *Anežce Přemyslovně* píše: „přiznat se musím, že zpráva o tom do románu mého odkudsi jen mi přiletěla, jak přilétávají na mysl obrazy našich snů a myšlenek“.²²³ Jinde kupř. popisuje velkolepou přilbu tatarského vojevůdce, o níž také přiznává, že je smyšlená. Často nicméně v takových případech uvádí, že jsou jiné a podobné historické doklady, proto se odvažuje přijít s takovýmto tvrzením.²²⁴ Na jiném místě zas uvádí, že se řídí dle pověsti.²²⁵ Na pověsti se explicitně odvolává také v *Přemyslu a Libuši*.²²⁶ Mnohdy uvádí, že nad fakticitu volí spíše to, „co se vynořuje pátráním v lidském srdci, co nabývá na mysl tvaru určitého, co srdce a přesvědčení v mlhách obraznosti posvěcuje a potvrzuje“.²²⁷ Líbivost a souhlasnost s vlastními názory a celkovým obrazem dokáže často u pramenů vyvážit jejich faktickou pochybnost.

---

²¹⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 21.

²¹⁷ Tamtéž, s. 93.

²¹⁸ „Srpoš“ se jako jméno vyskytuje i v *Rukopisu královédvorském*, nicméně se nezdá, že by postava z básně *Ludiše a Lubor* byla předlohou pro Srpoše z *Jaroslava Šternberka*.

²¹⁹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 33.

²²⁰ Tamtéž, s. 73.

²²¹ Tamtéž, s. 75.

²²² Tamtéž, s. 405.

²²³ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 38.

²²⁴ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881s. 281.

²²⁵ Tamtéž, s. 290.

²²⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 124.

²²⁷ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 22.

Většinu toho, co píše v *Anežce Přemyslovně* či v *Jaroslavu Šternberkovi* o Vratislavovi, postavě jinak historicky málo známé, uvádí Podlipská jako fabulaci.²²⁸ Reformní hnutí vylíčené v knize je rovněž označeno jako fiktivní.²²⁹ Vlastní vysvětlení, proč se hlavní hrdina jmenuje Jaroslav Šternberk, uvádí autorka v textu jako pouhou domněnku.²³⁰ Někdy postupuje Podlipská i opačně a po řadě smyšlených dějů uvede nějaký doložený a do poznámky zmíní, že se jedná o událost historickou, jako tehdy, kdy v *Jaroslavu Šternberkovi* uvádí, že dominikáni dali pražského biskupa do klatby.²³¹ Někdy pak autorka komentuje svou tvorbu aktuálního díla, např. výrokem, že něco již „nepatří více do tohoto románu“.²³²

O fakticitě svého díla promlouvá v jednu chvíli autorka v první osobě, přičemž se též vyznává z osobního zájmu pro danou historickou epochu: „Nepíšu pouhou, víře nepodobnou bajku, avšak rovněž nejsem povinna ručiti věrohodností historikovou za fakta svého vypravování. Snažím se citovati co možná blízko, co možná zřetelně, v podobě co možná velké ducha oné doby, do níž s pietou a láskou se nořím a ve které hledám staré příbuzenské svazky se zjevy doby naší.“²³³ Dějepis vnímá jako určitého vůdce, kterého nicméně není třeba poslechnout vždy a beletrista má do velké míry volný prostor pro imaginaci: „romanopisce, jenž vůdci svému historikovi odbíhá a nadbíhá na perutích obraznosti, odkud však vždy zas poslušen a zkrocen k přísnému vůdci se vrací“.²³⁴

Na jiném místě se doslova nechá unést nadšením z poetičnosti svých příběhů, přičemž zmiňuje některé pověsti, na nichž stavěla: „Tak doznívá k nám skrze věkovité zapomenutí píseň o osvobození Anežky Jaroslavem z rukou tatarských, jiná o třech kněžnách tatarských, smetených z okna hradu Děvického,²³⁵ jiná o krásné Tatarce od Němců zabitě, jiná o vytopení Tatarů pod Kotoučem, jiná o velkém zázraku panny Marie na Hostýně, jež seslala déšť žíznivým křesťanům Tatary obleženým, jiná o hrdinské smrti mladinkého Vneslava, jiná... ach bože! Toť by konce nebralo. Dosti, povíme-li, že těmi písněmi zvučel luh i háj, sad a každý dům. Ozvěna opakovala je, nesly se přes řeky a jezera, veškerý vzduch byl jimi naplněn.

---

²²⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 451.

²²⁹ Tamtéž, s. 474.

²³⁰ Tamtéž, s. 379.

²³¹ Tamtéž, s. 554.

²³² Tamtéž, s. 634.

²³³ Tamtéž, s. 165.

²³⁴ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 227.

²³⁵ Viz také PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 255.

Zněly teď místo sykotu střel, řinčení mečů, drkotu oštěpů, místo válečného ryku, místo úpění a nářku raněných, místo chrapotu umírajících.²³⁶ O vposled zmíněných ukrutnostech se zmiňuje v souvislosti se zamlženou minulostí víckrát: „Není podrobných zpráv o tom všem. Toliko krvavý jakýsi obraz v barvách onoho věku, v charakteru oněch bojů, rozvinuje se v obraznosti. Dále však zpěčuje se štetec romanopiscův pracovat. Jeť přesvědčen, že skutečnost bohužel asi předčila co do hrůzy vše, co by vylíčit se osmělil.“²³⁷

Na jiném místě se Podlipská nad fakticitou (nejen svých) fikčních světů zamýšlí obšírněji, přičemž vychází z rytířské romantiky, k níž dává obvykle podnět postava Jaroslava: „Ty staré, z mody vyšlé, nyní směšné historie o dobrodružných rytířích a o jejich činech neslýchané udatnosti, jež kolik set let mysli bavily, povznášely a mládež rozohňovaly! Byly pouhou bajkou? Bylo to pouhé přemrštěné pohrávání obraznosti? Zajisté bylo v nich tolik jádra jako ve všech mýtech. Zajisté dávala k nim podnět skutečnost zjevy velkými, ta skutečnost, která kolem nás chodí jako popelka tak všední a nepatrná, až náhle se vytasí blesky a září poezie, romantiky, dramatických událostí, jimiž mocně předčí vše, co nejgeniálnější básník vymyslíl. K ní chodí do školy i realista jako idealista. Realista sleduje její pravidla, idealista její výjimky. A podává-li si ideálním s reálným směrem ruku, vytvoří se pozorovatel a tvůrce, jehož díla nehynou. Píšeme-li historické romány, stopujeme skutečnost, dáme se vést prameny svými ve šlépějích té skutečnosti a co se nám zjevuje nad nimi v jasů myšlenek a pátrání, v mlhavé perspektivě, do níž celá duše se noří, to je nám dovoleno líčit svrchovaným, pravěkým právem pohádky. A já ho vidím na své cestě pralesem minulosti, vidím skvělého budoucího vítěze nad Tatary, kterak se posvětil k velkému činu osvobození vlasti osvobozením mladé ubohé dívky ze zajetí tatarského.“²³⁸

3.2 Poznámky o současnosti a obecně historické odbočky

V *Jaroslavu Šternberkovi* je řada míst, na nichž Podlipská odbočuje od vyprávění a komentuje historické reálie s přihlédnutím k současnosti. Typicky uvádí např. soudobé názvy míst: „na břehu vltavském v Praze, kde nyní na Františku se říká“²³⁹,

---

²³⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 372.

²³⁷ Tamtéž, s. 585.

²³⁸ Tamtéž, s. 197n.

²³⁹ Tamtéž, s. 3.

popř. soudobá vysvětlení pro to, co bylo dříve vnímáno nadpřirozeně, ať už jde o hypnózu²⁴⁰ či magnetismus.²⁴¹

Autorka neopomene často připomenout, že mnohá místa stále existují a stavby stojí, popř. zmínit, co se změnilo a co je na daném místě v současnosti místo staveb již neexistujících: „gotické, staré nyní chrámy, kde na nás ještě nyní hledí z nich dávný prales“,²⁴² „na Kotouči, kde za našich dnů kamenná pyramida dva bývalé zbořené kostelíky nahrazuje“,²⁴³ „na skále na Podbabou, kde posud několik pobořených zdí dojem zřícenin činí“,²⁴⁴ „volala klečíc ve svém mileném kostele, který je posud tak drahou ač hynoucí památkou naší“,²⁴⁵ „našel také odpočinek věčný v její hrobce Jaroslav Šternberk, jehožto náhrobek byl zachován až na naše doby“,²⁴⁶ příp. že některé pověry se tradují na některých místech až do současnosti, jako v případě zkamenělých tatarských žen v okolí Děvice.²⁴⁷ Jiné lokace naopak konkrétně dohledat v reálném světě nelze: „Památné bylo to místo, a kdybychom ho mohli najít za našich dnů, s určitostí putovali bychom k němu a věnčili bychom je...“²⁴⁸ Podlipská odkazuje k řadě geografických úkazů: „Kdo někdy putoval táhlými žleby výšiny Dražanské“,²⁴⁹ „můžeme vidět posud v Adršpachu, Teplicích a Broumově přírodou ohrazená místa, do kterých je vstup uměle toliko ražen“.²⁵⁰ K některým místům přidává autorka i informace z její současnosti: „Nedávno byly nalezeny zbytky předvěkého člověka tamtéž.“²⁵¹ Vysvětluje také soudobá jména měst: „Mnoho místních jmen připomíná podnes velkou oblíbenost moudré Libuše: mámeť Libušiny, Lítice, Libenice, Libeň...“²⁵²

Jiným případem je srovnání minulosti se současností z hlediska kultury, např. když vedle sebe autorka jakožto filantropky klade Anežku Přemyslovnu, Florence

---

²⁴⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 84.

²⁴¹ Tamtéž, s. 168.

²⁴² Tamtéž, s. 193.

²⁴³ Tamtéž, s. 370.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 423.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 545.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 636.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 258.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 300.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 270.

²⁵⁰ PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu*. Praha 1888, s. 57.

²⁵¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 271.

²⁵² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 75.

Nightingaleovou a Annu Náprstkovou.²⁵³ Srovnává i skupiny lidí, např. mládež: „mládež měla v tehdejších poměrech zcela jiné vychování, než za dob našich“.²⁵⁴

Někdy dochází jen k narativní anticipaci budoucnosti: „tázala se a před ní i po ní tázávali se lidé takto“,²⁵⁵ „mnozí věkové uplynuli“.²⁵⁶ Na některých místech neurčitě odkazuje k celým dějinám lidstva: „byla (...) znova uvržena v proud událostí, ve kterých život lidí a národů pluje, tone, spásu hledá a ze kterých duch s namáháním vybředá“.²⁵⁷

Někdy se Sofie Podlipská v trilogii situované do 13. století obrací i do minulosti, např. ke knížeti Břetislavovi,²⁵⁸ který vystupuje jako hrdina v knize *Oldřich a Božena a sv. Prokop*. V obecných odbočkách k historii Podlipská kupř. vysvětluje, proč se pečou štramberské uši,²⁵⁹ uvádí, že byla v tom století papežem zavedena instituce zpovědi,²⁶⁰ hovoří o činnosti dominikánů či minoritů²⁶¹ a že byl biskup dán do klatby,²⁶² zmiňuje, že byl v Olomouci vystavěn kostel²⁶³ a klášter.²⁶⁴ Jindy v těchto vsuvkách rekapituluje určitý úsek historie, byť i fiktivní.²⁶⁵ Někdy Podlipská zmiňuje jistou úmyslnost ve vynechání některých věcí dějepisce, ačkoliv zde jde spíše o umělou stylizaci související s žánrem pověsti: „vše, co se dělo tehdy, zdálo se být pozdějším tak nepřírozeným, báječným a nemožným, že váhali to zaznamenat“.²⁶⁶

Není bez zajímavosti, že Podlipská ve své beletrii užívá vcelku často aparátu poznámek pod čarou. Často se přitom jedná o typ metatextu, v němž se autor vyjadřuje k vlastnímu dílu, tedy o jeden z typů pro prózu příznačných poznámek,

---

²⁵³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 27n.

²⁵⁴ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 43.

²⁵⁵ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 29.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 65.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 329.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 337.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 370n.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 400.

²⁶¹ Tamtéž, s. 427.

²⁶² Tamtéž, s. 554.

²⁶³ Tamtéž, s. 487.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 488.

²⁶⁵ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 20.

²⁶⁶ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 37.

kteře vyděluje Daniela Hodrová.²⁶⁷ Jindy jde o typ poučný vyjadřující se k realitě mimo text a doplňující informace.

3.3 Obecná tvrzení o životě a o lidech

„Již bylo dohráno a dopracováno to divadlo, to namáhání skládající se z okamžiků slastných a trudných táhnoucích skrze jedinou mysl, kteréžto struny jemně naladěné neb hrozně rozladěné vše opakují a skládají až k takovému konci, který tu nastával za zimní bouřlivé noci na památném hradě.“²⁶⁸ Uvedenou metaforou divadla²⁶⁹ opisuje Podlipská poeticky život člověka po vykreslení scény, v níž zemře jedna z vedlejších postav, v *Jaroslavu Šternberkovi*. Také v *Přemyslu a Libuši* zmiňuje „divadlo věčného obrozování života veškerého“.²⁷⁰ Podobné odbočky k obecným tvrzením o lidech a jejich údělech, o bezčasových sociálních a existenciálních zákonitostech, nejsou časté, ale přeci se vinou celým dílem a podávají zajímavé svědectví o životním smýšlení autorky, které takto odhaluje svým čtenářům.

Některé z těchto odboček mívají podobu až jakési laické psychologie, poznatku vycházejícího ze životní zkušenosti. V *Legendě o praotci Čechovi* autorka poučuje, „že je možno učit se ze všeho krušného, co člověka stihne, utvořiti si z toho školu, pokládati to za těžkou zkoušku, jejížto šťastné výsledky člověka konečně odmění zdarem.“²⁷¹ V *Anežce Přemyslovně* píše: „Kdo nikdy nepocítil slepotu, zmatek, (...), ten nezná zápas o světlo.“²⁷² V *Jaroslavu Šternberkovi* zase čteme takovýto postřeh: „Zdává-li se nám doba utrpení věčností k nepřekánání, prchají-li nám dobré chvíle nemilosrdně kvapně, vkrádá se též pojem blažené věčnosti ve chvíle zvláštní, kde cítíváme velké blaho.“²⁷³

²⁶⁷ HODROVÁ, D. a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001, s. 297.

²⁶⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 121.

²⁶⁹ Ohledně metafory divadla ve svých vzpomínkách uvádí Podlipská tuto inspirativní příhodu: „Náhle byla má pozornost vzbuzena, když při loučení pan Jerie řekl svým zvuchým přívětivým hlasem: ‚Ano, tak jest. Tento život je divadlo, země je jevištěm a my herci. Když kdo dohrál svůj úkol, zmizí za kulisou, nebo v propadlině, nebo vyletí nahoru. Je to štěstí, odehraje-li ten úkol dobře, aby diváci z toho něco měli a by nepomátl spoluhercův...‘ Jak mám drahé památce pana Jerie nyní ještě děkovati za vše, co jsem slyšela moudrého a krásného z jeho úst? Nebyl to výrok nový. Mnohdy byla tato myšlenka již vyslovena, ale mně byl novým, případným, vysvětlil mi, co mi bylo nejasného v životě, a povznesl mou mysl.“ In PODLIPSKÁ, S. *Povídka o mně*. Praha 1898, s. 92.

²⁷⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 77.

²⁷¹ PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu*. Praha 1888, s. 69.

²⁷² PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 65.

²⁷³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 203n.

V *Přemyslu Otakarovi II.* Podlipská uvažuje např. o tom, jak blahodárně na lidskou psychiku působí klid přírody,²⁷⁴ o tom, kterak je život podoben snu²⁷⁵ či povzdychává nad tím, že si člověk ve chvílích trápení neumí vážít těch pár dobrých chvil.²⁷⁶

Co se psychologizujících tvrzení týče, zajímavé je několikrát zmíněné dělení lidských povah na silnější a slabší. S konceptem „slabší povahy“, skoro až, jak autorka často přirovnává, ženské, je pracováno v knize *Horymír Neumětelský*, kde je tím útlocitnějším knížecí syn Neklan.²⁷⁷ V *Jaroslavu Šternberkovi* je toto dělení patrné na dvojici královských synů útlocitnějšího Vladislava a bojovnějšího Přemysla, ale jako příliš citlivá povaha pro dané prostředí je chápána třeba také postava královny Kunhuty. Autorka soudí, že slabší povahy jsou v tvrdém prostředí odsouzeny k utrpení a jejich okolí jim nemůže při své nejlepší snaze pomoci.²⁷⁸ Je rovněž načrtnut motiv jakési charakterové rovnovážnosti, kdy je psychická labilita a pasivita jedné postavy „náhradou za prudké vášně jiných členů téhož rodu“.²⁷⁹

Tím hlavním však, jak je pro autorku příznačné, je stanovování ideálů. Pro Podlipskou je vrcholem všeho dobro, kterého jedině se dle ní člověk nemůže přesytit.²⁸⁰ Obecný ideál dobrého člověka pak je v *Jaroslavu Šternberkovi* poměrně explicitně určen: „Záležit' na vytrvalosti v neštěstí a bídě, na lásce ku práci třeba nevděčné a málo výnosné; na lásce ku pravdě, na setrvání při prostých zásadách spravedlnosti²⁸¹ (...)“.²⁸² Podlipská nazývá tento soubor ctnostných lidských rysů „šlechtictvím“, které je opravdové a je tak v protikladu vůči „šlechtictví“ aristokratickému či plynoucímu z bohatství.

Obecný lidský ideál reprezentuje v trilogii z 13. století v první řadě postava Anežky Přemyslovny. Je obecně filantropickou postavou, snaží se o dobro všeho lidu, s nímž soucítí, v čemž neustává ani tehdy, je-li někdy její činnost přijímána

²⁷⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá.* Praha 1892, s. 10.

²⁷⁵ Tamtéž, 216.

²⁷⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna.* Praha 1893, s. 174.

²⁷⁷ PODLIPSKÁ, S. *Horymír Neumětelský: obrázek z pravěku českých dějin.* Praha 1900, s. 42.

²⁷⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 19.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 445.

²⁸⁰ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících.* Praha 1941, s. 88.

²⁸¹ „Spravedlnost je vlastně vyrovnávací láskou. Z lásky chceme nahradit trpícím jeho strádání.“ In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme.* Praha 1923, s. 10.

²⁸² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 386.

s nevděkem, či pokud lidstvo zůstává v pasivitě, neřesti a konání zla. Důležitou pomocí, kterou Anežka poskytuje, je útěcha. Autorka myšlenky o útěše rozvíjí v rámci úvahy o lidech natolik zklamaných či zoufalých, že ji nepřijímají, přičemž z těchto slov zaznívají i pro Podlipskou typické pojmy optimismu²⁸³ a naděje: „Jsou okamžiky, kde slova útěchy znějí jako rouhání. Tenkrát musejí umlkati a čekati jako květy v poupěti, až přejdou nejtuzší mrazy. Pak mohou teprve přijíti a slibovati nové ovoce a neúnavnost dobra na zemi, jež se vždy zas vrací i po tom nejhorším.“²⁸⁴

---

²⁸³ Nicméně Podlipská píše: „Optimismus je blbá a sobecká spokojenost.“ In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 7.

²⁸⁴ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 588.

4 Diskurzivní charakteristika

4.1 Biedermeier

„Dobrá, svědomitá, pečlivá hospodyně má zajisté ve svých rukou jeden z nejdůležitějších úkolů ve státu. Jest to úkol tichý a nic o něm nevniká do veřejnosti. Čím tišeji lze ho provést, tím jest domácnost šťastnější.“²⁸⁵ Takovými slovy otevírá Podlipská svou přednášku *O práci* z konce 80. let. V pouhých třech větách vykreslila idylu tiché domácnosti řízené zručnou rukou pilné a svědomité hospodyně. Takovýto životní pocit, v literatuře nazývaný termínem „biedermeier“, zaznívá i z autorčina beletristického díla.

V samotném úvodu *Jaroslava Šternberka* se dočítáme o dívce Bolemile, že „nevýslovný stesk po domovu přidružil se k její strasti, když tu viděla obraz tichého života a klidné práce, skromničkový útulek a pohostinný ohniček“.²⁸⁶ Obdobné připomínky biedermeieru, jinak směru spíše signifikantního pro první polovinu 19. století,²⁸⁷ se prolínají celým dílem.

Harmonie v rodinném kruhu je věcí posvátnou a její narušení je vždy příznakem něčeho špatného. Anežka, morální pilíř trilogie z 13. století, jako teta či sestra vnímá citlivě takovéto výkyvy u svých blízkých, trápí se jimi a snaží se je napravovat, neboť i ona nachází radost v této jejich štěstí plné blízkosti.²⁸⁸ Motiv narušení idylu rodinného kruhu je v *Jaroslavu Šternberkovi* příznačný pro příběh manželů Vratislava s Jitkou. Poté, co jim mongolský průzkumník Džudži unese dceru Alžbětu, zavládnou v jejich domácnosti chmury. Mnoho prostoru v knize je věnováno tomu, kterak postupně přestávají doufat, jak v poslední naději Jitka stále chystá krb, kdyby se u něj náhle navrátilší Alžběta chtěla ohřát, ale také, jak manželům přeci jen ještě něco z toho rodinného štěstí zůstalo, neboť mají toho druhého.

---

²⁸⁵ PODLIPSKÁ, S. *Studie o práci*. Praha 1889, s. 1.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 8.

²⁸⁷ Užil jsem slovo „směr“, nicméně zde panuje jistá rozkolísanost v tom, co je biedermeierem vlastně chápáno. Jednou se o biedermeieru hovoří jako o „literárním směru“ či „proudu“, popř. „tendenci“, jindy je vnímán jako „hodnotový komplex“ či „životní postoj“. Viz TUREČEK, D. Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 388.

²⁸⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 23.

Když Jaroslav se Sibyllou Alžbětou přivedou, rodiče neví, jak by jim jen poděkovali.²⁸⁹ Pak se posadí „v těsném kruhu všichni k sobě“.²⁹⁰ Láska Jaroslava s Alžbětou je vzápětí k této idyle přirovnána: „V srdcích jim to plálo jako plameny posvátného krbu domácích.“²⁹¹ Postavy naleznou po přestálých nebezpečích vždy útěchu mezi svými, doma, v harmonické rodině.²⁹² V *Přemyslu Otakarovi II.* nalezneme povzdychnutí: „Bohužel, nebylo úkolem Přemysla Otakara osudem jemu uděleným kochat se v tichém štěstí rodinném, jemu žít a věnovat práci ducha.“²⁹³

Ze všech těchto příkladů je explicitně znát typický *biedermeierový* slovník: „rodinný kruh“, „domácí krb“ či přívlastek „posvátný“ k podstatným jménům souvisejícím s domovem.²⁹⁴

Užším motivem v rámci rodiny je vztah rodiče s dítětem, konkrétněji pak matky s dítětem. Samotná Podlipská si cenila mateřství nade vše. Ke každému dítěti si vedla zvlášť deník,²⁹⁵ synu Prokopovi sepsala praktický výťah ze světových dějin nadepsaný *Dějepisné poznámky pro mého Prokopa snešené od jeho maminky*,²⁹⁶ kterýžto rukopis také dokládá širší zájem Podlipské o dějiny.²⁹⁷ Deníkový záznam ze Silvestra 1858/1859 obsahuje zvolání: „Já budu matkou! To je myšlenka, která ženu nejvíce okouzluje, pro kterou nejraději žije.“²⁹⁸ Eliška Krásnohorská vzpomíná: „Vášnivě milující matka, jíž byly děti její nejen idoly, ale nejvyšším blahem i účelem života, dovedla bdít u lože těžce nemocného synáčka a přitom studovat dějiny starého Říma, ne snad roztržitě a povrchně, ale tak opravdově, že si získala jejich znalost provždy.“²⁹⁹ Krásnohorská mateřský cit vnímá jako ten u Podlipské vůbec nejsilnější a nejzákladnější: „Zdá se mi, že nejvlastnější a nejkrásnější odznak tvorby

---

²⁸⁹ Motiv nade vše velkého štěstí, které spočívá v tom, že se dlouho ztracení členové rodiny vrátí po mnoha strastech domů, je také v povídce *Divá žena*.

²⁹⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 230.

²⁹¹ Tamtéž, s. 232.

²⁹² Tamtéž, s. 298.

²⁹³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 95.

²⁹⁴ Naopak zde však, kvůli volbě historického žánru, nenalezneme měšťanské motivy, které právě byly typické pro český *biedermeier* zejména 20. a 30. let 19. stol. Viz KUSÁKOVÁ, L. *Biedermeier a literatura. Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 290.

²⁹⁵ LENDEROVÁ, M. *A ty se ptáš, knížko má...* Praha 2008, s. 144.

²⁹⁶ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, *Dějepisné poznámky pro mého Prokopa snešené od jeho maminky*, nestr.

²⁹⁷ Velká část rukopisu je věnována ranému středověku a Franské říši.

²⁹⁸ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Deník, nestr.

²⁹⁹ KRÁSNOHORSKÁ, E., ŠPIČÁK, J. (editor). *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou. Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha 1969, s. 198.

této spisovatelky, jenž i v románech a novelách jejích nemůže ujít upřímné pozornosti, nejvýrazněji jest znatelný v obrázcích láskyplně věnovaných duši dětské; a odznakem tím jest: srdce mateřské. Nic není přirozenější než to. Podlipská byla zanícenou myslitelkou, snaživou – a myslím, že též ušlechtilé ctižádostivou spisovatelkou, byla dychtivě učenlivou vzdělanyní, činnou filantropkou (zvláště ve spolku Ochrana dívek), byla oddanou milující chotí, sestrou i přítelkyní, ale nade vše – ideální, vášnivou matkou. – Matkou svých vlastních dětí především.³⁰⁰

Mateřský cit je pro ideální ženu příznačný a naplňuje ji. Mateřský cit má výsadní úlohu utěšovat nešťastné lidi, matka v rodině „naladí struny, v nichžto hlas přírody zvučí, mluví a všechny spory přehlušuje“.³⁰¹ Pokud matka tohoto pro dítě není schopna, přichází jakýsi motiv „mateřského provinění“, tedy jistého provinění proti ženské přirozenosti. Toto provinění je tematizováno v *Dívčím boji v Čechách*.³⁰² Tam je postava Vlasty mimo jiné hnána záští k Libušinu synu Nezamyslovi, přičemž tato zášť v ní utlumuje mateřský cit a proto je spíše mužská a krvelačná, než ženská a mír vyhledávající. Ve chvíli, kdy má Nezamysla zajatého, mateřský cit se v ní náhle probudí, malého chlapce nechá žít a vyjede do bitvy, ovšem již změněná, více ženská a zesláblá. Za její provinění proti ženství následuje takřka baladický trest, protože padne v bitvě. Posloupnost „utlačení“, „náhlé probuzení“ (vlastně „náprava“) a „zkáza“ je stejná v *Dívčím boji* i v *Jaroslavu Šternberkovi*.

Podobné mateřské provinění se odehrává v *Jaroslavu Šternberkovi*. Dozvídáme se, že „Kunhuta byla více manželkou než matkou, měla více slepé oddanosti k choti než bystrozraké náklonnosti k němu i k synovi najednou“.³⁰³ Není jistě náhodou, že „bystrozraká náklonnost“, tolik připomínající biedermeierovské preferování rozumem korigovaného citu před vášnivostí, je ceněna výše než „slepá oddanost“.

Kunhuta se ke svému synu Přemyslovi chová jako k cizímu a chladně, ač on, jak je mnohokrát zmíněno, by si nepřál nic tolik, jako být opět přijat svými rodiči. Svou mateřskou povinnost si Kunhuta uvědomí náhle, po velkém duševním vypětí, kdy se v ní probudí „pud mateřský tak podivně, nepřirozeně potlačený a zmrzačený,

---

³⁰⁰ KRÁSNOHORSKÁ, E., ŠPIČÁK, J. (editor). Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou. *Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha 1969, s. 229.

³⁰¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 486.

³⁰² PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 87n.

³⁰³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 486.

zdanlivě vyrvaný z jejích ňader³⁰⁴ a náhle nerozumí svému dřívějšímu (nepřirozenému) jednání. Tento šok není nepodobný náhlému přívalu citů a lásky u Vladislava a stejně jako on, končí i Kunhuta tragicky. Upadne do netečnosti a horečnatého snu, v němž „viděla kolem sebe neustále svoje děti ještě malé“.³⁰⁵ Její náhlá potřeba vyplnit svůj mateřský cit a nemožnost tak učinit vede až k blouznění, ne nepodobnému šílenství.

Postava Anežky Přemyslovny biologickou matkou není, ale v trilogii plní nezřídka roli mateřské figury. Motiv mateřského citu provází Anežku Přemyslovnu celou trilogií, počínaje vztahem s její matkou z dětství: „Toužila zaplést raménka ještě jednou kol matčiny šlje a pošeptat jí: ‚maminko, mám tě ráda‘ před usnutím, novinu tu starou a vždy vítanou, kterou mateřské srdce nikdy se nepřesytí.“³⁰⁶ Jako dospělá potom, coby moudrá, empatická a láskyplná osoba, věnuje svou mateřskou lásku mnoha mladým, souženým a zejména tápajícím postavám: „nebyla nikomu cizinkou, protože měla srdce vždy plné soucitu a lásky“.³⁰⁷ V *Jaroslavu Šternberkovi* se Jaroslav ve chvíli zoufalství dovolává mateřského citu u Anežky, která je „dojata výrazem, který dával jménu matka a tím, že jí to jméno dával“.³⁰⁸

V *Přemyslu Otakarovi II.*, v němž plní mateřskou figuru zejména svému synovci Přemyslovi, si všímá jedna z postav „mnohého slova té andělské ženy úmyslně a důmyslně prohozeného tak, že právě zapadlo tam, kde zela rána, kterou balzámem svým hojilo“.³⁰⁹ Nejvíce se potom z vnímání Anežky jako matky vyznává Přemysl ve chvíli monologu vedeného v bitvě, když zbitý umírá: „Anežko! Teto! Matko! Vypros mi sílu! Vidiš mne, jak já tebe? Ty modlíš se, pláčeš! Vidím tě! (...) Nuže, vezmi mne na klín, jako když jsem býval malý, zazpívej mi, uspi mne. Dobrou noc. Až shledáme se zase, bude světlo. Dobrou noc!“³¹⁰

Další postavou, které se dotýká téma mateřství, je Markéta Babenberská, která vystupuje v *Anežce Přemyslovně* i *Přemyslu Otakarovi II.* V první knize svede mladé

---

³⁰⁴ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 568.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 584.

³⁰⁶ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 22n.

³⁰⁷ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 14.

³⁰⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 401.

³⁰⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 14n.

³¹⁰ Tamtéž, s. 154.

Jindřicha svou krásou, v druhém zmíněném se trápí, protože je vedle Přemysla příliš stará a také mu nemůže dát potomka.³¹¹

Na několika místech v textech Sofie Podlipské jsou vedeny též úvahy o dětství a mládí. V *Divé ženě* je líčeno, jak se ústřední dětské postavy těší na Štědrý den „jako pravé děti“.³¹² O mládí pak obsáhleji Podlipská rozvažuje v *Přemyslu Otakarovi II.*: „Kdož mohl by sledovat veškeré záchvěvy citu mladého srdce, hlásícího se mocně o svůj podíl ve štěstí tohoto žití, které mnohdy v tom jen záleží, že mladost cítí svou mladost, a ničeho někdy nepotřebuje, než toho pocitu mladosti, a s ním hluboké sympatie s veškerenstvím, jásavé radosti z každého svitu, pohnutí až k slzám, při každém plném zvuku z řader vše proudícího. Ó, to bohatství ve mladých řadrech! Kdo může ocenit je? Jaké to bezedno vroucí touhy, svého cíle neznající! Jak chvěje se to mladé srdce v návalu dojmů ze všech stran! Jak vzlétá duch do výše a do hlubin, hledaje, pátraje, kde by se zachytil! Jak bývá opojen blouděním a přece posud neunaven podoběn šťastnému párku v tanci, jenž klesá bez dechu, aby znova v rej se pustil. Co tu rozkvétá myšlenek a snů v mladé hlavě. Jak směle zalétají až za meze možnosti a opravdových věcí. Jak bujně zahrávají si ve hvězdné výši, jak směle sestupují v tajuplné podzemí!“³¹³

V souvislosti s pojmem *biedermeieru* stojí také za zmínku, že autorčin manžel, dr. Josef Podlipský, byl žákem *biedermeierové* školy kreslíře Josepha Zwettlera.³¹⁴ Někteří též shledávají návaznost Sofie Podlipské na *biedermeier* i v její osvětové práci v různých spolcích, které kupř. vyučovaly ruční práce či obecně ženské umění uchovávat idylickou domácnost,³¹⁵ zejména s ohledem na velké prolínání života s literaturou v případě *biedermeieru*, kdy kupř. za klíčová díla pro vývoj tohoto směru jsou považována i ta, která nejsou beletristická, např. Rettigové *Domácí kuchařka*.³¹⁶

---

³¹¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 19.

³¹² PODLIPSKÁ, S. *Divá žena. Obrázek z dávného věku*. Praha 1875, s. 35.

³¹³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 141.

³¹⁴ SEKYRKA, T. Kreslířská škola Josepha Fridricha Zwettlera a její žáci. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 200.

³¹⁵ ŠTĚPÁNOVÁ, I. „Pod českou střešou“: *biedermeier*, tradice a ženy. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 118.

³¹⁶ TUREČEK, D. *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika. Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 388n.

4.2 Romantično

Jak bylo již zmíněno v souvislosti s pojetím lásky, vedle rysů typických pro *biedermeier* se v sledovaném díle Sofie Podlipské objevují také prvky, které by bylo možné připsat tendencím subjektivního romantična. Jmenovitě jde zejména o vypjaté vášně, patetické scény, heroizaci postav či o typicky romantické obraty.

Zejména zamilované postavy často propadají výbuchům vášní, především různým emotivním výkřikům. Souvisí to s romantickým pojetím milenecké lásky, o němž je řeč výše. Pateticky je v *Jaroslavu Šternberkovi* líčena např. scéna, v níž v boji Ilja odhalí, že Kukudži není voják, ale žena: „A on na to spínaje ruce: ‚Pán bůh s námi! Ty nejsi, čím se býti zdáš.‘ (...) ‚Tys dívka!‘ vykřikl.“³¹⁷ Na tuto scénu se Kukudži v průběhu díla často obrací v retrospektivě a je o ní referováno jako o „přesladkém okamžiku“ či „upomínce srdce rvoucí“. Purkrabí na hradě, kde je Kukudži později ukrývána, který vyplňuje roli romantického hrdiny zmítaného svým láskou rozervaným nitrem, se projeví v podobně vypjaté scéně: „V jeho hlavě byl zmatek a vykřikl: ‚Tebe si žádám, tebe celou pro celý život, na věky, na zemi, v nebi či v pekle, vše jedno, ale tebe chci.‘ Objal a tiskl ji s jásotem a s pláčem k srdci mocně bušícímu.“³¹⁸

Postavy často podléhají výbuchům vášní a vzplanutí citů. V *Přemyslu Otakarovi II.* čteme, že Anežka z Kuenrinků slyšíc Přemyslovo zamilované šeptání „div neomdlela při tom zvuku hluboké vášně“.³¹⁹ O Přemyslovi později čteme: „Přemožen silou citů a upomínek vrhl se mladý hrdina do mechu a zakryl si v něm čelo. Hlava se mu zatočila.“³²⁰ Je líčeno, kterak se milencům chvěje hlas při šeptání, jak je Anežka mdlá a zesláblá vzrušením.³²¹ Své tetě Anežce líbá Přemysl horoucně ruce,³²² postavy se obvykle rozžehnavají s pláčem,³²³ v jednu chvíli jsou přímo zmíněny „bouře vášně“³²⁴ či „divý bol“.³²⁵ Hostivít říká Nomedě, že by dal vlastní život za jediný její úsměv.³²⁶ Emoce postav v dílech Sofie Podlipské jsou takřka bez

³¹⁷ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 240.

³¹⁸ Tamtéž, s. 246.

³¹⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 12.

³²⁰ Tamtéž, s. 19.

³²¹ Tamtéž, s. 21.

³²² Tamtéž, s. 61.

³²³ Tamtéž, s. 66.

³²⁴ Tamtéž, s. 73.

³²⁵ Tamtéž, s. 204.

³²⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 48.

výjimky vždy velmi silné. Horoucí láska je také příznakem typickým pro subjektivní romantično.

Postavy také silně trpí a mívají mnoho výčitek či pochyb. V *Přemyslu Otakarovi II.* má Markéta Babenberská neustálé pochyby, zda ji může Přemysl vůbec milovat.³²⁷ Přemysl zase po smrti Anežky z Kuenrínků truchlí tak silně, až to ohrožuje jeho život.³²⁸

Romanticky stylizované jsou také postavy válečníků. K heroickému bojovému výkonu může vést i povzbuzení související s láskou a milovanou ženou. Tak v bitvě s velkým kancem v *Přemyslu a Libuši* zvítězí Bivoj teprve poté, co si uvědomí, že je v ohrožení život také Kazi.³²⁹ V intencích rytířské morálky je takové povzbuzení i *Jaroslavu Šternberkovi*: „Tu Alžběta vyskočila a běžela jemu na pomoc. Bláhová, ubohá. Avšak nikoli! Rytíře povzbudilo to k síle tak velké, že vyskočil na obě nohy a jednou šťastnou ranou rozpoltil tatarskému poslovi hlavu.“³³⁰ Romantické povzbuzení funguje i opačným směrem, kdy je kupř. Anežka z Kuenrínků „ženou vášnivě milující, odhodlanou umřít na bojišti, nebo na cestě, kdekoliv za svou lásku“.³³¹

Bojovník odhodlaný a bojující za správnou věc může být až pateticky idealizován. Takovým velkolepým způsobem je zeširoka opsáno hrdinské působení titulní postavy na bojišti: „Řádil a bil, sekal a dral se do nejtěsnějšího davu nepřátel. Jeho ruka rozsávala smrt v plném slova smyslu. Již nebyl člověkem v tom víru a strachu o Alžbětu. Nepříteli byl d'áblem, andělem od trůnu všemohoucího vyslaným byl vojsku svému. Zdáloť se, jako by měl křídla, tak letěl, brzo byl na koni, brzo bez něho, když pod ním zvíře ubohé padlo. (...) Nebylo mu třeba oddechu, neměl chvíle zastávky. Jeho stříbrná helmice byla všude první a ukazovala vojsku cestu krví a mrtvolami.“³³² Často je heroizována také armáda: „Vojsko české konalo divy udatnosti. Nadšení pro tohoto krále vzplálo v něm mocněji než jindy. Nechtělo

---

³²⁷ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá.* Praha 1892, s. 71.

³²⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna.* Praha 1893, s. 25.

³²⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše.* Praha 1889, s. 84.

³³⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 196.

³³¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá.* Praha 1892, s. 184.

³³² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 350.

nikterak ustupovati, jakkoliv byla tak nepoměrná přesila ve voji nepřátelském a dlouho neklonilo se vítězství na žádnou stranu.³³³

V rámci patetizace užívá autorka i jmen slavných, typicky heroických jmen. O Přemyslovi se tedy kupř. dočteme, že „Alexandr Veliký a César byli jeho milenkami, na něž myslil dnem i nocí, jejichž životopisům se učil nazpaměť“.³³⁴

S hrdinstvím souvisí také heroická smrt. Dívka Eufemie v *Jaroslavu Šternberkovi* předpovídá svou vlastní smrt, ale je s ní dokonale smířená. Umírá „raněna šípem do srdce čistého a bujarého“³³⁵ a ve chvíli smrti „kolem rtíků rozmilých pohrával ještě jasný její úsměv“.³³⁶ Takto pateticky a z hlediska vypravěče díky zvolání angažované je zase opsána smrt bojovníka Vneslava, kterého k větším heroickým výkonům rovněž vybičuje obdiv ke krásné Alžbětě: „Hrdina leží v trávě, jež krev jeho pije. Mrtev, mrtev je! (...) Se sluncem zašel za obzor krátký a slavný život Vneslavův.“³³⁷

Podlipská někdy explicitně naráží na žánry, které stály u počátků romantismu na přelomu 18. a 19. století: „Od toho dne stal se život Jaroslavův životem bludného rytíře, jaký kdy hrdinské písně a rytířské romány líčily.“³³⁸

Těž po stránce výraziva je dílo Sofie Podlipské značně romantické. Kupř. *Přemysla a Libuši* otevírá líčení přírody, v níž „sníh dosud ležel v diamantovém lesku“,³³⁹ v *Dívčím boji v Čechách* se dočteme, že „na oři bílém jako stříbro vyjela Vlasta hrdá a smělá, krásná a smutná“.³⁴⁰ Takové obraty plné patetických a básnivých epitetonů a kontrastů se průběžně objevují ve všech sledovaných dílech.

S romantickým konceptem souvisí také vypravěč, který je mnohdy velmi subjektivní a často zaangažován do děje. Někdy komentuje dění, jindy jako by sděloval pocity a myšlení postav: „Co byla by dala za to, aby děda šťastným

---

³³³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 153.

³³⁴ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 525.

³³⁵ Tamtéž, s. 261.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž, s. 355.

³³⁸ Tamtéž, s. 403.

³³⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 1.

³⁴⁰ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 4.

učinila!“³⁴¹ Jindy přímo mluví autorka sama za sebe. Texty jsou protkány vypravěčovými vzrušenými zvoláními: „Ba ano! Byla krásná.“³⁴²

---

³⁴¹ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 140.

³⁴² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 53.

5 Postavy

Daniela Hodrová v knize *Na okraji chaosu* vyděluje šest typů jmen na škále míry odreálnění a literarizace postavy. Nejméně literarizovaná jsou jména historická („Napoleon Bonaparte“), následují neutrální („Jan“), mluvící („Ekonomov“), redukována („pan K.“) a nejvíce literarizované jsou postavy beze jména.³⁴³ Z těchto typů se ve sledovaných prózách Sofie Podlipské vyskytují toliko postavy s jmény historickými a neutrálními. Na pomezí jmen historických a neutrálních bychom mohli přidat ještě třetí typ: jména literární či folklórní, tedy v tomto případě jména postav z pověstí a ze zdrojů inspirace („Přemysl“, „Vneslav“).

Postava s historickým jménem je jím determinována a autorka má menší prostor pro spisovatelskou licenci, neboť se musí opírat o některé aspekty zadané historickou fakticitou postavy. Tyto historické postavy se nejvíce vyskytují v trilogii odehrávající se v 13. století a potom v *Oldřichovi a Boženě*. V těchto dílech také tento typ postav převažuje. Tato jména jsou navíc velmi často v názvech daných knih. Všechny romány situované do 13. století se jmenují výhradně podle svých postav: *Anežka Přemyslovna*, *Jaroslav Šternberk*, *Přemysl Otakar II*. Jednotlivé díly knih *Přemysla Otakara II* navíc nesou v podtitulu další jména postav, ve dvou případech dokonce dvě (čili název knihy sestává ze jmen tří postav v ní vystupujících): *Anežka Palceřík*, *Nomeda*, *Markéta Babenberská*, *Anežka Přemyslovna*, *Kunhuta*. Jak vidno, jméno Anežky Přemyslovny se dostalo dokonce do dvou titulů.

Jméno Nomedy je zde výjimkou, neboť Nomeda je smyšlenou postavou. Jaroslav Šternberk také není reálnou postavou, otázkou nicméně je, zda jej zařadit k postavám literárním (tedy zda si byla Podlipská vědoma, že se nejspíš jedná o smyšlenou figuru, a že jej tudíž pouze převzala z *Rukopisu královédvorského*), či zda byla o historičnosti Jaroslava Šternberka přesvědčena a užívala jej jako historické. Vzhledem k jejímu silnému přesvědčení o pravosti *Rukopisu královédvorského* bych se přikláněl spíše k druhé možnosti.

Jména z literatury či z folklóru převažují v knihách z českého dávnověku, kde Podlipská čerpá z českých pověstí, ovšem mezi tato jména patří např. též „Brunnhilda“. Jména neutrální náleží smyšleným postavám a příznačné pro ně bývá

---

³⁴³ HODROVÁ, D. a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001, s. 536.

jejich neobvyklost: „Bořena“, „Srpoš“, „Bolemila“.³⁴⁴ Některá jména jsou možná přejatá z literatury či folklóru, ale jde u nich jen o výpůjčku jména a jeho přidělení smyšlené postavě (jde např. o „Srpoše“, kdy se mohla Podlipská inspirovat básní *Záboj a Slavoj*).

Daniela Hodrová dělí postavy především na postavy-definice a postavy-hypotézy. Postava-definice je schematická, s jasnými charakterovými rysy, splňující požadavky diskurzu (např. romantický hrdina), žánru (např. postava z komedie dell'arte) či typu (např. ježibaba z pohádek, ale též zde je možno zmínit klasicistní či realistickou typizaci charakteru). Postava hypotéza je jejím opakem, má nitro, ale to není jednoduše vyjádřitelné, vypravěč o postavě neříká vše a často také neví vše, čtenář musí charakter postavy do velké míry rekonstruovat sám a mnoho zůstává zahaleno či otevřeno diskuzím a pokládání otázek (resp. hypotéz, jak napovídá samotné označení).³⁴⁵

Postavy v dílech Sofie Podlipské inklinují k typu postavy-hypotézy zejména tehdy, kdy se snaží autorka věrohodněji nastínit jejich psychiku či když je zastihujeme nad pochybami. Mnohem blíže však všechny postavy mají k postavě-definici. Obvykle splňují nějaké rámce charakteristických typů, ať už diktovaných vlastní autorčinou intencí ukazovat obecné lidské rysy, ctnosti a neřesti, či řízených schématy zejména romantického diskurzu. Rovněž výše zmíněné umístování jmen hrdinů do titulů děl je podle Hodrové příznakem spíše literatury s postavami-definicemi.³⁴⁶ Postavy z českého dávnověku, jako Libuše či Krok, jsou potom ještě vzdálenější postavě-hypotéze a postavě-definici, neboť ztrácejí věrohodný psychický profil takřka úplně a stávají se toliko symbolickými nositeli lidských ctností, jakýmsi dokonalými vzory lidství, navíc se dají vystihnout svými typickými atributy danými folklórem.

O některých postavách se dá mluvit jako o postavách-funkcích³⁴⁷ a to např. o tzv. postavách-svornících,³⁴⁸ které plní funkci kompozičního scelování děje. Sem by

---

³⁴⁴ Můžeme si ovšemže u těchto jmen také položit otázku, zda by se nedala přímo vnímat jako jména mluvící, tj. v zásadě etymologicky. Myslím nicméně, že by již šlo o ničím nepodloženou nadinterpretaci.

³⁴⁵ HODROVÁ, D. a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001, s. 555n.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 558. Hodrová toto tvrzení nicméně uvádí v kontextu děl, která takovouto linii parodují a v nichž naopak v ústředí stojí postavy-hypotézy: např. *Hordubal* či *Život a dílo skladatele Foltýna* Karla Čapka nebo *Nikola Šuhaj* Ivana Olbrachta.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 537.

se dala řadit např. postava Sibylly či Lumíra, neplní nicméně tuto funkci cele a vystupují rovněž jako nositelé jistých vlastností, v případě Sibylly bychom pak dokonce mohli pro větší rozpornost a psychickou vykreslenost mluvit až o příklonu k postavě-hypotéze.

---

³⁴⁸ HODROVÁ, D. a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001, s. 538.

6 Témata lidství, ženství a války

6.1 Motivy lásky

Anežka samozřejmě v první řadě cítí k lidem silnou lásku. Postava Anežky je příznačná právě tím, že svou lásku jako jedna z mála nesměruje k jednotlivým lidem, ale k vlasti, lidem a svému rodu všeobecně, je citově spřízněna s lidem.³⁴⁹ V *Přemyslu a Libuši* je takovou obětavou láskou k lidem např. explicitně charakterizován Krok: „Jak rád by zemřel za všechny! Jak rád věnoval jim život svoje a každou svoji myšlenku – všecko, všecko!“³⁵⁰ Někdy jsou takto nastiňovány i postavy objevující se pouze ve zmínce, jako např. Zdislava, která v ději *Přemysla Otakara II.* nijak nevystupuje a je pouze konstatována její smrt, přičemž je však též o vdovci po ní, Havlovi z Lemberka, řečeno: „Oplakával v ní jednu z těch skvělých hvězd mezi ženami oné doby, jež chápaly celým srdcem povinnosti člověka a celý život lásce k bližnímu a péči o chudinu zasvěcovaly.“³⁵¹

V *Anežce Přemyslovně* je líčeno, jak má Anežka pocit, „jako by byla po celém světě rozlita záře dobra, na níž lze všude rozžítí pochodeň lásky k bližnímu a s touto láskou, že je člověk ozbrojen proti pochybnostem a proti všemu zlému.“³⁵² Později v též knize je ještě víc rozváděn obraz lásky jakožto zbraně proti zlu: „Bláhová, svatá láska! Takové úlohy klade sobě, co chce provést; se všemi ozbrojenými mocnostmi osudu a pekel jde v zápas beze zbraně. Ona, mírná a něžná, troufá si na všecko, chce odolati neštěstí veškerého lidstva, jedovatému posměchu ďáblů a zoufalosti andělů strážných člověčenstva.“³⁵³ Obecně je láska pro Podlipskou základem a pevným bodem ctností, je tím vůbec nejdůležitějším. Explicitně to říká v deníkovém zápisu z předposledního roku svého života: „A konec všeho? Začátek? Původ? Účel? L á s k a . Proč ten zápas, proč utrpení? Vše pro lásku, z lásky vše povstalo.“³⁵⁴

V *Jaroslavu Šternberkovi* se postava věštkyně Sibylly zmiňuje o tom, kterak jí Anežka ukázala tuto pravdu, přičemž navíc staví lásku též nad víru či naději: „A jenom jedno stojí pevně. Co? Anežka mne tomu naučila: Jeť to láska! Řekla bych víra, ale tomu není tak, ta mění a viklá se a u každého národa jinak vypadá. Řekla

³⁴⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda.* Praha 1892, s. 27.

³⁵⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše.* Praha 1889, s. 42.

³⁵¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda.* Praha 1892, s. 54.

³⁵² PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna.* Praha 1879, s. 33n.

³⁵³ Tamtéž, s. 149.

³⁵⁴ Citace z deníku zprostředkovaná in HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících.* Praha 1941, s. 117.

bych naděje, ale tať je sestra šílenosti neb zoufalství, jak je spánek bratrem smrti. Jen láska je vždy jedna.³⁵⁵ Že je láska jen jedna zmiňuje Podlipská ústy Markéty Babenberské i v *Přemyslu Otakarovi II.*, přičemž vyčítá mnoho podob lásky a znovu připomíná lásku k trpícím lidem: „Jeť láska jen jedna a třeba jsem nepoznala lásky k milenci, ani jejího opojení, poznala jsem věru slasti a strasti v lásce sesterské a mateřské k dětem bratrovým, poznala jsem její požehnání v lásce k lidu, k vlasti, v lásce k trpícím.“³⁵⁶ Markéta dále o lásce říká: „V této blaženosti je všecko, za ni nebojí se člověk smrti, ba ani pekla.“³⁵⁷ Podlipská básnivě přirovnává lásku k bouři, k přírodnímu úkazu, k hlasu živlů.³⁵⁸

V *Přemyslu Otakarovi II.* je pro Přemysla láska a odpuštění jeho ženy Markéty větším vítězstvím, než úspěšné tažení do Pruska.³⁵⁹ Když Markéta umírá, postavy jí děkují za její lásku a shovívavost, k čemuž autorka poznamenává: „Tu sluší opravdu děkovati člověku za každý paprsek lásky, jímžto jedině jest možno najít cestu namáhavou a spletenou.“³⁶⁰

Láska je nejen základem pro mezilidský mír, ale objevuje se také v roli učitelky. V *Jaroslavu Šternberkovi* se konvertitní mongolská princezna Kukudži, byvše dobrovolně zajata ruským králem Iljou, do nějž se zamilovala, díky „lásce učitelce“ učí zdárně a s chutí rusky.³⁶¹ Láska má až magickou moc. Tak např. Vladislav, dříve po ničem netoužící tolik, jako stát se knězem, je odhodlán svou nastávající Ketrudu odmítnout a zahanbit, nicméně po prvním zhlédnutí její tváře, byť i jen malované, propadne rázem horoucí a nezlomné lásce: „(...) slze hrnuly se mu po lících, srdce mu div nerozervalo ňadra. Již ani nemyslel na kouzla. Byl kouzlem přemožen.“³⁶² Tato „kouzlem“ zažehnutá láska iniciuje romanticky tragickou zápletku o neopětované lásce zlomyslnou Ketrudou a zkáže milujícího se zlomeným srdcem. Podobný motiv patrný je též v *Anežce Přemyslovně*. Jindřich tam chce také v rámci vzdoru vůči svému otci odmítnout Anežku a do Markéty se rovněž zamiluje náhle a jakoby magicky.

---

³⁵⁵ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 173.

³⁵⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 31n.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 34.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 170.

³⁵⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 20.

³⁶⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 129.

³⁶¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 237.

³⁶² Tamtéž, s. 448.

Taková náhle vzplanutá láska musela být „nevšední, hluboká a silná“.³⁶³ V *Jaroslavu Šternberkovi* stojí vedle sebe přinejmenším tři typy milenecké a partnerské lásky: jak láska obyčejnější a méně horoucí, ba dokonce často až chladnoucí, jaká je kupř. mezi králem Václavem a Kunhutou, s láskou poklidnou a tichou, jakou mají Vratislav s Jitkou, a pak právě s láskou romantickou, která je např. mezi Jaroslavem a Alžbětou a pro níž je příznačná právě ona rychlost vzplanutí, intenzita prožitku, osudovost a tragičnost (nejen Vladislav končí tragicky, ale i o lásce Jaroslava a Alžběty se dlouhou dobu zdá, že nemůže pro vnější příčiny realizována). V *Přemyslu Otakarovi II.* vykládá Přemysl, jak dříve láskou pohrdal a když ji zničehonic poznal, byl jí náhle přemožen.³⁶⁴ Magičnost lásky v tomto díle připomíná i nazývání těch, kteří jsou schopni v ostatních vyvolat náhlou lásku, „mágy“, „kouzelníky“ a „kouzelnicemi“.³⁶⁵ V *Přemyslu Otakarovi II.* v jednu chvíli Přemysl prosí Markétu o věrnost, lásku a o odpuštění, na což mu odpovídá: „Kdo mohl by tobě odolat, kouzelný člověče?“³⁶⁶

Postavou Anežky je v *Jaroslavu Šternberkovi* jednu chvíli připomenut motiv lásky jako almužny, kdy lidé bez lásky jsou nejchudší a nejvíce touží po tom ji od svých blízkých dostat.³⁶⁷ „(...) tys nejchudším člověkem v naší zemi, neb žádáš za trochu lásky jako za almužnu.“³⁶⁸

6.2 Válka a ženy

V jednom místě textu *Jaroslava Šternberka* je zmiňována „vroucnost, jež se hostila v srdcích ušlechtilých žen tehdejších a která vedla uprostřed krve prolévání a pronásledování cestou míru a lásky“.³⁶⁹ Tím je poměrně výstižně opsáno, jakou roli a jaké atributy postavy žen v historické próze Sofie Podlipské mají: jsou většinou silné, obětavé, opravdové a „vroucí“ ve svém citu a zejména jsou pro ně typické role matek a pěstitelek lásky a míru. Že si dala autorka za úkol psát zejména o ženách zmiňuje i explicitně: „Vidím a tuším, co kroniky a písně nezachovaly, a několik krátkých zpráv

---

³⁶³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 480.

³⁶⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 14.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 18.

³⁶⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 20.

³⁶⁷ Na toto téma napsala Podlipská celou povídku, která se příznačně jmenuje *Almužna*.

³⁶⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 579.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 140.

mi dodává dost síly, abych dále pátrala a pátravě bájila o ryzím zlatě ženského srdce.³⁷⁰

Silná žena by měla být muži rovnocennou partnerkou, jak v *Anežce Přemyslovně* říká Anežka: „Nemohu rozumět, kterak si může přát milovaná žena, aby slavný hrdina byl jejím otrokem, a nemohu snést, jak jiné ženy zas mužům svým sloužívají v bázni a pokoře.“³⁷¹ Síla žen se však u Podlipské obvykle projevuje tím, že dokážou přestát těžkosti, smířit se s utrpením a nezoufat si.³⁷² Důležité je přijetí bolesti a schopnost vytrvat: „Nic platno, nic platno. Byloť jí dokonat tu pernou úlohu, ať bylo co bylo, ať bolelo co bolelo. A neptala se: ‚Bože, proč jsi to na nás seslal?‘ Přijalať úplně přesvědčení, že lidský tvor tomu rozumět nemůže, že musí jen důvěřovat a věřit přese všecko, že jest v rukou božích.“³⁷³

Psychická síla plynoucí z moudrosti, z přijetí osudu a z kázně se pak u hrdinek často projevuje v okamžicích smrti, jako ve scéně z *Přemysla Otakara II.*, v níž ve společnosti Anežky Přemyslovny umírá Anežka z Kuenrinků, přičemž se autorka pustí i do úvah o umírání: „Dle spokojeného výrazu obličeje umírající Anežky bylo vidět, že všemu rozuměla, že ji to posilňovalo k posledním krokům přes hranice tohoto světa. (...) Byla s žitím pozemským hotova, měla doučtováno. Dech krátil se jí a slábl. Prsty tiskly ještě naposled ruce Anežčiny. Zledovatěly a ztuhly pak docela. Výraz obličeje rozléval záři po něm a veškerá krása první mladosti vracela se v ty milostné rysy, které činily Přemysla Otakara tak šťastným. Jaká vzpomínka, myšlenka, jaký cit oživil ještě naposled v tom ústrojí mozkovém, jež zastavovalo již činnost navždy? Dech zastaven, srdce nehnulo se více. Nevyzkoumaná síla, jež hnula tím ústrojím tak jemným a něžným, silným a vzletným, jež ho poháněla v zápasy a ku vzletu, jež ho sílila a pak ničila, ta síla zmizela z něho a zůstavila tu pouze tělesné pozůstatky, jež nesly posud pečeť krásné duše, která v nich sídlila.“³⁷⁴

Ženy v textech Sofie Podlipské sice potřebují často záchranu, zakoušejí bezradnost a touží se, ať už ve smyslu biedermeierové idylické rodiny či romantického vzplanutí, oddat svému milovanému, ale zároveň jsou takřka bez výjimky odvážné a schopné aktivně bojovat, je-li v ohrožení někdo jim blízký či o

---

³⁷⁰ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 33.

³⁷¹ Tamtéž, s. 15.

³⁷² Tamtéž, s. 156.

³⁷³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 159.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 34.

vlast nebo lidi obecně. V *Anežce Přemyslovně* např. Anežka dobrovolně převezme trest klatby za Jindřicha i přesto, že ten jí pohrdá.³⁷⁵ Vedle Sibylly, aktivně bojující za svou vlast, či Anežky, aktivně pomáhající lidem obecně, je v *Jaroslavu Šternberkovi* postava Alžběty, která jde s Jaroslavem bok po boku do války, či postava Bolemilu, která se snaží zachránit svého milovaného Srpoše ze zajetí či jiných nebezpečných situací,³⁷⁶ aby s ním nakonec rovněž bok po boku stála ve všem nebezpečí a neopustila ho až do konce, kdy se nechá spolu s ním upálit za herezi,³⁷⁷ což je připomenuto i v *Přemyslu Otakarovi II.*³⁷⁸

Motiv obětování se je pro silné ženy příznačný. Vysokou obětí je vzdání se své lásky,³⁷⁹ kterou podstupuje Alžběta z důvodů možného politického pronásledování svého otce a přeneseně pak i z důvodů ochrany své vlasti, přičemž je mimochodem také zmíněno téma rozkolu povinnosti dítěte k rodičům a milenecké lásky: „Tenkrát, Jaroslave můj, odřeklo se tě moje srdce, jež jen tobě patří. Neb mně, jak mému otci, nezbyvá než zmizeti z vlasti drahé. Toť vše, co nám zbývá pro ni činiti. (...) Já sloužím jemu a matce a myslím na tebe.“³⁸⁰ Alžběta tuto obět' provede hned dvakrát, s čímž se pokaždé obtížně vyrovnává romanticky typizovaný Jaroslav, do třetice však zvítězí Jaroslavův idealismus, oba milující se zůstávají spolu a přichází pro Podlipskou tolik typický šťastný konec.³⁸¹ Anežka z Kuenrínků v *Přemyslu Otakarovi II.* zase neváhá obětovat svou lásku a odejít do kláštera pro záchranu manželství Přemysla a Markéty.³⁸²

Ne vždy jsou ženy u Podlipské jen „strážkyně míru od pradávna“.³⁸³ Můžeme v jejím díle nalézt dva různé typy žen bojovnic. Prvním je tzv. „lítice“, tj. žena, která se proti svému mírovému založení provinila podobným způsobem, jako se může provinít vůči svému mateřskému citu. Tyto bojovnice jsou často potřeba, např. když

³⁷⁵ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovná*. Praha 1879, s. 71n.

³⁷⁶ Motiv muže v nouzi, kdy se jej snaží milující žena zachránit, je klíčový v povídce *Divá žena*. Motiv ženy, která obecně zapomíná na své blaho, aby např. vylepšila ekonomickou situaci své rodiny, je častý také v textech autorky, které se neřadí k historickému žánru (např. *Almužna*).

³⁷⁷ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 472.

³⁷⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 68.

³⁷⁹ Není bez zajímavosti, že takovýto motiv je příznačný pro dílo Sofiiny sestry Karolíny Světlé.

³⁸⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 440.

³⁸¹ Který je vysledovatelný i v jiných autorčiných pracích. Mnohdy je k závěru díla přidáno krátké resumé, které nezdědka působí až neorganicky ke zbytku textu, v němž je shrnuto, že vše dobře dopadlo (např. *Almužna, Páté kolo u vozu*). V *Almužně* působí zejména neorganicky, protože sociálně tematizovaný příběh končí realisticky tragickým koncem, načež v krátkém dovětku je vše obráceno na idylu.

³⁸² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 149.

³⁸³ PODLIPSKÁ, S. *Divčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 45.

v *Přemyslu a Libuši* je líčeno, jak všichni, i ženy, museli bojovat proti Avarům: „Osvědčily se ve smutném řemesle válečném.“³⁸⁴ Nicméně většinou nechybí zmínka, jak nepřírozené to pro toto pohlaví bylo, jak musely prve v jistém smyslu „přestat být ženami“: „I ženy a dívky odloživše něžný cit, ozbrojily se a bojovaly zuřivě.“³⁸⁵ Autorka vylučuje „lítice“ z žen při srovnání s Libuší: „A zatím byl doma ráj a mír a na stolci vládla žena svatá, vedle níž lítice jako Fredegarda a Brunhilda ni jména ženy hodny nebyly.“³⁸⁶

V knihách z českého dávnověku postavu lítice reprezentuje zejména Vlasta, která jako bojovnice vystupuje již v *Přemyslu a Libuši*,³⁸⁷ jako hlavní záporná postava nicméně figuruje v *Dívčím boji v Čechách*, kde jsou Vlasta s Šárkou líčeny jako „dvě ženské bytosti tak krásné a vzácné a přece tak pobloudilé, tak neženské a nelidské“.³⁸⁸ Jinde o těchto ženách čteme, že jsou „bez soucitu, již ne lidské, ne ženské, náhle ohyzdné, jen Šárka nepozbyla krásy, ale o to byla hrůznější“.³⁸⁹ Bojovnice se tak stávají více muži, než ženami.³⁹⁰ Podlipská na jednom místě odbíhá k bojovným ženám za časů husitských bouří: „Byltě to živel rekový, skrytý v té holubičí povaze, který časem opět oživoval v dobách budoucích v dějinách husitských, v hrdinství žen českobratrských. V husitkách oživla Vlasta, v ženách českobratrských poznáváme zase ducha dcer Krokových.“³⁹¹

Po provinění proti ženství přichází někdy jisté probuzení a často také trest. Toto je příznačné zejména pro postavu Šárky, která zradí Ctirada.³⁹² Po jeho smrti, kdy si uvědomuje čistotu Ctiradova srdce, náhle tato nejkrvelačnější z ženských válečnic procitá, je posmutnělá: „bylat' náhle a úplně přemožena i zdrcena a stesk i zármutek v pravdě lidský, ženského srdce hodný, opanoval jí“.³⁹³ Následuje, analogicky k osudu Vlasty, tragický konec, kdy je Šárka nalezena po bitvě mrtvá.³⁹⁴ Po válce se

---

³⁸⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 18.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 27.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 119.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 106.

³⁸⁸ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 21.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 58.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 57.

³⁹¹ Tamtéž, s. 76.

³⁹² Tamtéž, s. 83.

³⁹³ Tamtéž, s. 84.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 90.

z žen opět stávají ženy a jako takové „byly ještě silnější a lepší, ale v dobrém slova smyslu“.³⁹⁵

V jedné scéně v *Přemyslu Otakarovi II.* je Anežka z Kuenrínků, přestrojená za vojáka, zachycena v boji Závišem, který se v reakci na její slabost posměšně zeptá, zda je snad žena. To vede Anežku k zamyšlení o mužském a ženském světě a o boji: „To vzpamatovalo ubohou dívku, láskou vyštvanou do řad mužů, jež hledali slávy v bezcitnosti, kteří nutili jedni druhé, aby bázeň a zženštilost přemáhali. Vzchopila se namáhavě a odpověděla mu s velkolepým pohrdáním: ‚Zdali jsem žena? Přál bych ti, aby s tebou šla opravdu žena někdy do boje, abys viděl, jak by ženě bylo.‘ Zasmála se křečovitě a mezitím zaštkala. Přitiskla ruku na tvrdý krunýř, který jí tísnil něžná dívčí ňadra.“³⁹⁶

Druhým typem, vedle typu lítice, pak je žena, která se stane válečnicí pro dobrou věc, často z lásky k muži, ale také proto, že přišla doba nejvyšší nouze a je třeba každé ruky, která se může chopit zbraně, a v neposlední řadě proto, že takto jde vznešená žena se svým nezlomným odhodláním příkladem. Autorka to rozvádí: „Byloť více neohrožených ženštin, jež dílem otce neb muže neb milence nechtěly pustiti samého a svízele války zkusiti se odhodlaly. To nebylo nikomu tak tuze divné tehdy, když i jeptišky ve křížáckých výpravách se zúčastnily.“³⁹⁷ V *Přemyslu Otakarovi II.* je opět líčeno, jak se ženy stávají válečnicemi zejména v těžkých časech: „Žena s mečem v ruce, bojechtivá amazonka! Jakkoliv to zjev nepřirozený, vyskytuje se ve všech dobách. Žena bývá k tomu dohnána okolnostmi nejrůznějšími. Jak nebyla by se chopila žena též zbraně v době nepřestávajících bojů, kde kněží, věštitelé, meče se chápali a nejzuřivější boje podněcovali.“³⁹⁸

Ženy se také často stávají vůdkyněmi, které dovedou vést nesmlouvavě jako muži, ale zároveň s ženskou něhou, čehož je příkladem postava Libuše z *Přemysla a Libuše*.³⁹⁹ V *Jaroslavu Šternberkovi* postavu ušlechtilé bojovnice reprezentuje Alžběta, která vyráží do bitvy ve zbroji, ale zejména se tento motiv skrz celé dílo táhne s postavou Sibylly, která je přítomna snad každému vojenskému střetu, jejichž

---

³⁹⁵ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 92.

³⁹⁶ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 213.

³⁹⁷ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 293n.

³⁹⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 181.

³⁹⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 100n.

výsledek nezřídka přímo ovlivňuje.⁴⁰⁰ V *Přemyslu Otakarovi II.* jsou postavy bojovnic Anežky z Kuerinku, které je pro krátký střih vlasů přezdíváno Palceřík, a pohanské dívky Nomedy. Anežka se přidává k Přemyslově tažení, přičemž jí odvalu dodává jeho láska: „Viděla v duchu jen jeho, jen jeho a kolem něho nebezpečí, tmu, mlhu. V tom děvčeti nábožném a mravném probouzela se hrdinka.“⁴⁰¹ Zatímco Anežka se stává bojovnicí takovýmto vzplanutím a pro lásku, pohanka Nomeda, do jejíž země vede Přemysl invazi, se naopak proměňuje ve válečnici jakýmsi vnitřním zatvrzením a spolu s proměnou ztrácí schopnost vřelého citu: „Obličej Nomedin naopak nejevil nic jiného, než odhodlanost a hrdinství. Z těch krásných tahů jako v mramor vytesaných zmizel každý pablesk úsměvu nebo dojetí. Tento obličej nebyl více schopen pláče. Klid pouště byl v něm uhostěn. Veliké temnomodré oči její nesály plameny vášně. Chladné pohrdání činilo jich pohled nadlidským.“⁴⁰² Dívky se příznačně střetnou spolu v boji, jedna bojující pro svého muže Přemysla, druhá snažící se jej zabít.⁴⁰³

„Jaké jest to leknutí a zděšení, vidíme-li z daleka divé hordy nepřátelské! Jak úpíme, pláčeme, prcháme do lesů před nimi. S jakým hněvem v prosu vrhají se jim mužové vstříc, aby se ubránili se svými rodinami. Což je lítosti a bolu, hněvu a nenávisti! Jak zdvihá se ruka proti ruce, jak potírá člověk člověka v divějším vzteku než mívá lita zvíř.“⁴⁰⁴ Tak hovoří proti násilí Podlipská v *Legendě o praotci Čechu*. Slované v této knize jsou se svou láskou k práci světlým protikladem krvežíznivých dobytčích národů: „Milovali orbu a průmysl, nenáviděli války.“⁴⁰⁵ Jinde: „Tak znamenám to v lidském kmenu. Vidím tvůrce a dělníky; hubitele a násilníky; zahaleče a darmochleby. První tvoří štěstí národů, ostatní neštěstí a hynutí.“⁴⁰⁶

Válečné násilí je často líčeno skrze optiku ženy, ať už o něm pouze slyší, či je mu přítomna. Hrůznost boje je nezřídka ukazována na dopadu, který má na čistou a mírumilovnou duši, jež si dříve něco tak strašného nedovedla ani představit: „Již myslilo ubohé děvče, že slyší poprvé ryk válečný. Ach, jak se mýlila! Jak jinak poznala jej, když vskutku jindy pak nastal krutý ten okamžik, kde viděla z blízka do

---

⁴⁰⁰ Ačkoliv její zásahy do děje často připomínají spíše literární typ čaroděje než ženy válečnice.

⁴⁰¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 120.

⁴⁰² Tamtéž, s. 208.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 226.

⁴⁰⁴ PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu*. Praha 1888, s. 12.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 13.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 35.

pekelné propasti vraždy, rozlícených myslí, vzteku a zoufalé obrany! Jak vzpomínala na nynější svoje zbytečné ještě leknutí. A to již bylo velké.⁴⁰⁷

Obdobně je opsána bitva skrze psychický dopad na Sibyllu, která vřavě naslouchá z dálky; vypravěč přitom přechází až do Sibylliných, či snad, coby angažovaného vypravěče, vlastních, emotivních zvolání: „Hrůzou tajil se jí dech. Ó, ta bída! Ta hrůza!“⁴⁰⁸ V *Přemyslu Otakarovi II.* je Nomedá po zúčastnění se bitvy tak znechucena násilím, že se modlí, aby již v životě neviděla krveprolití.⁴⁰⁹

Autorka kromě patetických opisů válečných hrůz užívá i poměrně drastických scén při líčení brutality: „v pravo v levo bylo viděti žalostné, přebídné divadlo rozsápaných útroh těl, tu mozek krvavý, tam střeva, tam usekané údy“.⁴¹⁰ Konfrontaci takovéto brutality s ženským srdcem, které je sice odhodlané, ale jemné a plné strachu i lítosti, vystihuje dobře scéna, kdy Alžběta přihlíží rozdrčení hlav tatarských vojáků na ně shozenými kládami: „Nyní byl tu strach, hrozný ženský strach, který jí stahoval hrud'. Se strachem spojilo se slitování, oči zavíraly se jí před tou hrůzou, zavřenýma očima viděla ta rozdrčená těla, slyšela chřestění polámaných, rozmačkaných kostí, viděla zoufalé oči hledící na záhubu, marné bránění se rukou vztyčených, ústa, kolem nichž krvavá pěna kypěla.“⁴¹¹ V *Přemyslu Otakarovi II.* čteme drastický výjev doplněný opět o protiválečný povzdech: „Železo vnikalo nelítostně do údů, do hrudi, do střev. Krev stříkala, tekla, valila se, lepila se na ruce, na obličej, na zbraně, tvořila kalužiny pod nohama, a vnitřnosti přírodou obalené a zahalené, aby konaly práci vnitřního žití, oběhu, pohybu, kolotání, ty vnitřnosti chvěly se v ranách zejících, kouřících a zraku nevýslovně trapných. Přemýšlejícímu o těchto hrůzách, počítajícímu, co kdy padlo životů, co bylo zasazených ran, padá to pomyšlení na srdce tak, že div neproklíná tvorstvo, že blahoslaví ty, jež nikdy se nenarodili.“⁴¹²

V pozůstalosti Sofie Podlipské se nám dochovala rozsáhlá přednáška *Válka a ženy*, datována 20. září 1870. Hned samotný začátek přednášky je prodchnut patosem: „Furie války hrne se přes národy. Po stech a tisících umírají muži na bojišti

⁴⁰⁷ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 299.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 328.

⁴⁰⁹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 167.

⁴¹⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 345.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 354.

⁴¹² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 222.

a doma pro ně pláčou ženy, matky a malé děti.“⁴¹³ Vnímá ženy jako přirozeně tíhnoucí k míru: „Žena, jejímžto přírodním úkolem jest mír, jejížto práva nikdy mečem se nerozhodovala (...)“.⁴¹⁴

Přece však, stejně jako v beletristickém díle, tak ani v této přednášce neopomene Podlipská hned zkraje uvést, že mnohé ženy pomáhají též přímo bojišti, např. jako ošetřovatelky. V souvislosti s ošetřovatelkami znovu explicitně rozvádí kontrast mezi k životu inklinujícími ženami a násilím, jakožto záležitostí mužskou: „Kdežto zuřivá, ničící a záhadná moc žene muže do smrti a k usmrcování, snaží se ženy navrátiti životu, co záhubě té ještě nepropadlo.“⁴¹⁵ Úkol žen za válečných časů zde však podle Podlipské nekončí. Za dob, kdy se muži zabíjejí ve válkách, ženy by měly nést estetickou a uměleckou pochodeň. Připomíná také jejich výchovnou roli a vedení mladých lidí k mravnosti, neboť právě ti jsou nejčastěji verbováni do války, v níž naopak žádná mravnost neplatí.

Fungování žen při vytváření zázemí připisuje Podlipská i velký dějinný význam: „Kdykoliv zaskvěl se tedy některému národu zlatý věk velkých činů, zaznamenává pokaždé dějepis vedle činů mužských velkomyslné činy matek a žen.“⁴¹⁶

Je známa práce Podlipské pro četné ženské spolky a feministické názory se objevují průběžně v jejím beletristických i neuměleckých textech.⁴¹⁷ Byla umírněnou feministkou, v intencích biedermeierového ideálu spořádané rodiny. Uvádí, jak je těžké pro ženu její doby rozvíjet svého ducha a vést intelektuální život, ale také dodává, že se často setkávala spíše s předsudky a ústrky žen a mnozí mužové ji naopak podporovali, přičemž na piedestal ovšemže staví svého manžela. Nepříjemné jí jsou „slečinky a paničky ex professo“. Z nevzdělanosti žen viní především nesprávnou výchovu.⁴¹⁸ Známá je její nadšená recepce George Sandové, překládání

---

⁴¹³ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Válka a ženy, nestr.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ KALIVODOVÁ, E. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha 2010, s. 101-107.

⁴¹⁸ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 93.

této autorky a psaní článků o ní,⁴¹⁹ napsala též první český článek o Elizabeth Browningové.⁴²⁰

6.3 Motiv prostého člověka

V *Jaroslavu Šternberkovi*, když popisuje monumentálnost zážitku Anežky v chrámu, hovoří autorka o „budově vyšlé z rukou, z ňader, z hlavy lidstva celého, pracujícího neustále k cílům krásy“.⁴²¹ „Lidstvo“ je sociální a dějinný koncept, který Podlipská vnímá převážně pozitivně. Vnímá národy sestavené z pracovitých a přičinlivých lidí, kteří jsou poctiví ve své práci, vynalézají a zdokonalují se, dovedou se přizpůsobovat modernitě.⁴²²

Prostý člověk vykonávající obyčejnou práci je v textech Sofie Podlipské rekurentním tématem a je vždy vysoko ceněn. O prostém člověku říká ústy Anežky: „On žije, miluje a pracuje. Před bohem je tak důležitým, jako král na stolci.“⁴²³ Jinde zase píše: „On zatím vydobýval si slávu přítomných i budoucích časů v potu tváře, v úzkostech, v nejistotě a starostech. Tak vydobývá se vše, co jest trvalé. Jinak toho bozi nepřejí.“⁴²⁴

O tom, že autorka vnímala prostou dělnickou, rolnickou či řemeslnickou práci za nesmírně důležitou, svědčí hned několik dokladů. Při vzpomínání na svého otce v *Povídce o mně*, píše Podlipská: „Rovněž tak nesměly jsme pokládati žádnou práci za nedůstojnou a člověka snižující. (...) Ke služebným musily jsme se míti vlídně a o vše jich prositi. ‚Oni mají více důležitosti a významu než vy,‘ říkával nám. ‚Pracují o své výživě, vy ještě ne...‘“⁴²⁵ Ve své přednášce *Myšlenky o vývoji národnosti a o vychovávání české mládeže* Podlipská ironicky uvádí, že ji dojíhá, když někdo synovi vyhrožuje, že nebude-li se dobře učit, bude ševcem. Rozvádí, jak je

---

⁴¹⁹ Viz FIKOCZKOVÁ, M. *Recepte George Sandové v českých zemích v 19. století* [online]. 2013 [cit. 12. 12. 2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/k79igm/>>, s. 35n.

⁴²⁰ KALIVODOVÁ, E. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha 2010, s. 99.

⁴²¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 29.

⁴²² Vše toto je např. nalezitelné v povídce *Páté kolo u vozu*, kde je vyvyšována lidská kreativita a poctivost při práci. V závěru je tematizována i modernita, kdy postava živící se tradičním závoznictvím s koňmi nemá problém se uplatnit u rozvíjející se železnice. HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ píše o Podlipské, že „dává vždycky přednost mládí a budoucnosti před stářím, třeba zkušeným, a minulostí“. In HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 87.

⁴²³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 53.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 330.

⁴²⁵ PODLIPSKÁ, S. *Povídka o mně*. Praha 1898, s. 33n.

ševcovský stav důležitý, jakého umu a pile je pro něj zapotřebí a že nejlepší je pro dítě se svobodně realizovat v práci, která jej těší. V přednášce si také povzdechne: „Můj bože! Kdyby tak všechny naše děti prohlásily, že největší čest jest práce. Jak mohli bychom těšiti se na budoucnost.“⁴²⁶ Podlipská nazývala „nebem“ potenciální svět bez služebných, kde jejich práci zastávají všichni lidé.⁴²⁷

V *Jaroslavu Šternberkovi* se motivy skromnosti, oběti a pracovitosti realizují zejména na postavě Vratislava, který se pro zachování míru vzdal nároků na vládu a odebral se k rolnickému a poustevnickému životu. Poctivě pracující chudák je roven králům. Vedle vznešenosti přímé šlechtické tu tak je veden motiv vznešenosti původnější, která se vyznačuje moudrostí, skromností, vztahem k práci a upomíná na oráčské počátky českých knížat z doby českého dávnověku. Pro milující ženu je pak ctí nelpět na světských věcech a věrně následovat muže v chudobě, jak zmiňuje Vratislav, když v jednu chvíli obdivuje svou ženu Jitku: „Odmítal-li jsem velkomyslné dary nebožky královny a sestry Anežky, odmítalas je se mnou. ‚My toho nepotřebujeme,‘ říkalas s pohledem na mne a na tvém čele skvěla se koruna ctnosti, vznášela se nad tvou hlavou jako hvězda.“⁴²⁸

---

⁴²⁶ LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Myšlenky o vývoji národnosti a o vychovávání české mládeže, nestr.

⁴²⁷ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 94.

⁴²⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 226.

7 Témata náboženství, kultury a národa

7.1 Vztah Podlipské ke křesťanství

Křesťanství hraje v *Jaroslavu Šternberkovi* důležitou roli. Sama Podlipská byla v křesťanství vychovávána a cítila se být křesťankou,⁴²⁹ sotva však lze její postoj redukovat na toto konstatování. O svých mladých letech píše: „Náboženské pojmy nikdo nám nevnucoval. Učily jsme se tomu dosti svobodně. Poezie katolicismu protknula naše dětské vzpomínky, hrdinství reformace pojila se k našemu vlastenectví.“⁴³⁰ V průběhu času se potom tato kromobyčejně vzdělaná žena vypořádávala s řadou filozofických směrů a inspirací a vždy vnímala nové proudy myšlení, přičemž si budovala svůj vlastní ideový systém. O boží existenci pochybovala a rozvažovala: „Je uvědomělá mocnost, která řídí světy? Proč je v nich taková nedokonalost? Je Bůh? Je-li, proč skrývá se? Proč dopouští zlo? Proč je dobro tak slabé? Proč je lidstvo tak nešťastné? Proč je nenávisť?“⁴³¹

O jejím vztahu k filozofii bude řeč níže, nicméně i ve vztahu k náboženství zvažovala různé podněty, vypořádávala se s konceptem materialismu a ateismu. S myšlenkou materialismu a s tím související neexistence záhrobí, kterou připouští jako potencialitu, se na sklonku svého života vypořádává s odvahou, pro ni typickou:⁴³² „Nebude-li mne, nebudu vědět, že nejsem. Pak budu neuvědomělým světem a spolu s tím světem budu v atomech rozptýlena chvěti se bezpochyby s veškerenstvím při každé jeho evoluci omlazovací.“⁴³³ Jindy zase píše: „A mně neleží na srdci, abych ještě jednou žila.“⁴³⁴ O člověku a smrti soudí: „On hádá se s přírodou, proč halí smrt do takové hrůzy, proč ten odpor proti ní? Proč tu nesmyslnou lásku k životu? Mému přemýšlení hlas přírody odpovídá. Hrůza ze smrti je tmelem v řetěze života. Ale náboženství a filozofie dovedou ji přemáhati.“⁴³⁵

---

⁴²⁹ Což vtipně shrnuje výrokem: „Věřím, že nebyla hypotéza Ježíšova pouhý žvást.“

In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 8.

⁴³⁰ PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 5.

⁴³¹ Tamtéž, s. 6.

⁴³² Protipólem byla sestra Karolína Světlá, která propadala četným depresím, skepsi a až titánskému vzdoru. Viz HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 78-81. Viz také PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 5.

⁴³³ Citace z deníku zprostředkovaná in HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 117. Viz také tamtéž, s. 70.

⁴³⁴ PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 8.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 21.

Ateismus je zmíněn i v *Jaroslavu Šternberkovi*: „Neb tehďáž zdvihaly se hlasy s otázkou, je-li přece bůh anebo není-li snad ničeho tam nad námi?“⁴³⁶

Ve svém deníku se také Podlipská vyznává z jistého agnosticizmu,⁴³⁷ když píše, že ničemu úplně nevěří, ale ateismu také ne, přičemž spoléhá radši na svou niternou zkušenost s imanentním světem.⁴³⁸ K jistotě poznání píše: „Nevěřit, nevěřit. Jen vědět chceme!“ Toť heslo duchů pokročilých. Ale vědět nelze, jako nelze vidět slepému, ani slyšet hluchému. Nuže čekejte, až se Vám oči a uši otevrou. Kombinovat zatím můžete. Tato schopnost byla nám dána jaksi z nitra vývoje jako pochopení a ovládnutí harmonie. A posléze plane cit v nitru bytostí. A ten je a zůstane prorokem. Tak chápu přírodu.“⁴³⁹ Píše o svých dojmech ze skutečnosti, uvádí svůj pocit, že přece jen něco dává lidem mravní sílu a pomáhá jim v nejtěžších chvílích, hovoří o „naivním duchu lidstva“, který přirozeně klně spíše k náboženskému než materialistickému vysvětlení.⁴⁴⁰ Ateismus odmítá s tím, že v materialistickém světě chybí koncept lásky, která je pro ní naopak úplným základem všeho: „Pojednání, které chci pro Tebe napsat, bude zkoumat, co je láska, jak přišla do světa – – – Nic menšího neuložila jsem si.“⁴⁴¹

Holečková-Heidereichová došla při analýze náboženského myšlení Sofie Podlipské až k panteismu: „O náboženství mluví často. Nehlásí se ke křesťanství v jeho člancích víry, uznává jen jeho lásku. Ozývá se v tom panteismus, vkládající božství v srdce člověka a v zákon vesmíru; přece však příliš často užívá slova bůh, víra, modlitba.“⁴⁴² Podlipská explicitně soudí o jednotě přírody takto: „Kde je tedy příroda? V souhrnu všeho. Jak je jednota lidstva, vidíme jednotu přírody a my jsme v ní zahrnuti. Celý viditelný svět je tou jednotou, která stále se rozpadává, opět sjednocuje a v tom dle jednotného plánu pracuje. Tu jednotu všech jednot neznáme, ale tušit ji můžeme a musíme. Ano, můžeme si ji vypočítat. Ona musí být. Co

---

⁴³⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 301.

⁴³⁷ „Vím jen, že nebudu nikdy reptat, dokud pouze n e v í m.“ In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 21.

⁴³⁸ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 78. K tomu též: „Dále máme resultát ten, že přes nedostatečnost své chápavosti máme a můžeme vyvinovati smysl pronikavosti za meze našeho nazírání.“ In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 24.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 20.

⁴⁴⁰ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 115.

⁴⁴¹ PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 6.

⁴⁴² HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941, s. 98.

chce? Co zamýšlí? Dobro a krásu. To se dá soudit dle toho, že lidstvo je chce, že je chceš ty a já (...)⁴⁴³ O člověku píše: „Takového utvořila jej příroda, jeho, poslední své dílo na zemi. Schopnosti citu, pudů, rozumu, důmyslu v řadě tvorstva vyvedla u něho až ke kritice proti sobě, k odboji proti jejímu dílu. A on táže se: „Co je příroda? Je to někdo?“⁴⁴⁴

Jindy se zas vyjadřovala Podlipská takřka deisticky a zaznívá u ní koncept boha-hodinaře: „Nícméně jde mnohá věc rozumnou vůlí sestrojená a započatá také sama a děti neb lidé z jiných krajů diví se tomu a neznají původce. Jak nemělo by to vésti k analogii jakéhosi původce hnutí veškerenstva?“⁴⁴⁵ A jindy zas k náboženství přistupuje z antropologických pozic: „Nikoliv Bůh člověka, ale člověk stvořil si svého boha, své bohy.“⁴⁴⁶

Pro náboženství není důležitá ortodoxnost, ale mravní jádro. I proto mohou být jiná náboženství vnímána také jako dobrá. V *Jaroslavu Šternberkovi* k tomu argumentují mongolské velvyslankyně přemlouvající konvertitku Kukudži k návratu k do vlasti: „Po zemích našich chodí velcí proroci, kteří hlásají novou svatou víru. Náš otec i my jsme nyní již přívrženci jejími. Věříme, že Buddha Sakjamuni, který co člověk se narodil, velké divy vykonal a svatým věcem učil, bohem byl. Učil lásce a slitování, kázal, že krveprolití je hříchem a kterak ctnostný člověk může doufat ve blaženost Nirvány. Jeho přívrženci žijí taktéž v kláštorech. Ó, pojď a uč se u nás těmto svatým a velkým věcem. Slyšela jsem od lidí učených, že je učení Bódhisattvy mnohem vznešenější a dokonalejší než učení Kristovo.“⁴⁴⁷ Podlipská se sama o orientální náboženství zajímala, inspirativní pro ni byla např. četba hinduistické knihy *Bhagavadgíty*.⁴⁴⁸ Jinde Vratislav srovnává křesťanství s islámem a judaismem: „Vkročil jsem do jejich škol, naslouchal jsem jejich moudrosti a shledal jsem, že mohou naši mudrci od nich se učit. Slyšel jsem tam posuzovat naše náboženství a nazývat bajkami, co považujeme za články víry, dal jsem se poučit o náboženství islámu a divil jsem se, kterak se podobá náboženství našemu v nejsvětějších pravdách. Seznal jsem také mnohé učené Židy, k nimž jsem měl úctu. Seznal jsem

---

⁴⁴³ PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 10.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 25.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 26.

⁴⁴⁷ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 252.

⁴⁴⁸ PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 19n.

trojí náboženství a viděl jsem v každém tutěž pravdu, v každém staré divné bajky.“⁴⁴⁹ Jádrem všech náboženství by měla být láska, kterou je možno nalézt také v jiných náboženství či i mimo náboženství, jak argumentuje Sibylla při rozmluvě s Vratislavem.⁴⁵⁰

Skrze postavu Anežky funguje toto náboženství jako vzdání se sebe a myšlení na druhé, jako určitý zdroj humanismu. Náboženství je pojímáno jako něco, co když se správně uchopí, může člověka zušlechtovat a vést k mravnosti a štěstí: „Ó, ta zlatá, nezapomenutelná pohádka! Šťasten, kdo uchvátil její jádro.“⁴⁵¹ Přemysl v *Přemyslu Otakarovi II.* říká pohanům, že přináší náboženství a s ním chce také mír, načež propouští všechny zajatce z bitvy: „Vítězství bylo dobyto, ale od této chvíle nebude více krve prolito, teď vládne odpuštění a milosrdenství, jakému Ježíš Kristus nás naučil.“⁴⁵²

Víra nemusí být dogmaticky předávána a ortodoxně vyznávána, důležité je předat správně jádro a hlavně poselství lásky. O tom disputuje Sibylla s Anežkou, když se obhajuje, že předala mongolské princezně křesťanskou zvěst svým laickým způsobem a neurgovala její křest.⁴⁵³ Někdy stojí náboženství proti vůli k životu, přičemž přirozeně chápané přitakání životu a lásce stojí vždy výše, než teologické spekulace či dogmata. Asketický aspekt křesťanství většinou není nijak negativně líčen, což nejvíc vynikne ve scéně se starým slovanským náboženstvím z *Dívčího boje v Čechách*, kde chtějí ženy obětovat dívku Bořenu bohyni Děvaně: „To dítě šťastné, jež milovalo slunce a lesy, kvítí a zvířata, mělo sejít co nevidět hroznou smrtí.“⁴⁵⁴ Bořena ženy prosí s připomínkou krásy světa a lásky: „Nechte mne žít! Slunce je tak krásné, lesy tak zelené. Mám vás všecky tak ráda,“ křičela Bořena, ale zatím omdlela a necítila, jak Svatava jí vrazila nelítostně nůž do mladého srděčka.⁴⁵⁵

Proti dobrému pojmání náboženství stojí fanatismus a zvláště v souvislosti s křesťanstvím inkvizice. Té byla podrobena postava Sibylly v *Anežce Přemyslovně*.

---

⁴⁴⁹ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 117.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 116.

⁴⁵¹ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 409.

⁴⁵² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 228.

⁴⁵³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 70n.

⁴⁵⁴ PODLIPSKÁ, S. *Dívčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 24.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 25.

Postava Anežky je v půli cesty: její pojetí křesťanství je dogmatické, ale těžce nese násilí provázející inkvizici, které se snaží zmírňovat a lidi před ním ochraňovat: „Kacíři před soudem pravívali: ‚Dlužno boha více poslouchati než lidi.‘ Již to slovo bylo také kacířstvím. Nezaplála-li za krátkou tu dobu hranice znova, bylo jen přičítáno vlivu Anežčinu, jež sama domlouvala obžalovaným, aby se na pravou cestu vrátili.“⁴⁵⁶ Je řeč také o válkách kvůli náboženství: „Válka, jež se vedla na život a na smrt proti Tatarům, vedla se nikoli jménem národů, ale jménem náboženství. (...) Jedinou ideou, jež celý vzduch naplňovala, bylo náboženství.“⁴⁵⁷

Fanatismus však spojuje Podlipská též s násilným křestem, který přinesl Přemysl Otakar pruským pohanům. Argumentuje, že národ by se měl přirozeně a postupně vyvíjet od starých náboženství k novému, ale Prusům bylo vnuceno křesťanství násilím. Líčí také, jak Prusové vidí v křesťanství jen to negativní, tedy zejména askezi a pokání, přičemž však nenahlédli to, co je na něm dobré, tj. že je jistým morálním „lékem doby“.⁴⁵⁸ Jinými slovy o tom pak mluví v *Anežce Přemyslovně* Epa, kterého cituje Anežka: „Co naši otcové znali a uměli, my ještě zapomínáme. Padáme jako do propasti. Též já jsem nenáviděl do této chvíle novou víru a hájil starou, ale často dumával jsem o tom, co dále bude a co by bylo, kdybychom přece zvítězili nad křesťany. Tu přišel jsem na to, že bychom musili sami nalézt ještě jednoho boha k bohům těm starým, neb čeho oni skýtají, tj. úroda, štěstí a vítězství nad nepřáteli – to nestačí mysli přemítající.“⁴⁵⁹

Křesťanství je líčeno jako něco, co může být zdrojem velkého dobra, ale také zla. Jako zlé a kruté může být vnímáno lidmi neobeznámenými, např. z jiné kultury či jiné víry. V *Přemyslu a Libuši* se v jedné scéně vrací Chrudoš se zahraničí a líčí samé krutosti, k čemuž vypravěč poznamenává: „Jak mohly pojati, čím jest víra Kristova, když takto slyšely o ní první zprávy? Nebylo jim lze zahlédnouti kmitu sebe slabšího světla vycházejícího z evangelia. Slyšely o násilném křtění celých kmenů, o hrozných výjevech barbarských, a hrozno bylo jim za pomyšlení, že česká vlast jest obklíčena lidem násilným, jenž bohy jiných kmenů kácí a jim je bere.“⁴⁶⁰ Obdobně je křesťanství v předkřesťanské české společnosti vnímáno také v *Horymírovi*

---

⁴⁵⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 517.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 386n.

⁴⁵⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomeda*. Praha 1892, s. 147.

⁴⁵⁹ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 213.

⁴⁶⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 104.

Neumětelském.⁴⁶¹ Vnímání křesťanství jinými národy jako krutého zmiňuje též Sibylla v *Jaroslavu Šternberkovi* v rámci vyprávění o tom, jak přibližovala Kukudži křesťanství: „Ale uslyševši, že kněží našeho náboženství mne mučili, k božímu soudu dohnali, že pálí a pronásledují své oběti... tu dívala se na mne zarmoucená a v jejích očích bylo vepsáno: „Což jest na celé zemi peklo?“⁴⁶²

Dobrou a zlou stránku křesťanství symbolizují v trilogii z 13. století řády jednoznačně líčené jako zlé (dominikáni) či jako dobré (františkáni, klarisky). Jaroslav, jedna z nejčestnějších postav knihy *Jaroslav Šternberk*, hovoří o svém králi, kterému přísahal věrnost, ale názorově se s ním rozchází, přičemž řády zde nesouvisí jen s přístupem k náboženství a lidem, ale také s národní otázkou: „Ale já nejsem a nemohu být Němcem, jakým on se stává. Má víra hledá boha rovněž jinak, nežli on. To je slovem jediným naznačeno, řeknu-li, král obklopuje se Dominikány a mně jde hrůza z nich. Nechci ani slyšeti o soudech kacířských, jež se provozují a množí každý den. V tom ve všem nepoznávám Kristovo učení.“⁴⁶³ Obdobně Jaroslav přemýšlí, když nechápe popravu Srpoše: „Vždyť byl Srpoš nejudatnějším jeho vojínem a že blouznil o nějaké nové víře, co škodilo to? Jaroslav dokonce nerozuměl subtilností ve víře. Kdo dobře, spravedlivě jednal a v boji neohroženým byl, ten přece nemohl blouditi? Co mohlo se vytýkati takému muži?“⁴⁶⁴ Dominikáni jsou zde symbolem zla a samotná Anežka Přemyslovna stojí proti nim: „Nenáleželat' Anežka k oněm fanaticům pozdější inkvizice, kteří zbavení jsou soucitu a citu vůbec hříšníkům jejich trestů přáli, pod záminkou, že jim ušetří pekelných trestů. Ona naopak byla pohroužena především ve velkou ideu bratrství všeho lidstva i tvorstva, kterou svatý František z Assisi, druhdy tak slavným a zbožňovaným, v pozdějších skeptických dobách tak směšným se stal.“⁴⁶⁵ Anežka se proti dominikánům zastává některých osob i přesto, že také z jejího hlediska jde o kacíře.⁴⁶⁶

---

⁴⁶¹ PODLIPSKÁ, S. *Horymír Neumětelský: obrázek z pravěku českých dějin*. Praha 1900, s. 17.

⁴⁶² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 68n.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 421n.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 472.

⁴⁶⁵ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 156.

⁴⁶⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 455.

7.2 Fiktivní reformní hnutí

Významnou roli v *Jaroslavu Šternberkovi* má fiktivní reformní hnutí, které je zmíněno také v *Přemyslu Otakarovi II.*⁴⁶⁷ S tím se prvně setkáváme, když se k němu ve vyhnanství přidá postava Srpoše a vysvětluje posléze své milé Bolemile, proč se nemohou uchýlit pod ochranu Anežky a jejího chrámu. Argumenty hnutí jsou v zásadě především sociální, jak je patrné ze Srpošových výroků: „Kdyby byli v pravdě služebníky Kristovými, netáhli by s panstvem za jeden provaz. Nevedli by válku pro zemské statky a světskou vládu, ale střežili by dobro.“⁴⁶⁸ Sociální rozměr je o to více podtrhnut, když se hlasatelkou nové pravdy stane chudá Bolemila: „Kolem rtů pohrával jí obvyklý úsměv. Nyní však byl srdcervoucí a oči jí plály jako pochodně. Líčila nespravedlnost lidí mocných a bohatých, útisk panstva, zhejřilost královu, zaslepenost kněžstva. Ta neučená žena, bývalá poddaná z rodu selského, rozjímalá na veřejném náměstí o náboženství, o jeho prostých zásadách, o jeho velké jednoduché nauce, a ukázala, kterak věk onen byl od ní zabloudil, vypravovala, kterak církev trestala ty poctivce, jenž sami znova nalézali cestu k pravdě.“⁴⁶⁹ Jaroslav Šternberk si také cení prostého citu a čistého myšlení nad učenost: „Nejsem žádný kněz, ani učenec, nenapadá mi hloubat v písmě svatém, mám na tom dosti, že jsem se naučil bližního milovati, nečiniti nikomu, co bych nechtěl, aby činil mně, a věřiti v boží nesmírné slitování.“⁴⁷⁰

Proti tomuto odporu vůči církvi stojí vlastenectví, které umožňuje postavám odložit pochyby a pod jednotnou křesťanskou korouhví táhnout do války.⁴⁷¹ V Srpošovi je pozorován vnitřní boj: když slyší zvony, rozpomene se na svou starou velkou úctu a lásku ke katolicismu, kterou však překryl rozumovým nahlédnutím mocichtivosti kléru.⁴⁷² Chvíli dokonce Srpoš ve svých myšlenkách vítá invazi Tatarů jako trest a očištění země. Pak se v něm však náhle vzedme nacionalismus: „A Srpoš,

⁴⁶⁷ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá.* Praha 1892, s. 200. PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna.* Praha 1893, s. 108.

⁴⁶⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 109n.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 468.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 422.

⁴⁷¹ Máme zde obraz, v němž sice křesťanství může být chybně pojato a tehdy by mělo být nahrazeno jiným a mravnějším křesťanstvím, ale Mongolové jsou ještě o kus dál: jejich (až teologicky chápaným) úcelem v Evropě je vymýtit křesťanství, jedná se o jakousi variaci na příchod Krista. Samotné označení „Tatar“ je z řec. „τάταρος“, tedy výrazu pro nejhlubší místo podsvětí. Viz KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>, s. 8.

⁴⁷² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881, s. 112.

jenž před tím ještě nebyl přemýšlel, co jest vlast, cítil to najednou ve všech žilách. Všecky jiné myšlenky utichly náhle, jako když hvězdy zhasnou při slunce východu.⁴⁷³ Ve chvíli bezprostředního ohrožení Tatarů tento sociální tlak utichá a sám Srpoš se nechá naverbovat jako bojovník pod Jaroslava Šternberka: „Uvážil vše dokonale. Rozsoudil, že je předně povinností uhájiti vlast.“⁴⁷⁴

Hnutí v knize se odvrací od dogmatického náboženství sloužícího mocenským cílům a vrací k tomu hlavnímu v jádru víry, tj. etice: „Tak pracovalo to malé shromáždění na starých ideách práva a pravdy, ctnosti a mravnosti. Jako druhy Ježíš a apoštolové, tak byli pronásledováni též oni, tak pozdvíhovali ze svého ponížení hlasů velkých. A idea je povznášela, činila z nich proroky anebo mučedníky. Lidé ducha sebe prostšího zesilovali a vyrůstali nad davu všednosti jedině tím, že se zasvěcovali tomu, co uznávali za pravdu.“⁴⁷⁵ Jako moudrý vůdce hnutí je prezentován mladý a inspirativní Ctibor, který má sympatie samotného Přemysla, jenž také zvažuje vstup do hnutí.⁴⁷⁶

Později se pochybování a otázky vracejí i u postavy Vratislava, „v němž byl vznícen pochybující duch doby oné, jejíž kacířství mělo smělejší let než odboj pozdější reformace“.⁴⁷⁷ Více pak je toto hnutí provázáno s husitstvím skrze vypravěčský komentář: „Jsoutě to jiskry tehdaž utlumené, z nichž méně než za dvě století velké plameny šlehaly, které se již utajiti nedaly, o nichžto zprávy se nedaly více spáliti a z kronik vystříhati.“⁴⁷⁸ Takovouto mystifikaci se zatutlaným děním rozvíjí autorka vícekrát: „Cokoliv současní kronikáři o těchto věcech psali, bylo zničeno a potlačeno. To celé hnutí vychází najevo toliko ze sporých zpráv z ciziny. Avšak již ta okolnost, že ‚jakýsi arcikacíř za papeže českého‘ zvolen byl, dokazuje mohutnost této náboženské strany.“⁴⁷⁹ Podlipská nicméně v jednom okamžiku, kdy v poznámce pod čarou komentuje školy, které dané hnutí v knize zakládá, přiznává, že se jedná o fikci, při které se dostává na tenký led trochu zvláštního dějepisného teoretizování: „Tyto školy, které jsou smyšlenkou románu, jako všecky podrobnosti o hnutí onom, přece byly velmi možné. Jak jinak byla by mohla každá selka čísti a

---

⁴⁷³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 113.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 115.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 428.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 600.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 301.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 454.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 427.

vykládati si bibli v Čechách, jak známo bylo v dobách husitských, jež zajisté měly dlouhověkovou přípravu.⁴⁸⁰

Linie s hnutím je vcelku poeticky ukončena explicitní návazností na husitství a opětovným zmíněním boží skutečnosti jako tajemného ideálu, k němuž je záhodno spět věrným srdcem a otevřeným rozumem: „Podávali přes mezeru skoro dvou věků ruce mužům, jakými byli Hus a Jeroným, a v prorockém tom nadšení viděli záři jejich ducha již v pokolení příštím. Pak nastal den jejich poprav, oni přestáli hrdinsky zápas volného ducha s přirozeným odporem proti záhubě a utrpení.⁴⁸¹ Poslední dech těch věrných ňader vznesl se k nebi a bylo dotrpeno. Již plakali jejich přátelé jen nad sebou a skončené žití odplulo do neznámých světů, do lůna božství lidským duchem hledaného na všech cestách a nescestích, kudy myšlenky ubíratí se mohou.“⁴⁸²

7.3 Přírodní vědy a racionalita

Postava Sibylly v *Jaroslavu Šternberkovi* vypráví Anežce o mongolských astronomech a meteorologích, o nichž mluví jako o kouzelnících, načež dodává: „U nás řekli byste, žeť to dílo d'áblovo a upálili byste takového čaroděje.“⁴⁸³ Racionální myšlení a přírodověda, které nezřídka připomínají magii, se musí zejména v *Jaroslavu Šternberkovi* často s náboženstvím potýkat. Je přitom často zmiňována „hudba všehomíra“,⁴⁸⁴ tedy jeden základ světa, který dokáže moudrý člověk nahlédnout, ať už skrze vědu, křesťanství či pohanské obeznámení s přírodními zákonitostmi.

Čistým typem racionalisticky založené postavy je Vratislav, přičemž v pasáži z *Jaroslava Šternberka*, která jeho postoj k náboženství a přírodovědě rozvádí, je uvedena řada středověkých myslitelů: „On, jenž čítal Avicennu a Averroa, Agazela a Abubara i Mojžíše Maimonida, přišel k témuž stanovisku jako současný s ním Albertus Magnus, jenž vyslovil ve své knize *De Caelo et Mundo*: „Neslušíť nám hledati v přírodě, kterak Stvořitel po zalíbení svém s tvory jedná, aby konal zázraky a

⁴⁸⁰ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 474.

⁴⁸¹ „Přirozený odpor proti záhubě“ a jeho překonání rozumem a náboženským citem připomíná již výše zmíněnou citaci Podlipské na toto téma. In PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923, s. 21.

⁴⁸² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 626.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 64.

⁴⁸⁴ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřik. Nomedá*. Praha 1892, s. 86n.

všemohoucnost svoji dokázal; ale úlohou naší přednější jest, abychom zkoumali, co může se státi ve věcech přirozených a na cestách přirozených.“⁴⁸⁵ Také Sibyllino „čarodějnictví“ je líčeno v zásadě jako přirozená znalost přírody, jak říká samotná postava: „Avšak čáry nejsou přece to, co lidé obvykle si myslívají, nejméně tím, co kněží podezřívají v nich hledávají. Jsou to čáry, sama sebe jimi bývám překvapena, ale ony vládnu mnou a nikoli já jimi. Někdy pak vysvětluje se vše přirozeně a čarovný je pouze důmysl a vtip, který věci přivádí a události řídí.“⁴⁸⁶

V *Anežce Přemyslovně* Sibylla říká Anežce o důležitosti poznání: „Bláhová, nepomůžeme-li si sami, nebude nám tvou modlitbou pomoheno. Nebudeme-li vědět a znát, zůstane tvá víra věčně neúrodná.“⁴⁸⁷ Hostivít v *Přemyslu Otakarovi II.* je „obklopen věčnými taji“,⁴⁸⁸ pro něž má „smysl otevřený“.⁴⁸⁹ Postava Závise opět připomíná přírodní poznání prizmatem středověku vnímané jako čarodějnictví: „Ano, mám takovou moc. Říkej jí čarodějnictví, já říkám jí síla přírodní.“⁴⁹⁰ Jinde takto mluví přímo autorka: „Co jiného mohlo to být dle tehdejších názorů než kouzlo? Dnes řeklo by se tomu hypnotismus.“⁴⁹¹

Podlipská preferuje rozumový přístup k náboženství jako lepší než dogmatický a tento postoj je v *Jaroslavu Šternberkovi* manifestován v postavě Jarošove jakožto vůdčí osobě fiktivního reformního hnutí: „Brzy bylo však zjevno, že mladistvý ohnivý mistr se přidržoval oné nové metody Abélardem zavedené, která záležela ve vysvětlování víry rozumem. Tato metoda setkávala se s potřebou duševní, která začínala v myslích tehdejších vznikati. Bylať to potřeba rozumět tomu, co bylo vírou až posud slepou.“⁴⁹² Na jiném místě je i Jaroš líčen jako popularizátor klasiků filozofie, ale též jako nadšený vědec a symbol rozkvětu racionalismu té doby, jak jej vnímá autorka: „Jaroš seznamoval své posluchače hlavně s filozofy starověku, jmenovitě s Platonem a Sokratem. (...) Velice doporučoval bádání ve vědách přírodních jako cestu k poznání. O něm bylo známo, že vycpával ptáky a čtvernohá zvířata, že bádával v jejich vnitřnostech, že uměl sestrojovat samohyby a jiné divy

⁴⁸⁵ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 274.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 308.

⁴⁸⁷ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 82.

⁴⁸⁸ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 58.

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893, s. 114.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 178.

⁴⁹² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 453.

konal, které páchly více satanášem než připomínaly všemohoucnost boží. Ale právě o tom bylo rokováno a přemýšleno. Příroda, jež bývala ničím od doby, co bylo pohanství se svými mohutnými symboly zahlazeno,⁴⁹³ ta příroda vzbouzela náhle pozornost lidstva. (...) Byl to příroda, která byla zároveň s pohanskými důmyslnými mýty a uchvacujícími postavami bohů a bohyň nenáviděna a pronásledována. Nyní vstávala takřka z mrtvých v jiné podobě. Nebylo to pohanství, nebylo to ďábelství, byla to pravda jasnější a přístupnější, než jakou pohanství hlásalo. Neb mystika a dogmatika zahalovala jádro pravdy sterými obrazy, rouškami, mlhami, kadidlem, mudrováním. V přírodě nalézal badatel mluvu, ku které nebylo výkladů a komentářů třeba.⁴⁹⁴

Myšlení a rozvažování je vnímáno jako něco velmi vznešeného, jako pravá cesta k poznání pravdy i k vedení správného života. Doslova ódu na myšlení vkládá autorka do úst opět postavě Jaroše: „Ó myšlenky! Vy poslové boží z jeho dechu se rodící do nekonečnosti! Vy jste pravý život náš. O svaté myšlenky! Vy pravé náboženství, jež vede jediné k bohu, k původu, k jsoucnosti všech věcí! O myšlenky, ve vás je nesmrtelnost, ve vás je smíření vášní lidských, ve vás ztrácí se zlo, rmut a kal života lidského jako lživé fantomy při východu slunce.“⁴⁹⁵

V některých chvílích Podlipská přímo komentuje historický rozvoj vědy: „mnozí věkové uplynuli s toutéž nechutí ku vědám přírodním“.⁴⁹⁶ Na jiném místě je popisováno dětství Sibylly, kdy se již začínala zajímat o přírodní vědy a různé léky a v té souvislosti je též zmíněna „budova pověr“, která existovala ve středověku a která byla nakonec „odplavena rozumem probuzenějším“.⁴⁹⁷ Blízkost Sibylly k přírodním vědám je vyobrazena na mnoha místech textu. Např. jako dar věnuje Sibylla Anežce knihu od Hippokrata.⁴⁹⁸ Rozpuštění fiktivního hnutí je rekapitulováno: „Tak skončil jeden akt z velkého dramatu dějin lidského ducha a vědy.“⁴⁹⁹ Samotný Jaroš se přirovnává spíš k Sokratovi než Kristovi.⁵⁰⁰ Přemysl z *Přemysla Otakara II.* „čítával v Ciceronovi a Vergiliově“.⁵⁰¹ Také Hostivít se zajímá o antickou mytologii a

---

⁴⁹³ K přírodě inklinující pohanské náboženství z českého dávnověku je v historických textech Podlipské rekurentním tématem.

⁴⁹⁴ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 519n.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 557.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 65.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 164.

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 100.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 561.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 625.

⁵⁰¹ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 80.

vzdělanost⁵⁰² a Záviš „odříkával místa z Vergilia, jehož nade vše zbožňoval“. ⁵⁰³ Je připomenuta filozofie Abélarda⁵⁰⁴ a Tomáše Akvinského.⁵⁰⁵

7.4 Lidové náboženství

Původní slovanské náboženství je důležité v knihách z českého dávnověku, nicméně těž v povědomí postav vystupujících v trilogii z 13. století stále zaznívají ozvuky lidové pověřivosti, která je jakýmsi stínem původního přírodního náboženství. Prostá dívka Bolemila v *Jaroslavu Šternberkovi* např. zaníceně vypravuje, kterak ji ochránil dobrý duch prastarého stromu a dodává, že mnozí lidé věří ve víly, které ve stromech žijí.⁵⁰⁶ Když takto vypráví o lidových pověrách Anežce, neustále se za to omlouvá jako za „starý blud“.⁵⁰⁷

Nejvíce pak je staré náboženství tematizováno ve scéně, kde k postavám promlouvá stará prabába, kterou ostatní považují za blouznivou. Ta stále věří v běsy a skřítky, na což jí hospodář odpovídá, že tato stvoření zahnali Cyril s Metoděj,⁵⁰⁸ avšak ona oponuje, že takovéto bytosti se jen tak zahnat nedají.⁵⁰⁹ Pověry o lesních pannách, rusalkách a jiných bytostech ve starých lesích jsou zmiňovány také v *Přemyslu Otakarovi II.*⁵¹⁰

Staré slovanské náboženství vystupuje jako původní, jako nositel staré české identity, již bylo importováno křesťanství jako cosi cizího. Prabába, jako starší osoba, vnímá odklon od původního náboženství jako jakousi vlastizradu. Obdobnou postavou je v *Divé ženě* babička Větruše, která stále věří ve staré modly a bůžky.⁵¹¹ Vedle toho mladší postavy si z křesťanství obvykle berou duchovní složku a nemají již problém ji propojit se svým vlastenectvím. Stará žena vnímá doby za starého náboženství také jako sociálně lepší a více rovnostářské: „Proč jste teď poddaní a týraní? Když nebylo svatých a Radhost vládl, bývalo lépe. Povídala nám to naše bába a jí zas její bába. Nebylo poddaných. Páni byli dobří, byli našimi otci, každý směl lovit zvěř, síti a sklízeti a nikomu nesloužil, leda neměl-li ničeho a tu mohl odejít,

---

⁵⁰² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893, s. 105.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 110.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 109.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 115n.

⁵⁰⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 38n.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 40.

⁵⁰⁸ Jejich příchod tu zjevně symbolizuje první masivní rozšíření křesťanství mezi prostý lid.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 130.

⁵¹⁰ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 78.

⁵¹¹ PODLIPSKÁ, S. *Divá žena. Obrázek z dávného věku*. Praha 1875, s. 4.

kam chtěl.⁵¹² V *Přemyslu Otakarovi II.* se také Hostivítova babička hlásí k staré víře: „Ovšem, že lpím. Ctím je, ctím víru otcův a dědův. Je mým svatým odkazem. Je to špatně?“⁵¹³

7.5 Národ a jazyk

V historických prózách Sofie Podlipské jsou vedle markerů⁵¹⁴ subjektivního romantična též markery vlasteneckého romantična. *Legenda o praotci Čechu* je otevřena zvoláním: „Tot' Česká země, drahý domov náš!“⁵¹⁵ V *Anežce Přemyslovně* čteme v rámci Engelbertova dopisu Jindřichovi o „sňatku s dcerou českého krále, s dcerou národa zázračného, který záhubě své tolikráte odolal, který stojí v srdci Evropy jsa nadán jakýmsi tajuplným velkým posláním, jímžto pohne celým světem (...) tento národ nikdy zcela nepodlehne vládě národa německého a bude-li sklíčen nejvíce, že z něho vzlétne vždy znova fénix nesmrtelnosti v jediném snad velkém duchu“.⁵¹⁶ Vlastenecké romantično se zde netýká jen české vlasti, jako vlastenci jsou líčeni též např. Prusové v *Přemyslu Otakarovi II.*, kdy v jedné scéně je líčeno starém kmetovi, kterak milovanou půdu zaléval svými slzami.⁵¹⁷

Anežka v *Jaroslav Šternberkovi* říká v modlitbě: „kdyby to byla vůle tvá, seslal bys archanděla s mečem plamenným a ten by zachránil moje bratry, mou milovanou Prahu, ty drahé kraje moravské a české. Sešli jej, vezmi život můj, znič jej, neb čiň s ním cokoli. Jsem hotova muka veškerá přetrpěti raději, než hleděti na záhubu své vlasti.“⁵¹⁸ Vstříc hrozbě záhuby vlasti se národnostní cítění u postav projevuje nejmarkantněji. Srpoš je ochoten pro vlast odložit i svou antipatii k církvi.⁵¹⁹ Jaroslav staví lásku k vlasti na stejnou úroveň, jako svůj romantický cit k Alžbětě, a výš, než přízeň krále.⁵²⁰ Sám o sobě prohlašuje, že v první řadě slouží vlasti a právu.⁵²¹ O vlastenecké uvědomělosti v té době Podlipská soudí takto: „Národnost, jež bývala

⁵¹² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 131.

⁵¹³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 94.

⁵¹⁴ Užívám termínu „marker“ vycházející ze synopticko-pulzačního modelu literárně-historického bádání a zejména pak z literárně-historické metody Dalibora Turečka, kterou prezentuje a používá např. v knize *České knize romantično*. V tomto kontextu se také přikláním k užívání výrazu „romantično“ spíše, než „romantismus“. Viz TUREČEK, D. a kol. *České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno 2012.

⁵¹⁵ PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu*. Praha 1888, s. 4.

⁵¹⁶ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 185.

⁵¹⁷ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 143n.

⁵¹⁸ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 82n.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 113n.

⁵²⁰ Tamtéž, s. 611.

⁵²¹ Tamtéž, s. 621.

lidstvu vždy drahým klenotem jako každému jednotlivci vlastní život jeho, ta národnost účinkovala však v dobách tehdejších zcela neuvědoměle, čili spíše jako věc, jež sama sebou se rozuměla.⁵²² V *Přemyslu Otakarovi II.* čteme o časech válečného tažení: „Zájmy jednotlivců umlkají před zájmem celku. Celý národ stává se jedinou osobou a sláva nebo neštěstí všech týče se každého zvlášť.“⁵²³

Někdy je přímo odkázáno k nacionalismu 19. století: „pochytil také v tom kus dávno zapomenutého vzdělání a ducha národního, toho ducha, jemuž budoucnost patřila, který u všech národů vzrůstal, aby se stal sokem klasicismu“.⁵²⁴ V závěru *Oldřicha a Boženy* shrnuje Podlipská charakter svých příběhů z českého dávnověku coby řady obrazů „vyňatých z úchvatného starověku našich dějin slavných, někdy sice nešťastných, tragický, ale vždy velkolepých, ba vznešených i v truchlivém úpadku národa českého, jehož zázračného vzkříšení naše doba se dočkala“.⁵²⁵

Dalším tématem v knihách Sofie Podlipské je mateřština. O Alžbětě se v *Jaroslavu Šternberkovi* dozvídáme, že „naslouchala s rozkoší jak slavičímu zpěvu z lesa, tak mluvě domácí, drahé mateřštině, jež z tábora k ní zaznívala (...) jak jí bylo nyní dobře vzdor veškerému nebezpečí zde, mezi svými (...)“.⁵²⁶ Jaroslav, který jako vždy předkládá nedogmatický a selským rozumem prostý názor, soudí o jazyce takto: „Ale jsou-li lidé, kterým se chce více poznati v písmě svatém, proč zapovídá papež, aby bylo česky psáno a čteno?“⁵²⁷ Dominikáni jsou v roli odpůrců českého jazyka zmíněni vícekrát: „Dominikáni nařídili, aby každý, kdo má opis bible v překladu českém, okamžitě ji odevzdal. Jelikož nikdo toho neučinil, ale tím více opisů denně se šířilo a lidé vášnivě psáli a čísti se učili právě kvůli bibli, aby v ní čísti mohli, zavádělo se prohledávání domů a příbytků.“⁵²⁸

Tematizováno je i stýkání se češtiny s němčinou, zejména v českém prostředí. V *Anežce Přemyslovně* zpívá Václav Anežce německou píseň, na což ona mu říká: „Jakže, Václave, německá? O co se to děje v mých Čechách milovaných? Ne, ne, Václave, my nejsme a nechceme být Němci. Slib mi, že budeš také česky“⁵²⁹ a jen

⁵²² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 387.

⁵²³ PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892, s. 57.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 201.

⁵²⁵ PODLIPSKÁ, S. *Oldřich a Božena a sv. Prokop*. Praha 1905, s. 87.

⁵²⁶ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 298.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 422.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 517.

⁵²⁹ Nedá se ovšemže nepřipomenout analogie k samotným sestřím Rottovým, které byly vychovávány v němčině a češtinu se musely posléze učit na vlastní pěst.

česky zpívat.⁵³⁰ Na to hned navazuje autorka řečnickou otázkou a následnou úvahou: „Prosil nadarmo její dobrý duch a české srdce? Nevěřím tomu. Německé vzdělání, německá kvetoucí poezie draly se v české duchy a našly otevřenou náruč. Nebylo možno se ubránit, ale bez obrany se to nedělo a vlastenecké hnutí sledujících věků bylo výsledkem trpělivého a tichého účinkování světu skoro neznámého přesvědčení málo duchů upřímných a silných, jak všude a vždycky se dělo a děje.“⁵³¹

7.6 Český dávnověk

Je v zásadě vedlejší, zda Podlipská soudila o postavách z českých pověstí, že jsou historické, či že se zakládají na historickém základu, popř. zda vnímala, že jde toliko o příběhy. Nešlo zde o historii, ale o obraz historie, o vykreslení velkého a slavného věku, v němž žily následovníhodné postavy; věku, který čtenářům může sloužit k poučení a jako ideál vymezující to, co je správné, k němuž je možno směřovat. Na postavách z dávnověku je toto ještě lépe vidět, než na hrdinech z trilogie z 13. století. Tyto postavy reprezentují krajní míry dobrých vlastností a je u nich nejvyšší míra idealizace.

Postavy Přemysla, Kazi, Libuše a dalších s sebou nesou celou řadu vracejících se symbolů. Přemyslův pluh je symbolem tvrdé a poctivé práce, stejně tak je pak symbolizován chléb, který je až sakralizován coby plod této práce.⁵³² Přemyslova oddanost oráčské práci je v *Přemyslu a Libuši* takřka hraničící s posedlostí.⁵³³ I to souvisí s neměnností postavy, která spíše zastupuje nějaké sdělení, než aby simulovala člověka se skutečnou psychikou. V případě Přemysla to je vznešenost poctivé práce, které si Přemysl cení vysoko nad vládu.

Jedním z magických prvků, typických právě pro pověsti, jsou pak okřídlení volové. Ti jsou někdy líčeni pouze jako metafora, kdy Přemyslův děd orá s takovou lehkostí, jako by letěl,⁵³⁴ jindy skutečně létají.⁵³⁵ Tento magický prvek ještě více přispívá k sakrálnosti práce. Když Přemysl voly propouští, odlétají do mlhy.⁵³⁶ Mlha představuje tajemno, druhý mystický svět. Sám Přemysl do ní potom odlétá, když se

---

⁵³⁰ PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna*. Praha 1879, s. 223.

⁵³¹ Tamtéž, s. 223n.

⁵³² PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889, s. 44.

⁵³³ Tamtéž, s. 95, 115.

⁵³⁴ Tamtéž, s. 6.

⁵³⁵ Tamtéž, s. 116.

⁵³⁶ Tamtéž, s. 118.

pro něj volové vrátí.⁵³⁷ Přemysl odlétá též do mlhy, což podtrhuje jeho statut mýtické postavy a pozvedá jej nad smrtelníky, neboť je implicitně vyloučena jeho pozemská smrt a celý obraz spíše připomíná motiv nanebevzetí. Též v *Oldřichovi a Boženě* se vyskytují magické prvky, někdy jsou však zvláště prozaicky vysvětleny. Např. známá pověst o mnichu sázavském sv. Prokopovi, který oral čertem, je vyložena tak, že si v divočině žijící mnich ochočil zubra.⁵³⁸

V dílech, která jsou chronologicky situována mezi český dávnověk a 13. století, tedy v *Divé ženě* a *Oldřichovi a Boženě*, je silný symbol kaše s medem. V *Divé ženě* je vaření kaše s medem líčeno jako sváteční událost.⁵³⁹ Velký význam má v *Oldřichovi a Boženě*, kde reprezentuje to, že Božena i jako kněžna nezapomíná, odkud vzešla, že stále náleží mezi prostý lid a užívá moudrosti prostého poctivého člověka. Tento rozpor mezi lidem a vladaři prochází celou knihou. Prostí lidé rádi naslouchají o vrchnosti a soucítí s jejich starostmi, víceméně jsou však líčeni jako šťastnější, žijící ve své takřka *biedermeierové* idyle a mimo strasti spojené s politickým životem.⁵⁴⁰ Božena se po své svatbě s Oldřichem stane, obdobně jako dříve Přemysl Oráč, mostem mezi vládnoucími a prostým lidem. Stejně jako Přemysl symbolicky ukazoval, že nezanevřel na své prosté kořeny, tím, že rok od roku vyoral několik brázd, tak Božena výročně vaří medovou kaši, kterou zrovna vařila v dobu, kdy pro ni přišlo knížecí poselstvo.⁵⁴¹

Český dávnověk je v průběhu knih z 13. století zmiňován jako příkladná minulost, jak připomíná např. Vladislav své tetě Anežce: „prastrýc náš Vladislav měl Libušino srdce a její velkomyslnost v sobě a děd náš Přemysl že byl pravým Přemyslem, Přemyslův že měl důvtip, jeho též železnou ruku, nadarmo nelíčila jsi nám vzletnými slovy, kterak tou železnou silou, tou nepoddajností spojenou s moudrostí, naši vlast udržel v návalu nebezpečí, kterak ji zesílil a jakými nesmrtelnými zásluhami se jí zavděčil“.⁵⁴² Postava Vratislava zase zrcadlí posvátný, poctivou práci symbolizující, oráčský úděl Přemysla: „Pochopil jsem v onom přemýšlení rázem, co znamenaly všechny jeho činy, jaký hluboký význam se skrýval

---

⁵³⁷ PODLIPSKÁ, S. *Divčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin*. Praha 1890, s. 95.

⁵³⁸ PODLIPSKÁ, S. *Oldřich a Božena a sv. Prokop*. Praha 1905, s. 54n.

⁵³⁹ PODLIPSKÁ, S. *Divá žena. Obrázek z dávného věku*. Praha 1875, s. 35.

⁵⁴⁰ PODLIPSKÁ, S. *Oldřich a Božena a sv. Prokop*. Praha 1905, s. 16.

⁵⁴¹ Tamtéž, s. 34-39.

⁵⁴² PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 20n.

v těch lýčených střevících, jejichž památku tak ctil.⁵⁴³ Zatímco Přemysl a Libuše jsou symboly příkladných mužů a žen, Sibylla, jakožto žena věnující se přírodním vědám, je připodobněna k bájné Kazi, o které smutně podotýká, že kdyby se narodila ve 13. století, byla by upálena coby čarodějnice.⁵⁴⁴

---

⁵⁴³ PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román*. Praha 1881, s. 266.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 120.

Závěr

Stěžejním tématem této magisterské práce byla analýza historické prózy Sofie Podlipské. K ní řadíme knihy z českého dávnověku, které vycházejí se starých českých pověstí, románovou trilogii situovanou do 13. století, kterou propojuje postava Anežky Přemyslovny, a dva kratší prozaické texty, které se časově odehrávají v blíže neurčené etapě středověku.

V úvodu práce jsme se pokusili o terminologické ujasnění žánru historické prózy. Obvykle bývá vymezován jako fikce situovaná do minulosti, kterou autor osobně nezažil. Někteří teoretikové, např. Josef Hrabák, rozšiřují požadavek časového odstupu i na čtenáře, jiní, např. Bohuslav Dokoupil, vnímají v tomto ohledu distanci čtenáře jako irelevantní. Jaroslava Janáčková a Dagmar Mocná od historické prózy odlišují přechodný žánr tzv. retrospektivní prózy, která sice pojednává o minulosti, ale ta je zároveň součástí autorova života. Podle Dokoupila je možno nazvat beletristický text historickou prózou v případě, že časový odstup od zobrazovaného období je zhruba šedesát let. Rozlišuje nicméně historickou prózu v širším slova smyslu, vymezenou toliko distancí autora, a historickou prózu v užším slova smyslu, kterou dále určuje řadou příznaků a textových jevů.

V práci zmiňované prozaické texty Sofie Podlipské je beze sporu možné přiřadit k dokoupilovské kategorii historické prózy v širším slova smyslu. Přímo historickými romány je pak tvořena trilogie *Anežka Přemyslovna*, *Jaroslav Šternberk* a *Přemysl Otakar II*. Díla z českého dávnověku jsou rozsahově kratší a náleží spíše k žánru pověsti, zejména výběrem látky, ale také zdůrazněním národnostního aspektu textu a didaktickou rovinou. Z hlediska dělení na mimetický, projekční a atraktivizační typ historické prózy by analyzovaná díla byla nejspíš zařazena k projekčnímu typu, tedy k takové historické próze, v níž autor na materiálu dějinných událostí rozkrývá problémy soudobého člověka a světa, resp. v případě Podlipské obecné ideje lidství a nadčasové hodnoty. Přístup k historickému materiálu je spíše tendenční a samotný prostor 13. století je především jakýmsi idealizovaným krajem plným velkých citů a morálně pevných lidí.

Sofie Podlipská navázala na několik tradic zpracování české historie v literatuře. V první řadě na romantické a nacionálně orientované vnímání českých dějin, které velmi ovlivnily rukopisné podvrhy ze závěru 10. let 19. století. Vstoupila také do

oblasti romanticky stylizované a dobrodružné populární literatury s historickými náměty, jakou u českých čtenářů již od 20. let 19. století reprezentoval německy píšící autor Karel Herloš-Herloßsohn, z českých píšících autorů pak např. Prokop Chocholoušek. První historické prózy vydala Podlipská v 70. letech, kdy se jako autoři historických románů etablovali dnes mnohem známější Alois Jirásek, Zikmund Winter a Václav Beneš Třebízský.

Důležitou roli v díle Sofie Podlipské hrály texty *Rukopisu královédvorského a zelenohorského*. Jak dokládá její pozůstalost, chovala k těmto textům takřka až posvátnou úctu, což je silně rozpoznatelné také z beletristických textů. Na základě básně *Jaroslav*, v níž je líčen fiktivní boj českých vojsk s Mongoly u Olomouce, je vystavěn druhý díl trilogie z 13. století *Jaroslav Šternberk*. Podlipská se tak řadí k linii adaptací a různých zpracování tohoto příběhu, která se 19. stoletím vinula již od rukopisných „nálezu“ roku 1818 a mezi nimiž mimo jiného nechyběla ani Palackého genealogická práce. Samotný příběh o vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Mongoly roku 1241 zřejmě vznikl po řadě nepřesných kronikových zápisů z původní prohy Zdislava ze Šternberka s Uhry roku 1253.

Podlipská měla v textech na několika místech potřebu vyjádřit se k procesu psaní obecně. Často tematizovala fakticitu či fiktivnost svých příběhů, komentovala ji a mnohdy se přitom odvolávala na jistou míru volnosti spisovatele, kterému je sice práce historikova posvátným vedením, ale smí se občas, v zájmu literární idealizace a domýšlení dle své životní zkušenosti, od tohoto vedení odklánět. K údělu a práci spisovatele se Podlipská vyjádřila také ve své pozůstalosti.

Postavy ve sledovaných dílech jsou spíše nositeli obecně platných cností či neřestí, popř. jsou poplatné pravidlům romanticky laděné dobrodružné literatury. V dílech z českého dávnověku se pak postavy stávají takřka až symboly, např. poctivé práce, ideálu ženství či moudrosti. V obou případech se tak, užijeme-li typologie Daniely Hodrové, přibližují spíše postavám-definicím.

Díla navazují na vlnu romantických a dobrodružných populárních historických románů, ale dají se v nich nalézt též příznaky *biedermeieru*, který byl pro samotné smýšlení i jednání Sofie Podlipské příznačné též v mimoliterární sféře. Sledujeme tu pronikání témat ze starších vrstev *biedermeieru* a romantismu do prózy i obecně kultury druhé poloviny 19. století a jejich vliv na autorku. Typické *biedermeierové*

prvky jsou uváděny jako univerzální sada dobrých hodnot a po idylické domácnosti touží většina literárních postav Sofie Podlipské.

V historické próze Sofie Podlipské jsou patrná pro její tvorbu typická témata, skrze která vyjevuje a didakticky předává čtenáři svůj světonázor. Skrze charaktery a jednání kladných hrdinů, kteří jsou ostatním postavám následováníhodnými ideály, jsou tematizovány pozitivní lidské kvality. Časté jsou v analyzované próze motivy lásky jako základní síly a nejvyššího účelu.

Do kontrastu vůči násilí, především v románech z 13. století vcelku barvitě vyobrazenému, je stavěn princip ženství. Žena je v prvé řadě ochránkyní uměřenosti, něhy, lásky, poklidu a spravedlnosti. Tváří v tvář násilí je buď ženou trpitelkou, může však též popřít své ženské založení a stát se ženou bojovnicí. Žena bojovnice si však buď ponechává své jemné srdce a vrací se posléze k ženskému životu, nebo ženu v ději dostihne až baladický trest, jak je tomu v beletristických textech Sofie Podlipské z českého dávnověku.

V historické próze Sofie Podlipské se setkáváme s poměrně unikátními názory sečtělé a rozmyšlivé spisovatelky na četná náboženská a filozofická témata. Předkládá čtenáři vlastní pohled na rozvoj novodobého racionalismu a vědy, na náboženském poli ukazuje správnou i špatnou cestu, po které se může věřící vydat, přičemž ta správná je v románech ze 13. století reprezentována řády františkánů a klarisek, špatnou pak zastupují dominikáni.

Historická próza Sofie Podlipské byla stylizována jako populární četba se silnými příznaky *biedermeieru* a subjektivního i vlasteneckého romantična. Stala se ovšem také svědectvím o autorčiných názorech či životních pocitech a zejména pak o jejím vztahu k české minulosti, kterou vnímala optikou ve své době poměrně obvyklou. Dějiny českého národa jsou spisovatelce dobou dávné slávy a velkých postav. Velkolepá minulost vykreslená v historické próze Sofie Podlipské je v potvrzení kvalit českého národa a dávných hrdinové v ní vystupující jsou příkladem obecných a nadčasových lidských ctností. Vedle naplňování funkcí populární literatury tedy analyzovaná beletrie sloužila také didaktickým a národně agitačním záměrům.

Anotace

- Autor diplomové práce:** Bc. Jakub Raida
Katedra: Katedra bohemistiky
Fakulta: Filozofická fakulta
Škola: Univerzita Palackého v Olomouci
Název diplomové práce: Historická próza Sofie Podlipské
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Vrajová, PhD.
Počet znaků (včetně mezer): 186 781
Počet titulů použité literatury: 34 pramenů, 46 sekundární
Klíčová slova: Sofie Podlipská, historický román, dějiny české literatury, biedermeier, romantično, 19. století, středověk, Šternberkové

Anotace diplomové práce: Diplomová práce analyzuje beletristickou tvorbu Sofie Podlipské zařaditelnou do žánru historické prózy. Historická próza je vymezena jako fikce z doby, kterou autor nezažil. Některé ze zmiňovaných děl také zasahují do žánru pověsti. Jiná díla jsou historickými romány a odehrávají se ve 13. století, přičemž je spojuje postava Anežky Přemyslovny. Z hlediska diskurzů typických pro literaturu 19. století je možno ve sledovaných dílech nalézt příznaky biedermeieru a subjektivního i vlasteneckého romantična. Je v nich též tematizován obecně platný ideál člověka, úžeji pak kupř. ženy, která je kladena do protikladu vůči válce a násilí. V dílech i v autorčině pozůstalosti je znát vliv zejména *Rukopisu královédvorského*, kterého si Podlipská vysoce vážila.

Summary

This work consists of analysis of those belletristic texts of Sofie Podlipská, that can be classified as historical prose. Those texts includes short stories situated into Czech antiquity, trilogy of novels situated in 13th century, whose are connected by the character of St. Anežka, and two shorter stories occurring somewhen in the medieval times.

The genre of historical prose is usually defined as fiction situated into the past, which was not experienced by the author. Bohuslav Dokoupil sets sixty years as sufficient time distance. He nonetheless divides historical prose in broader sense (defined purely by time distance) and in narrower sense (defined also by other text signs). All of analysed belletristic texts can be considered as historical prose in broader sense. True historical novels are books constituting trilogy *Anežka Přemyslovna*, *Jaroslav Šternberk* and *Přemysl Otakar II*. Texts from Czech antiquity are shorter and inclines more to genre of folk-tale.

Another used classification of historical proses is to mimetic, projection and attractivisation types. Proses of Sofie Podlipská can be classified mostly into projection type, therefore as prose anchored to the past, but solving modern questions of author's age. Podlipská uses historical material to show universal human and moral values.

Sofie Podlipská belongs into tradition of romantic adventurous historical novels, that sees national history as the time of great glory. We can find markers of *biedermeier* and also of both subjective and nationalistic romantics in her historical proses.

According to theory of Daniela Hodrová, characters in works of Sofie Podlipská are more characters-definition than characters-hypothesis, which means there is less depth and more patterns in them.

Role of great importance plays well-known false manuscripts *Rukopis královédvorský* and *Rukopis zelenohorský*, which she adored and even included in her belletristic works. Poem *Jaroslav* from *Rukopis královédvorský*, depicting fictional battle between Czechs and Mongols, stands as inspiration for book *Jaroslav Šternberk*.

Použité zdroje

Prameny

Dennice aneb Noworočenka na rok 1825. Hradec Králové 1825.

DURDÍK, J. Vzpomínka na Fr. Šimáčka. *Světovzor*, 1885, roč. 19, č. 23, s. 354-358.

GEBAUER, J. *Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského.* Praha 1886.

GOLL, J. *Historický rozbor básní Rukopisu Královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava.* Praha 1886.

HÁJEK Z LIBOČAN, V. *Kronyka Česká.* [Česko] 1819.

Kralodworsky rukopis: zbjrka staročeských zpiewo-prawných basnj, s niekoľika gynymi staročeskými zpiewy. Praha 1829.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Dějepisné poznámky pro mého Prokopa snešené od jeho maminky, nestr.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Deník, nestr.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Myšlenky o vývoji národnosti a o vychovávání české mládeže, nestr.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Myšlenky prostého čtenáře o rukopise Zelenohorském a Královédvorském, 4 str.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Myšlenky, s kterými souhlasím aneb které se mne zvláště tknuly, nestr.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Poznámky a výpisky k pracím se středověkou tematikou, nestr.

LA PNP, Sofie Podlipská, Osobní fond, Rukopisy vlastní, Válka a ženy, nestr.

PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě.* Praha 1862-1878.

PALACKÝ, F. *Der Mongolen Einfall im Jahre 1241: eine kritische Zusammenstellung und Sichtung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten, mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage der Mongolen bei Olmütz.* Praha 1842.

PALACKÝ, F., STERNBERG, Z. *Dějiny rodu Sternbergů. Geschichte der Familie Sternberg.* Moravský Beroun 2001.

PODLIPSKÁ, S. *Anežka Přemyslovna.* Praha 1879.

PODLIPSKÁ, S. *Divčí boj v Čechách. Obrázek z báječného pravěku českých dějin.* Praha 1890.

PODLIPSKÁ, S. *Horymír Neumětelský: obrázek z pravěku českých dějin.* Praha 1900.

PODLIPSKÁ, S. *Jaroslav Šternberk: historický román.* Praha 1881.

PODLIPSKÁ, S. *Legenda o praotci Čechu.* Praha 1888.

PODLIPSKÁ, S. *Oldřich a Božena a sv. Prokop.* Praha 1905.

- PODLIPSKÁ, S. *Povídka o mně*. Praha 1898.
- PODLIPSKÁ, S. *Poznámky k tomu, co hledáme*. Praha 1923.
- PODLIPSKÁ, S. *Přemysl a Libuše*. Praha 1889.
- PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha druhá. Markéta Babenberská*. Praha 1893.
- PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha první. Anežka Palceřík. Nomedá*. Praha 1892.
- PODLIPSKÁ, S. *Přemysl Otakar II. Kniha třetí. Kunhuta. Anežka Přemyslovna*. Praha 1893.
- PODLIPSKÁ, S. *Studie o práci*. Praha 1889.
- PŘECECHTĚL, J. R. M. *Českomoravský národ, vítěz nad Tatary 1241*. Olomouc 1875.
- RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Díl čtvrtý, I-Lžidimitrij*. Praha 1865.
- ŠEMBERA, A. V. *Wpád Mongolů do Morawy: se starší historií Mongolů, jich powahopisem a popsáním Hostýna*. Olomouc 1841.
- TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy*. Praha 1855-1901.
- VLČEK, A. J. *Wálka s Tatary: báseň epická w 10 zpěwích*. Praha [1850?].

Sekundární literatura

- BREŇ, T., ed. a JANÁČEK, P., ed. „*O slušnou odměnu bude pečováno--“: ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha 2009.
- DOBIÁŠ, D., ed. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Brno 2010.
- DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945-1965*. Praha 1987.
- DOKOUPIL, B. K typologii historického románu. *Česká literatura*, 1979, roč. 27, č. 4, s. 308-320.
- DRMOLOVÁ, V. *Literární přátelství Jaroslava Vrchlického* [online]. 2012 [cit. 12. 12. 2013]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/nbs1cg/>>
- FIKOCZKOVÁ, M. *Recepte George Sandové v českých zemích v 19. století* [online]. 2013 [cit. 12. 12. 2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/k79igm/>>.
- GOEDEKE, K., GOETZE, E. *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*. Drážďany 1916.
- HAMAN, A. Zakladatelka českého románu. *Kruh*, 1958, roč. 1, s. 140n.
- HAVRÁNEK, J. Český historismus druhé poloviny 19. století mezi monarchismem a demokraticismem. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- HECZKOVÁ, L. *Píšící Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha 2009.
- HODROVÁ, D. a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001.

- HOLEČKOVÁ- HEIDENREICOVÁ, J. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha 1941.
- HRABÁK, J. *Úvahy o literatuře*. Praha 1983.
- CHARYPAR, M. *Máchovské interpretace*. Praha 2011.
- IVANOV, M. *Tajemství Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského*. Třebíč 2000.
- JANÁČKOVÁ, J. Funkce historického románu v české literatuře. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha 1985.
- JIROUŠEK, B. Jaroslav Goll, rukopisy a osmdesátá léta. *Čas pádu rukopisů*. České Budějovice 2004.
- KALIVODOVÁ, E. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha 2010.
- KONČELÍKOVÁ, I. *První recepční vlna Rukopisu Královédvorského a Rukopisu Zelenohorského v letech 1817-1852*. [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/wdfk0a/>>.
- KORDASOVÁ, V. *Charakteristika a význam nakladatelství J. Otto* [online]. 2009 [cit. 5. 12. 2013]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/wvxa80/>>.
- KOTŮLEK, J. *František Palacký a mýtus mongolského vpádu* [online]. 2011 [cit. 7. 12. 2013]. Ročníková práce. Slezská univerzita v Opavě, Filozofická fakulta. Dostupné z: <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/palacky/kotulek.pdf>>.
- ŠPIČÁK, J., ed. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou. Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha 1969, s. 191-230.
- KUSÁKOVÁ, L. *Biedermeier a literatura. Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004.
- LENDEROVÁ, M. *A ty se ptáš, knížko má...* Praha 2008.
- LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha 2011.
- LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?* Praha 2006.
- LUKÁCS, G. *Historický román*. Bratislava 1976.
- LUKÁCS, G. *Metafyzika tragédie*. Praha 1967.
- MALÍNSKÁ, I., STLOUKAL, K. (editor). *Sofie Podlipská. Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha 1941, s. 438-448.
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004.
- MUKAŘOVSKÝ, J. *Studie z estetiky*. Praha 1966.

- NĚMCOVÁ, R. *Ženy v české literatuře v 19. století* [online]. 2011 [cit. 6. 12. 2013]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/5fo31t/>>.
- OTRUBA, M. Ahistorický historismus českého obrození. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- PEŠKOVÁ, J. Filozofické problémy historismu. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- SEKYRKA, T. Kreslířská škola Josepha Fridricha Zwettlera a její žáci. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004.
- SLAVÍK, B., ed. *Srdce a doba: listy českých žen*. Praha 1942.
- SVATOŇ, V. *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. Praha 1993.
- SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí*. Praha [1900?].
- ŠTĚPÁNEK, V. Historická tragédie a historismus v období národního obrození. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- ŠTĚPÁNOVÁ, I. „Pod českou střechou“: biedermeier, tradice a ženy. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004.
- TOMČÍK, M. *Literární dvojobrazy*. Bratislava 1976.
- TUREČEK, D. a kol. *České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno 2012.
- TUREČEK, D. Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika. *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004.
- URBAN, O. Funkce historismu v programu české měšťanstva v polovině 19. století. *Historické vědomí v českém umění 19. století*. Praha 1981.
- URVÁLKOVÁ, Z. *Dvojlomná zrcadlení: dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*. Praha 2009.
- VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské: Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Jinočany 1994.